

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH
A ARCHIVNÍHO STUDIA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PETRA TOMSOVÁ

Bratři Alois a Filip ze Sternbergu.

**Edice vybrané korespondence aristokratů
druhé poloviny 19. století**

Brothers Alois and Philipp von Sternberg.

**Edition of Selected Aristocratic Correspondence
in the Second Half of the 19th Century**

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Za odborné vedení mé práce, cenné rady a připomínky srdečně děkuji doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc.

Za technickou pomoc se zrcadlovým zobrazením ediční části děkuji Mgr. Janu Brandejsovi.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 5. 2017

.....

Petra Tomsová, v. r.

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce představuje rodinnou korespondenci bratrů Aloise a Filipa ze Sternbergu z jejich cesty do Neapole a Říma (1876) a z pařížského pobytu (1878). Práce se skládá z (1) historického úvodu a (2) kritické edice dvaadvaceti dopisů v souběžném dvojjazyčném podání (původní znění a překlad).

První část pojednává o cestování šlechticů, věnuje se oběma hlavním protagonistům a jejich cestám. Zevrubně jsou rozebrány oba zahraniční pobyty, které zachycuje ediční část. Nechybí analýza korespondence po obecné, formální a tematické stránce. Práci s edicí usnadňují podrobné rejstříky.

Dopisy zachycují každodenní život mladých šlechticů na cestách a přispívají k velmi málo probádanému tématu aristokratických výprav ve druhé polovině 19. století jakožto pozůstatku kavalírských cest. Současně mohou podávat svědectví o dané době, navštívených místech a v neposlední řadě o šlechtické korespondenci jako prameni pro poznání životního stylu elitní vrstvy Rakousko-Uherska.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sternbergové, aristokracie, korespondence, 19. století, Rakousko-Uhersko

ABSTRACT

The aim of the bachelor thesis is to present the family correspondence of brothers Alois and Philip of Sternberg written during their journey to Napoli and Rome (1876) as well as their stay in Paris (1878). The thesis consists of (1) the historical introduction and (2) the critical edition of twenty two letters with the original text and its translation in a parallel rendition.

The first part offers a general outline of such journeys conducted by aristocrats and subsequently focuses on both of the main protagonists and their travels. The stays of the two brothers abroad are minutely described in the edition part, which is accompanied by a general, formal and thematic analysis. The edition is also supplemented by an index.

The letters depict everyday life of young members of aristocracy and contribute to the theme of aristocratic journeys in the second half of the 19th century, which albeit representing a remnant of grand tours, hitherto did not see much development in terms of academic research. Furthermore, they outline the then era, visited sights and attest to the aristocratic correspondence as a source of knowledge pertaining to the lifestyle of Austria-Hungary's elite class.

KEYWORDS

Sternberg, Aristocracy, Correspondence, 19th Century, Austria-Hungary

OBSAH

ÚVODNÍ STUDIE	8
ÚVOD	8
1 ŠLECHTA NA CESTÁCH	14
2 ALOIS A FILIP ZE STERNBERGU	25
3 POZNÁVACÍ CESTY BRATRŮ ZE STERNBERGU	28
3.1 ITÁLIE – NEAPOL A ŘÍM (1876)	31
3.2 FRANCIE – PAŘÍŽ (1878)	40
4 KORESPONDENCE ALOISE A FILIPA ZE STERNBERGU Z CESTY DO ITÁLIE A FRANCIE	43
4.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA, FORMÁLNÍ PODOBA A STYL	43
4.2 ANALÝZA TÉMAT	46
ZÁVĚR	49
EDICE	52
ÚVOD K EDICI	52
EDIČNÍ POZNÁMKA	52
PŘEKLADATELSKÁ POZNÁMKA	55
SEZNAM KORESPONDENCE	57
ITÁLIE – NEAPOL A ŘÍM (1876)	57
FRANCIE – PAŘÍŽ (1878)	58
DOPISY Z NEAPOLE A Z ŘÍMA (1876)	60
DOPISY Z PAŘÍŽE (1878)	124
JMENNÝ REJSTŘÍK K EDIČNÍ ČÁSTI	138

MÍSTNÍ A VĚCNÝ REJSTŘÍK K EDIČNÍ ČÁSTI	141
SOUPIS PRAMENŮ A LITERATURY	148
SEZNAM ZKRATEK	157
PŘÍLOHY	158
ZAHRANIČNÍ CESTY ALOISE A FILIPA ZE STERNBERGU	158
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	160
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	163

ÚVODNÍ STUDIE

ÚVOD

Ve fondech Státního oblastního archivu v Praze (dále: SOA Praha), v Rodinném archivu Šternberků, Český Šternberk (dále: RA Šternberků) je dnes v téměř čtyřiceti archivních kartonech uložena pozůstalost příslušníků mladší (českošternberské) linie významného šlechtického rodu s erbem zlaté osmicípé hvězdy v modrém poli.¹ Je velkým štěstím, že se nám do současnosti dochovala – mimo jiné – také část korespondence a cestovní deníky bratrů Aloise (1850–1907) a Filipa (1852–1924) ze Sternbergu z jejich poznávacích výprav za hranice monarchie v 70. letech 19. století.² Oba tyto prameny jsou totiž cenným dokladem pro poznání šlechtických cest v dobách, kdy sice cestování přestává být doménou urozených vrstev společnosti, ale nadále představuje se svými specifiky a určitými proměnami oproti stoletím předcházejícím zajímavé a zatím velmi málo probádané téma.

Hlavním záměrem bakalářské práce je kriticky zpřístupnit formou tzv. zrcadlové edice rodinnou korespondenci bratrů Aloise a Filipa ze Sternbergu z jejich cesty do Říma a Neapole roku 1876 (18 dopisů) a z návštěvy Paříže v roce 1878 (4 dopisy), jejímž ústředním adresátem byl jejich otec Zdeněk Sternberg

¹ Srov. TYWONIAK, Jiří. *Šternberský rodinný archiv (Český Šternberk)*. 1295–1932 (1952). Inventář. Praha 1961.

² Státní oblastní archiv v Praze (dále: SOA Praha), Rodinný archiv Šternberků, Český Šternberk (dále: RA Šternberků), k. 22, inv. č. 335, Zdeněk ze Šternberka – osobní písemnosti; k. 29, inv. č. 365, Zdeňka Schönbornová, roz. ze Šternberka – osobní korespondence; k. 34, inv. č. 375, dodatky – osobní korespondence různých členů rodiny. Deníky z cest viz tamtéž, k. 30, inv. č. 368, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Itálie, 2 sv., 1871; k. 30, inv. č. 369, Alois ze Šternberka – deník z cest r. 1872, sv. I, III, IV, 1872; k. 30, inv. č. 370, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Solné Komory, 1873; k. 31, inv. č. 371, Alois ze Šternberka – deník z cest do Německa, Belgie a Francie, 2 sv., 1874; k. 31, inv. č. 372, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Říma a Neapole, 4 sv., 1876.

(1813–1900) a v menší míře i Aloisovy a Filipovy sestry. Není cílem zde podávat syntetický obraz dějin rodu Sternbergů či předložit detailní biografickou skicu hlavních protagonistů,³ nýbrž soustředit se na vlastní italskou výpravu, případně i některé další cesty, ukotvit je do širšího rámce současných poznatků o daném tématu ve zkoumaném období a snažit se nalézt odpovědi na kladené otázky: Které destinace byly oblíbeným a nejčastějším cílem bratrů ze Sternbergu? Lišily se jejich cesty od výprav šlechticů v první polovině 19. století? Čemu na svých cestách věnovali největší pozornost? Jak vnímali navštívenou zemi či město? Koho na svých cestách potkali a s kým se stýkali? Kde se ubytovali? Jakým jazykem se dorozumívali? Jaká byla frekvence jejich dopisů z cesty do Itálie? Zodpovězením alespoň některých z uvedených otázek by práce chtěla přispět k poznání o cestování šlechticů v dobách rozvíjejícího se turismu, kdy se cestování sice stává běžnou součástí života ostatních společenských tříd, nicméně výpravy aristokratů si nadále udržují svůj osobitý ráz.

Práce je rozčleněna do dvou hlavních oddílů. Prvním segmentem je *úvodní studie*, která je rozdělena do čtyř informativních kapitol. První z nich má obeznámit a rámcově zhodnotit šlechtické cestování s důrazem na poznávací cesty v 19. století. Další kapitola stručně představuje oba pisatele dopisů – bratry Aloise a Filipa ze Sternbergu. Třetí kapitola je zevrubným rozbořem jejich italské (1876) a pařížské (1878) výpravy, a to především na základě korespondence. Předchází jí krátké pojednání o dalších cestách obou šlechticů do zahraničí. Závěr první části bakalářské práce se soustředí na charakteristiku edičně zpřístupňovaných dopisů v obecné, formální a tematické rovině.

Druhou částí je vlastní *edice*, jíž předchází ediční úvod a seznam dopisů. Za edicí korespondence následují podrobné rejstříky. V závěru práce se nachází soupis pramenů a literatury, seznam zkratk a přílohy (seznam zahraničních cest bratrů ze Sternbergu a obrazová příloha).

³ Příslušníkům českošternberské linie rodu jsem se věnovala již ve svých předchozích pracích: TOMSOVÁ, Petra. *Sternbergové. Aristokratická společnost v „dlouhém 19. století“*. Diplomová práce. Ústav světových dějin Filozofická fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2015; TÁŽ. *Theresia von Sternberg. The Life of Noblewoman in the 19th Century*. West Bohemian Historical Review, 2013, No. 1, s. 52–93; TÁŽ. *Terezie ze Sternbergu. Život šlechtičny v 19. století*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofická fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2012.

Ačkoliv je stěžejní část práce založena na archivních pramenech, nelze se přirozeně obejít bez sekundární literatury. Velmi dobře jsou dnes v české historiografii zmapovány cestovatelské aktivity šlechty v období raného novověku (zejm. Hojda, Holý, Kubeš, Pánek),⁴ z nichž dominují výpravy na Apeninský poloostrov.⁵ Daleko méně prostoru je věnováno urozeným cestovatelům pro období 19. věku. Bylo napsáno několik studií, jejichž autoři (výběrově: Bezecný, Hálek, Macková, Sekyrková, Švaříčková-Slabáková, Zemanová-Oubrechtová) se zabývali cestami Karla Gustava Hohenlohe-Langenburga (1777–1866),⁶ Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu (1799–1888),⁷ Bedřicha ze Schwarzenbergu (1800–1870),⁸ Jindřicha Chotka (1802–1864),⁹ Františka Thuna (1809–1870),¹⁰ Jindřicha Coudenhove-Kalergi (1859–1906)¹¹ nebo Karla IV. ze

⁴ Nejstarší literaturu udává např. PÁNEK, Jaroslav. *Renesanční Itálie jako předmět zájmu českých cestovatelů. (Příspěvek k problému renesance v českých zemích.)*. In POLÍVKA, Miloslav, ŠMAHEL, František (edd.), *In memoriam Josefa Macka (1922–1991)*. Praha 1996, s. 245, pozn. č. 1. Z novějších děl je nezbytné uvést alespoň syntetickou monografii KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených. Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov 2013. Nejnovějším a nejobsáhlejším počinem je dvousvazkové kolektivní dílo o cestě Heřmana Jakuba Černína: HOJDA, Zdeněk, CHODĚJOVSKÁ, Eva, HAJNÁ, Milena, TESÁŘÍKOVÁ, Alexandra (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I. Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska.; II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678–1682*. Praha 2014 (zde též podrobný soupis literatury, srov. I. díl, s. 615–648).

⁵ Především PÁNEK, Jaroslav. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*. České Budějovice 2003; dále např.: CERMÁN, Ivo. *Pout' do Pompejí. Marie Josefína z Windischgrätzu v Itálii 1774–1776*. In BŮŽEK, Václav, DIBELKA, Jaroslav (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice 2007, s. 113–133; FOLTÝN, Tomáš. *Druhá kavalířská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675–1676)*. In KUBEŠ, Jiří (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*. Pardubice 2007, s. 99–127; HOJDA, Zdeněk. *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalířské cesty české šlechty do Itálie v 16.–18. století*. In PŘIBYLOVÁ, Dana, PŘIBYL, Vladimír, *Slánské rozhovory 2005: Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura*. Slaný 2006, s. 35–40.

⁶ MACKOVÁ, Marie. *Itálie očima evropského aristokrata v rakouské armádě*. In HOJDA, Zdeněk, OTTLOVÁ, Marta, PRAHL, Roman (edd.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Academia, 2012, s. 65–78; TÁŽ. *Voják 19. století na cestách. Putování Karla Gustava Wilhelma prince Hohenlohe-Langenburg Evropou*. Theatrum historiae, 2013, č. 12, s. 93–113.

⁷ VYBÍRAL, Jindřich, SEKYRKOVÁ, Milada. *Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu roku 1825*. Umění, 1998, roč. 46, č. 1/2, s. 129–145.

⁸ JÁROVÁ, Eva. *Poslední lancknecht a faccioso. (Reflexe Španělska během první karlistické války v cestovním deníku Bedřicha ze Schwarzenbergu.)*. In ZÁŘICKÝ, Aleš (ed.), *Historie 2006*. Ostrava 2007, s. 92–99.

⁹ HÁLEK, Jan. *Cesta Jindřicha Chotka po Sicílii v roce 1830*. In KUBEŠ, Jiří (ed.), *Celostátní studentská vědecká konference – Historie 2003*. Pardubice 2004, s. 175–192.

¹⁰ ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. *Hrabě František Thun-Hohenstein a jeho reflexe rodinné cesty po západní Evropě v letech 1833 až 1835*. Theatrum historiae, 2013, č. 12, s. 47–68; TÁŽ. *Mezi Prahou, Drážďany a Evropou. Cesty Františka Thuna k umění*. In HOLÁ, Mlada (ed.), *Historie 2007*. Praha 2008, s. 219–246; TÁŽ. „Všechny mé myšlenky se po Anglii upírají přímo na Itálii.“ *Cesta Františka Thun-Hohensteina do vysněné Itálie*. In HOJDA, Zdeněk, OTTLOVÁ,

Schwarzenbergu (1859–1913).¹² Bez povšimnutí nezůstala ani dvouměsíční cesta Zdeňka Sternberga (1813–1900) do Německa a Nizozemí na jaře roku 1837, kterou vykonal spolu se svými staršími bratry Jaroslavem (1809–1874) a Leopoldem (1811–1899) a zčásti i sestrou Karolínou (1804–1881).¹³

Další informace k šlechtickému cestování se skrývají v odborných monografiích věnovaným tématu rakouské aristokracie a jejím příslušníkům, kde jsou například nastíněny cesty českého místodržitele Františka Thuna (1847–1916)¹⁴ nebo hrabat Mensdorff-Pouilly.¹⁵ Výpravám fregatního kapitána Ervína Dubského (1836–1909) se věnuje publikace primárně ovšem zaměřená na soubor japonských fotografií z Dubského sbírky.¹⁶

Především zásluhou Mileny Lenderové nezůstává stranou ani cestování urozených dam, například Pavlína ze Schwarzenbergu (1774–1810),¹⁷ případně Gabriely ze Schwarzenbergu (1825–1843) v podobě edice jejího deníku z cesty do Nizozemí, Belgie a Francie v letech 1840–1841¹⁸ nebo deníku Eleonory ze Schwarzenbergu (1783–1846) z pařížské návštěvy roku 1808.¹⁹ Ze zahraniční

Marta, PRAHL, Roman (edd.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 31. ročníku sympozia k problematice 19. století*, Praha 2012, s. 79–87.

¹¹ SLABÁKOVÁ, Radmila. *Heinrich Coudenhove-Kalergi a Mitsuko Aoyama. Cesty, prostor a čas na přelomu 19. a 20. století*. Theatrum historiae, 2013, č. 12, s. 171–187.

¹² BEZECNÝ, Zdeněk. *Cesty Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859–1913)*. In *Evropa - kultura - region*. Pardubice 2000 [vyd. 2001], s. 77–82. K jeho cestám dále TÝŽ. *Příliš uzavřená společnost. Orliči Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005, s. 104–110 (*Šlechtická zábava – Cestování*).

¹³ SEKYRKA, Tomáš, SEKYRKOVÁ, Milada. *Bratři Sternberkové na cestách*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1995, s. 415–420.

¹⁴ GALANDAUER, Jan. *František kníže Thun. Místodržící českého království*. Praha 2007, s. 29–32 (*Zahraníční cesty Františka Thuna*).

¹⁵ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007, s. 135–137 (*Studijní cesty*).

¹⁶ SUCHOMEL, Filip, SUCHOMELOVÁ, Marcela. *Námořní deník Ervína Dubského. Sběrka aluminových fotografií ze 70. let 19. století z Japonska*. Brno 2006, s. 7–22 (*Paměti z cesty kolem světa – Japonsko v deníku Ervína Dubského*); s. 23–24 (*Audience u japonského císaře*).

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha 2004, s. 69–90 (*Mladá Pavlína*), 254–285 (*Dáma na cestách*).

¹⁸ LENDEROVÁ, Milena, PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou*. Dolní Břežany 2006.

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*. *Minulosti Západočeského kraje*, 1998, roč. 33, s. 161–197.

literatury stojí za zmínku ediční zpřístupnění deníku polského šlechtice Karla Lanckoroňského (1848–1933) z jeho cest po Itálii v letech 1874–1875.²⁰

Tématem cestování šlechtických elit v „dlouhém“ 19. století se v posledních letech zabývalo i několik závěrečných kvalifikačních prací. Jejich autoři se pokusili zmapovat například dvě britské cesty Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu (1799–1888) podniknuté v letech 1825–1826 a 1838–1839,²¹ přičemž druhé výpravě se věnuje i jiná absolventská práce, zabývající se pohledem manželky Jana Adolfa, Eleonory, která svého chotě doprovázela.²² Zmínit lze i práci pojednávající o cestách Josefa Colloredo-Mannsfelda (1866–1957) do Afriky a Severní Ameriky na počátku 20. století.²³ Edičního zpřístupnění se dočkal „deník“ Vincence Karla Auersperga (1812–1867) sestavený z dopisů matce z jeho cesty do Velké Británie v roce 1837.²⁴

Samotnému rodu Sternbergů nebylo zatím věnováno dostatek pozornosti. Určitou mezeru ve znalostech jeho historie zaceluje publikace zlínského historika a archiváře Zdeňka Pokludy z roku 2012, v níž autor mapuje působení moravských větví rodu.²⁵ Nejnověji má s osudy Sternbergů seznamovat i kniha z pera Pavla Juříka, jíž ovšem nelze počítat do kategorie odborných vědeckých monografií.²⁶ Z nejstarších počínů nelze nevzpomenout Palackého *Dějiny rodu*

²⁰ WINIEWICZ, Joanna, ZIEMLEWSKA, Anna (edd.), Karol Lanckoroński. *Dzienniki podróży do Włoch (1874 i 1875) = Italien: Reisetagebücher (1874 und 1875)*. Wiedeň 2015.

²¹ BINDER, Filip. *Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2014. Ačkoliv to z názvu práce nevyplyvá, autor věnoval mj. velkou pozornost i dvěma Schwarzenbergovým cestám na britské ostrovy (viz kapitoly 4, 6).

²² BOUŠKA, Jan. *Cesta kněžny Eleonory ze Schwarzenbergu do Británie roku 1838 a její syn Walter Prosper*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2017.

²³ JIRÁKOVÁ, Anežka. *Cestovatelství Josefa Colloredo-Mannsfelda (1866–1957)*. Rigorózní práce. Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2014.

²⁴ REJHA, Adam. *Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837*. Diplomová práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2016.

²⁵ POKLUDA, Zdeněk. *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012.

²⁶ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha 2013. Autor nejen že nesprávně deklaruje, že jde o „první monografii o rodu Šternberků od roku 1824“, ale knihu devalvuje především řadou faktografických chyb a omylů (např. na s. 106 je uvedeno, že Zdeněk Sternberg /1813–1900/ měl dvě dcery a dva syny – správně tři dcery a dva syny apod.). Přínosem Juříkovy publikace, která je spíše shrnujícím dílem encyklopedického charakteru, je zejména bohatý obrazový doprovod.

*Sternbergů.*²⁷ Rodinou a jejími členy se zabývají také některé vysokoškolské závěrečné práce²⁸ a řada starších i novějších studií.²⁹ Faktem zůstává, že většina dosud publikovaných textů se jen velmi málo soustředí na životní styl hrabat ze Sternbergu, potažmo jejich cesty, zahraniční výpravy nebo výchovu v období 19. století. Z vydaných děl nás okrajově seznamuje s životem Aloise a především Filipa ze Sternbergu snad jen Votýpkova kniha zaměřená na osobu Filipova vnuka Zdeňka Sternberga (* 1923).³⁰

Na závěr je třeba upozornit na problematiku psaní šlechtických rodových jmen. V práci jsem se rozhodla užívat – jak je patrné již z předchozího – původního německého tvaru, tj. *Sternberg*, namísto počestšelé varianty *Šternberk*, které se používá zejména pro období raného novověku. Výjimku představují pouze údaje o citovaných archivních pramenech, kdy respektuji název daného fondu (RA *Šternberků*) a českou podobu jmen v dané archivní pomůcce. Stejný přístup uplatňuji i u ostatních šlechtických rodin, které budou v textu zmíněny.

²⁷ PALACKÝ, František, STERNBERG, Zdeněk. *Dějiny rodu Sternbergů*. Moravský Beroun 2001.

²⁸ Pro novější období lze uvést následující: HEJKOVÁ, Sandra. *Kašpar Maria Šternberk a jeho panství na Březině*. Bakalářská práce. Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň 2012; MATOUŠKOVÁ, Ludmila. *Vojtěch Václav Sternberg (1868–1930). Politik a básník*. Bakalářská práce. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Pardubice 2012; NEMRAVOVÁ, Lenka, „*Sie sind Aristokratin?*“ *Urozené ženy ve 20. století na příkladě rodu Sternbergů*. Diplomová práce. Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2014; ZEMANOVÁ, Jiřina. *Jiří Douglas Sternberg (1888–1965)*. Diplomová práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2008.

K ranému novověku stojí za povšimnutí zejména kritická edice dvou deníků z cest Václava Vojtěcha, Jana Norberta a Ignáce Karla ze Sternbergu po západní a jižní Evropě v letech 1662–1665; viz KULÍKOVÁ, Martina. *Cesty bratři ze Šternberka a jejich cestovní deníky*. Diplomová práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2001.

²⁹ Za všechny uvádím revue *Cour d'honneur*, v němž bylo rodině Sternbergů vyhrazeno celé jedno číslo. Viz MŽYKOVÁ, Marie (ed.). *Cour d'honneur. Hradý, zámky, paláce*, č. IV / MMVIII, Praha 2008.

³⁰ VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga*. Praha 2010.

1.

ŠLECHTA NA CESTÁCH

Jakousi zkouškou dospělosti, která měla symbolicky uzavřít vzdělání chlapců ve středoevropských šlechtických rodinách, byla v (raném) novověku tzv. kavalířská cesta.³¹ Tyto povětšinou časově a finančně náročné výpravy směřovaly do různých koutů jižní a západní Evropy a měly několikero cílů. Ne zcela evidentní je jejich časové vymezení a další vnitřní segmentace.³² Protože období „klasických“ kavalířských cest – ba vůbec kavalířských cest ve smyslu, v jakém bývá termín chápán a užíván v literatuře – stojí mimo vymezený časový rámec práce, nelze se k němu detailně a erudovaně vyjádřit. Na tomto místě se proto omezíme na tvrzení, že zlatý věk *Kavalierstour* spadá přibližně do doby konce 16. a celého 17. století, přičemž vlastní formace proběhla někdy mezi polovinou 15. a polovinou 16. století.³³ Stejně nejednoznačně lze vymezit konec šlechtických výprav za vzděláním. Takřka s jistotou můžeme o kavalířských cestách hovořit do roku 1750, byť s příchodem 18. století doznaly nemalých změn. Ivo Cerman posouvá hranici až na samotný práh 19. století, když hovoří o tzv. „sentimentální“ kavalířské cestě (1760–1792) a jako poslední období udává léta 1792–1815.³⁴ Pokud přijmeme tezi, že ve stále se měnící podobě existovaly *grand tour* až do počátku předminulého století, lze tedy s jistou nadsázkou hovořit o kavalířských cestách ještě v 70. letech 19. století? Ačkoliv bychom výpravy šlechticů ve zkoumaném období zřejmě nenazvaly kavalířskou cestou, ale spíše cestou za poznáním, nelze si nevšimnout, že vykazují mnoho podobných rysů

³¹ V angličtině se užívá pojmu *grand tour*, v němčině *Kavalierstour*, *Länderreise*.

³² K tomu srov. zejména KUBEŠ, J. *Náročné dospívání urozených*, s. 8–9, 259–261. Problematiku periodizace nastínil ve své diplomové práci také REJHA, A. *Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837*, s. 9, 51–52.

³³ HOJDA, Z. et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*. I., s. 26.

³⁴ CERMAN, Ivo. *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*. In SCHEUTZ, Martin, SCHMALE, Wolfgang, ŠTEFANOVÁ, Dana (edd.), *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19*. Bochum 2004, s. 77–78.

raněnovověkých výprav urozených osob a lze v nich spatřovat jakési lpění na tradici svých předků.

Položme si tuto základní otázku: Jaká byla náplň a cíle těchto svěbytných cest šlechticů za vzděláním? Jak bylo naznačeno, v průběhu století se podoba šlechtického cestování výrazně proměnila. Během **raného novověku** představovaly zahraniční cesty urozených mladíků důležitou součást kariérního růstu a jejich úspěšné zvládnutí jim mělo zajistit kýžené uplatnění ve vlastní zemi, především (nikoliv výhradně) ve dvorské službě. Mladý šlechtic musel dostat mnoha povinností a osvojit si řadu nových dovedností. Jeho kroky zpravidla směřovaly na některou z věhlasných zahraničních univerzit, byť hlavním cílem podniknuté cesty nebyla výchova učence, nýbrž urozeného kavalíra. Studium se týkalo i těch šlechticů, kteří pomýšleli na světskou dráhu.³⁵ Bohaté zkušenosti měl mladík získat také u šlechtických a panovnických dvorů. Další nedílnou součástí jeho pobytu byla tzv. šlechtická cvičení („exercicia“), během kterých se měl naučit jízdě na koni, šermu, tanci, případně hře na hudební nástroj nebo kreslení. Očekávalo se, že dobře zvládne cizí jazyky, především italštinu a francouzštinu.³⁶ Svůj význam mělo i samotné poznávání cizích států. Na své cestě měl ale především důstojně reprezentovat svůj stav a připravit se na vstup do urozeného světa dospělých. Na cestu byl šlechtic vyslán obvykle ve věku 16–20 let v doprovodu sloužícího (sloužících) a hofmistra, který se postaral o program cesty. Cestoval často ve skupince, neziídka v doprovodu sourozence.³⁷ Kavalírská cesta trvala v průměru tři roky a byla poměrně finančně náročná.

Významná proměna zahraničních vzdělávacích cest nastala v době **osvícenství**, kdy se šlechtici začali stahovat na domácí univerzity.³⁸ Cesty, které nyní podnikali až po zakončení univerzitního studia, získaly zejména poznávací charakter. Tento trend pokračoval i po roce 1750. Věk rozumu vyšel vstříc také urozeným dámám, které začaly cestovat – stejně jako jejich mužské protějšky –

³⁵ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha 2004, s. 308.

³⁶ KUBEŠ, J. *Náročné dospívání urozených*, s. 8.

³⁷ HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In *Itálie, Čechy a střední Evropa. Referáty z konference pořádané ve dnech 6.–8. 12. 1983*. Katedra dějin umění a estetiky FFUK v Praze. Praha 1986, s. 222.

³⁸ CERMAN, I. *Bildungsziele – Reiseziele*, s. 53–55.

s cílem co nejvíce vidět a poznat.³⁹ Tak například v roce 1789 vyrazila mladá Pavlína ze Schwarzenbergu (1774–1810) přes německé země do Paříže, kde pobyla s rodiči dlouhých jeden a půl roku. Cílem pařížského pobytu bylo seznámit Pavlínu se vším, co mohla metropole nad Seinou zajímavého nabídnout, a tím završit výchovu urozené dívky. Pavlína projevovala velký zájem o interiéry navštívených pamětihodností a anglické zahrady, prohlédla si řadu manufaktur a několik sociálních a vědeckých institucí. Její pozornost se upínala k výtvarnému umění i průmyslu a hospodářské situaci.⁴⁰ Po vstupu do manželství cestovaly urozené dámy často po boku svého muže a spíše z důvodů společenských a reprezentativních, a to i v případě, že cestovaly „za zdravím“.⁴¹ Jednou z výjimek byla Marie Josefína z Windischgrätzu (1748–1777), která v roce 1774 odjela se svým chotěm do Itálie, aby zde zaléčila nebezpečnou tuberkulózu. Na jihu strávila téměř tři roky a prohlédla si i řadu památek a uměleckých sbírek, na něž si utvářela svůj vlastní názor.⁴²

V období Velké francouzské revoluce a napoleonských válek (1792–1815) dochází k výraznému útlumu cestování a po roce 1815 se opět shledáváme s pozměněnou podobou šlechtických výprav do ciziny.

Nelze popřít, že dynamické období „dlouhého“ 19. století s sebou přineslo mnoho nového i v oblasti samotného cestování – rozšiřuje se okruh cestujících, rozvíjí se dopravní infrastruktura, přibývá důvodů k cestování, objevují se první tištěné cestovní průvodce,⁴³ mění se mapa evropských států i podoba měst a pozemních komunikací. Nastala doba moderního turismu, řady vědeckých expedic, středostavovských měšťanských cest, parních železnic a červených Baedekerových průvodců.⁴⁴

³⁹ LENDEROVÁ, M. *Tragický bál*, s. 74.

⁴⁰ Tamtéž, s. 71–87.

⁴¹ Tamtéž, s. 255–256.

⁴² CERMAN, I. *Pout' do Pompejí*, s. 117–130.

⁴³ K tomu srov. LENDEROVÁ, Milena. *Knižní cestovní průvodci jako pramen ke každodennosti cestování. Příklad Itálie dlouhého 19. století*. Český časopis historický, 2016, roč. 114, č. 2, s. 330–371. Cestovní průvodce 19. století nicméně promlouvaly pouze k mužům a s ženami jako samostatnými cestovatelkami vůbec nepočítaly. Tamtéž, s. 334.

⁴⁴ První Baedekerovy (Bädekrovy) průvodce vycházely od druhé poloviny 30. let 19. století.

V době předbřeznové (1815–1848) tvořilo cestování stále ještě nedílnou součást šlechtické výchovy.⁴⁵ Udržovalo si svůj osobitý ráz, byť s určitými obměnami, které souvisely i s rozšířením cílů cestování (některé se v menší míře začaly objevovat již ve druhé polovině 18. století). Zůstaly některé tradiční cestovní důvody, především profesní (diplomatické, obchodní, ve dvorských službách, vojenské), a dále vzdělávací a výchovné. Ubylo cest z náboženských důvodů. Nově se objevuje zájmové cestování – čistě pro radost a zábavu, pro pobyt v přírodě, za účelem poznání země, jejích pamětihodností a přírodních krás. Kategorie poznávacích cest se pozvolna rozšiřovala o vědecké objevitelské expedice, běžné se staly cesty za zdravím (do lázní). Nežádálo docházelo k prolínání jednotlivých typů cest, například poznávacích a zdravotních, případně profesních s poznávacími. Součástí cest byly i návštěvy příbuzných, mnohdy rozestých po celé Evropě. Necestovali jen sami šlechtici, ale běžně i urozené dámy a často celá rodina pospolu.⁴⁶

V doprovodu rodičů (a sester) podnikli v letech 1834–1835 studijní cestu po západní Evropě bratři František, Lev a Bedřich Thunovi,⁴⁷ ačkoliv nejstarší František (1809–1870) se později oddělil a sám vyrazil do Itálie za poznáním umění.⁴⁸ Zajisté nebylo žádnou novinkou, když roku 1840 odjela dospívající Gabriela ze Schwarzenbergu (1825–1843) se svou rodinou dovést své vzdělání cestou po západní Evropě.⁴⁹

Také válečné konflikty „dlouhého“ 19. století přiměly šlechtice k cestování, ačkoliv ne zcela plánovaně a nikoliv primárně s cílem poznávat. Řady tažení se ve

⁴⁵ ŠVARČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, R. *Rodinné strategie šlechty*, s. 136.

⁴⁶ ENGLOVÁ, Jana. *Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1995, s. 360; HOJDA, Zdeněk. *"Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tiberu."* *Cestování v době biedermeieru*. In LORENZOVÁ, Helena, PETRASOVÁ, Taťána (edd.), *Biedermeier v českých zemích*. Praha 2004, s. 129.

⁴⁷ K tomu zejm. ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. *Hrabě František Thun-Hohenstein a jeho reflexe rodinné cesty po západní Evropě v letech 1833 až 1835*. *Theatrum historiae*, 2013, č. 12, s. 47–68.

⁴⁸ TÁŽ. *„Všechny mé myšlenky se po Anglii upírají přímo na Itálii.“ Cesta Františka Thun-Hohensteina do vysněné Itálie*. In HOJDA, Zdeněk, OTTLOVÁ, Marta, PRAHL, Roman (edd.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*. Praha 2012, s. 79–87; TÁŽ. *Mezi Prahou, Drážďany a Evropou. Cesty Františka Thuna k umění*. In HOLÁ, Mlada (ed.), *Historie* 2007. Praha 2008, s. 219–246.

⁴⁹ LENDEROVÁ, M., PLŠKOVÁ, J. (edd.), Gabriela ze Schwarzenbergu. *Krátká cesta životem a Evropou*, s. 52–53.

svém životě zúčastnil „posledních lancknecht“ Bedřich ze Schwarzenbergu (1799–1870), kterého vojenské povinnosti zavály například do Neapole (1821), Alžírsko (1830) nebo Španělska (1838).⁵⁰ Také Karel Gustav Hohenlohe-Langenburg (1777–1866) patří k aristokratům, kteří byli povoláni na bojiště a museli se vydat na cestu. V roce 1820 byl princ vyslán do Itálie, aby se zúčastnil zásahu v Neapolsku, přičemž vojenské tažení spojil i s prohlídkou památek a přírody.⁵¹ Hlavním důvodem druhé britské cesty Jana Adolfa ze Schwarzenbergu (1799–1888) v roce 1838 bylo zase diplomatické poslání (Schwarzenberg se měl jako zástupce rakouského císaře Ferdinanda zúčastnit korunovace královny Viktorie). Jeho pobyt však nevyplňovaly pouze společenské povinnosti, ale využil je i k návštěvě pamětihodností.⁵²

Nejčastějším důvodem šlechtických cest byla v 19. století touha poznávat. V případě výprav mladých šlechticů v této době lze hovořit o cestách, které spíše připomínají dlouhou šlechtickou tradici kavalírských cest a vykazují určité znaky moderního turismu. Objekty poznání se částečně lišily podle navštívené země (k jednotlivým destinacím viz níže). Obecně si můžeme vytvořit několik oblastí zájmu, které v období 19. století přitahovaly (nebo měly přitahovat) šlechtické cestovatele: 1) architektonické památky (církevní i světské, historické i novodobé), 2) umělecké sbírky (muzea, galerie), 3) kulturní a společenské události (divadelní představení, plesy), 4) přírodní krásy, 5) hospodářství a průmysl (továrny, pivovary, železárny, doly) a do jisté míry i 6) poměry v zemi a místní obyvatelstvo a 7) sociální instituce.

Některé prvky cestování šlechtických mladíků přetrvaly z dob minulých. Patří sem stále ještě doprovod služebnictva, plánování trasy a cílů cesty nebo funkce výchovná se záměrem dovést vzdělání. Toto zřejmě platilo v první a zčásti i druhé polovině 19. století, byť zdaleka ne pro všechny podniknuté výpravy. Jiné aspekty cestování naopak doznaly výrazných změn. Především se zkracovala délka cest, na něž se urození mladíci vydávali. Z většiny běžných poznávacích cest se „kavalíři“ navraceli do jednoho roku, ale přirozeně existovali i výjimky

⁵⁰ BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005, s. 46.

⁵¹ MACKOVÁ, M. *Itálie očima evropského aristokrata v rakouské armádě*, s. 65–76.

⁵² BINDER, F. *Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga*, s. 45–56.

(například rodinná cesta Thunových z let 1834–1834 trvala bezmála dva roky).⁵³ Jiné zahraniční cesty se omezily i na dobu – pro někdejší kavalírské výpravy většinou nemyslitelnou – „pouhých“ dvou měsíců. Tak dlouho trvala třeba cesta bratrů Jaroslava, Leopolda a Zdeňka ze Sternbergu po Německu a Nizozemí, kterou podnikli v roce 1837.⁵⁴ Směrem nahoru se posunul věk. Svou domovinu opouštěl šlechtic mnohdy až po 25. věku a byl tedy o šest i více let starší nežli jeho barokní předchůdce. Doprovod mu již nedělal hofmistr (a někdy ani sloužící), nýbrž nejčastěji rodinný příslušník (příslušníci), urozený vrstevník nebo přítel. Jen velmi pomalu se v první polovině 19. století zlepšovala dopravní infrastruktura. Nadále přetrvával tradiční způsob přepravy s využitím koňské síly, cestovalo se v kočárech a poštovních dostavnících,⁵⁵ později také poštovními rychlíky.⁵⁶

Cestování se začalo otevírat i příslušníkům dalších vrstev společnosti, kteří putovali za prací (dělníci a řemeslníci), obchodem, vojenskými povinnostmi nebo za poznáním a vzděláním (zámožnější měšťanské vrstvy). Platí, že nejprve přibývali cestující ze středních a teprve později z nižších sociálních tříd.

Vzhledem k tomu, že **druhá polovina 19. století** je na poli šlechtického cestování jen velmi mizivě zpracována, pokusím se v následující části pouze o stručný nástin. Také v této době stále ještě tvořilo cestování důležitou součást šlechtické výchovy a je nezbytné v něm spatřovat pozůstatek kavalírských cest dob minulých. Vývoj těchto cest (a cestování vůbec) se nesl v podobném duchu jako v době předbreznové. Urození mladíci se vydávali za hranice monarchie po ukončení studií, aby poznali cizí země a završili své vzdělání. Patrně se nadále zkracovala délka cesty, která se u bratrů Aloise a Filipa ze Sternbergu pohybovala v rozmezí jednoho až dvou měsíců.⁵⁷ Domnívám se, že čím více se zkracovala délka cest, tím více jich v životě jednoho šlechtice přibývalo, tedy alespoň do doby, než uzavřel sňatek nebo se musel začít věnovat správě panství. Tímto

⁵³ Srov. ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, M. „*Všechny mé myšlenky se po Anglii upírají přímo na Itálii.*“, s. 79.

⁵⁴ SEKYRKA, T., SEKYRKOVÁ, M. *Bratři Šternberkové na cestách*, s. 416.

⁵⁵ Podrobně HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku. Všední den na středoevropských cestách*. Praha 1996.

⁵⁶ TÝŽ. *Všední den na středoevropských cestách 1750–1850*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1995, s. 339.

⁵⁷ Srov. Přílohy – Zahraniční cesty Aloise a Filipa ze Sternbergu.

šlechtické výpravy získávaly čím dál více turistický ráz a vzdalovaly se své tradiční podobě.

Věk šlechtice při první větší cestě závisel na dokončení studií. Pokud mladík nepokračoval ve studiu na univerzitě, mohl se na svou první poznávací cestu vydat ještě před dovršením dvaceti let.⁵⁸ Stále platilo, že mladý šlechtic cestoval v doprovodu příbuzného (často sourozence) a někdy nechyběl ani sloužící. Na cestě ho mohl provázet také některý z jeho učitelů. Při výběru destinace mohly hrát určitou roli záliby a osobní preference vysílaného šlechtického synka. Rozhodující slovo měl ovšem otec a mladý šlechtic se podřizoval jeho radám a doporučením. Itinerář cesty neměl zcela závaznou podobu a během pobytu mohlo dojít k různým obměnám či posunům, třeba z důvodu nepříznivého počasí. Nadále platil zvyk psát si cestovní deník a posílat domů dopisy o průběhu cesty a navštívených památkách.

S příchodem moderních dopravních prostředků v polovině 19. století nabývalo cestování na kvalitě a tempu. Nadále kvetlo cestování žen a neurozených vrstev společnosti. Objevily se nové druhy cest: objevitelské (poznávání dalekých končin), mimoevropské lovecké výpravy a cesty důstojníků za službou v koloniálních armádách evropských mocností.⁵⁹ Přibývalo šlechtických poznávacích cest, které vedly do vzdálenějších krajů a vyznačovaly se touhou po dobrodružství. Taková byla třeba výprava českého místodržitele Františka Thun-Hohensteina (1847–1916) do oblasti východního Středomoří a přilehlých oblastí Balkánu, podniknuvší s manželkou a třemi dalšími aristokraty v roce 1889.⁶⁰ Příchuť exotiky měla řada cest diplomata Jindřicha Coudenhove-Kalergi (1859–1906), který působil v Athénách, Rio de Janeiro, Konstantinopoli, Buenos Aires a Tokiu. Procestoval celý Přední východ, severní Afriku, Rusko, Přední i Zadní Indii, Koreu, Čínu a přirozeně velkou část Evropy. Podobně exotický byl i jeho mesalianční sňatek, který uzavřel s Japonkou Mitsu Aoyama (1874–1941), s níž pak podnikal lovecké výpravy, cesty za poznáním, za zdravím,

⁵⁸ Tak tomu bylo i v případě Filipa Sternberga (* 1852, † 1924), který se roku 1871 vydal na cestu po severní a střední Itálii.

⁵⁹ SLABÁKOVÁ, R. *Heinrich Coudenhove-Kalergi a Mitsuko Aoyama*, s. 175.

⁶⁰ GALANDAUER, J. *František kníže Thun*, s. 29–32.

k přátelům a známým.⁶¹ Řadu výzkumných a vojenských plaveb do dalekých končin absolvoval fregatní kapitán Ervín Dubský (1836–1909), který si z cesty na Dálný východ v letech 1874–1876 dokonce přivezl unikátní kolekci uměleckých předmětů.⁶² Vedle těchto expedic a dobrodružných výprav přirozeně nadále existovaly „obyčejné“ šlechtické cesty za poznáním evropských zemí. Tak například v roce 1879 navštívil Karel ze Schwarzenbergu (1859–1913) v doprovodu matky Paříž a v letech 1880 a 1882 poznával italská města. Šlechtici podnikali další cesty i po uzavření sňatku a jejich manželky je na nich nezřídka doprovázely. Řada cest měla zdravotní odůvodnění. V roce 1886 odjel Karel ze Schwarzenbergu se svou chotí Marií, rozenou Kinskou, u níž se objevila tuberkulóza, do jižní Francie.⁶³

Druhá polovina 19. století s sebou přinesla organizovanou turistiku. V roce 1889, po smrti své první choti Marie, se kníže Schwarzenberg obrátil na společnost „Thomas Cook & Son“, která ho měla vypravit na dlouhou cestu do Egypta a Palestiny.⁶⁴ Tyto cesty již samozřejmě neměly nic společného s odvěkými kavalířskými výpravami a dá se předpokládat, že s počátkem dvacátého století vzali jejich poslední pozůstatky definitivně za své.

Poslední důležitou otázkou, na níž jsme dosud nehledali odpověď, je, do kterých zemí, potažmo měst, šlechta nejčastěji cestovala a jak se v průběhu století měnila jejich oblíbenost?

Od samého počátku kavalířských cest lákala šlechtu **Itálie**, jejíž návštěva se stala nedílnou součástí téměř každé *grand tour* a platila za jakési povinné minimum.⁶⁵ V letech 1620–1750 představoval Apeninský poloostrov dokonce jediný skutečně stabilní cíl.⁶⁶ Jeho přitažlivost tkvěla v rozmanité nabídce všeho, čeho si správná kavalířská cesta žádala. Itálie poskytovala dostatek univerzit, šlechtických akademií, dvorského života, pamětihodností, uměleckých děl i pozůstatků antické kultury. První zastávkou byly často Benátky a poté další města severní a střední Itálie. Nejnavštěvovanější univerzitou zaalpských šlechticů byla

⁶¹ SLABÁKOVÁ, R. *Heinrich Coudenhove-Kalergi a Mitsuko Aoyama*, s. 179–187.

⁶² SUCHOMEL, F., SUCHOMELOVÁ, M. *Námořní deník Erwina Dubského*, s. 7, 10–12.

⁶³ BEZECNÝ, Z. *Cesty Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859–1913)*, s. 77–79.

⁶⁴ Tamtéž, s. 80–82.

⁶⁵ HOJDA, Z. *Mladí Martinicové v Itálii*, s. 36.

⁶⁶ KUBEŠ, J. *Náročné dospívání urozených*, s. 13.

Padova, následovala Siena a třetí místo obsadila Perugia.⁶⁷ Určitým vyvrcholením italské výpravy byla návštěva Říma jakožto sídla papeže a duchovního centra západní křesťanské civilizace. Jeho návštěva mohla zabrat i dvě třetiny celého italského pobytu, který trval od deseti měsíců až po dobu dvou a půl let.⁶⁸ Návštěva Říma byla vyplněna poznáváním města a památek, vlastním studiem, návštěvou významných osobností, audiencí u papeže a nezřídka i výletem do Neapole,⁶⁹ ačkoliv tato trasa představovala jeden z nejnebezpečnějších úseků kavalírských cest.⁷⁰ Opomenut nezůstával ani bouřlivý Vesuv.⁷¹ Zajisté ale nepřekvapí, že například Marie Josefína z Windischgrätzu (1748–1777) odmítla během svého italského pobytu (1774–1776) na činný starovulkán vylézt, a to z prostého důvodu – námaha spojená s výstupem na Vesuv nestála za to, co bylo k vidění, tedy pouhá láva a popel.⁷² Šlechtična si ovšem nenechala ujít starověké Pompeje, které byly dalším, pozornosti hodným cílem italských cest.⁷³ Cestovalo se i do Pozzuoli a postupně přibyla v itinerářích návštěva Amalfi, Sorrenta a jejich okolí, na oblíbenosti nabýval ostrov Capri. Ještě ve druhé polovině 17. století bylo ale hlavním jihoitalským cílem zejména samotné město Neapol.⁷⁴

Od konce 18. století přicházelo na Apeninský poloostrov stále více urozených cestovatelů. Itálie patřila k oblíbeným a snad i nejvíce navštěvovaným destinacím ještě v první (a do jisté míry i v druhé) polovině 19. století, a to i přes to, že značná část předminulého století náležela bouřlivým bojům za italskou národní jednotu. Dobové průvodce radily cestu na Apeninský poloostrov řádně naplánovat. Nejprůhodnějším obdobím k návštěvě bylo jaro nebo podzim. Mezi hlavní italské zastávky patřil Řím, Milán, Benátky a Neapol, později přibyla

⁶⁷ HOJDA, Z. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, s. 224–225.

⁶⁸ Tamtéž, s. 223.

⁶⁹ FOLTÝN, T. *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675–1676)*, s. 107.

⁷⁰ HOJDA, Z. et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*. I., s. 427.

⁷¹ Srov. např. tamtéž, s. 440–441; FOLTÝN, T. *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675–1676)*, s. 122.

⁷² CERMAN, I. *Pout' do Pompejí*, s. 124.

⁷³ Zde je třeba učinit poznámku k objevu měst zasypaných popelem Vesuvu. Vykopávky v oblasti Pompejí, Herculanea a Stabiae započaly teprve někdy před polovinou 18. století. Pompeje byly objeveny roku 1748, ačkoliv se nejprve mělo za to, že se jedná o Stabiae. Důkaz pro jejich správnou identifikaci byl nalezen až v roce 1763. Srov. FRYŠ, Josef. *Pompeje. Život ve stínu Vesuvu*. Příbram 2000, s. 18–19.

⁷⁴ HOJDA, Z. et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*. I., s. 441.

Florence.⁷⁵ V roce 1830 podnikl Jindřich Chotek cestu po Sicílii.⁷⁶ Pokud se již šlechtic rozhodl pro cestu do jižní Itálie, většinou si nenechal ujít návštěvu Pompejí a výšlap na Vesuv.⁷⁷ Neapolská sopka zajímala šlechtice i v případě, že jejich italský pobyt byl vynucen vojenskými povinnostmi.⁷⁸ Minimálně do roku 1866 platila Itálie za běžnou zemi, kam směřovali vojáci.

Postupně přibývalo cestujících z neurozených vrstev. Do Itálie mířili neziřdka literáti a obraz země začal prostupovat i do jazykově českého písemnictví (Mácha, Kollár, Polák, Palacký, Neruda, Zeyer, Vrchlický, Šusta, Machar).⁷⁹ Cestovaly i ženy ze zámožných měšťanských vrstev. Například v roce 1883 odjela do Itálie malířka Zdenka Braunerová (1858–1934).⁸⁰ Není pochyb o tom, že právě na Apeninský poloostrov směřovaly často osoby (a to i z řad šlechty) s hlubokou zálibou s umění.

Za dob vlády Ludvíka XIV. nabyla na oblíbenosti Paříž a vůbec oblast **Francie**.⁸¹ Země „žabožroutů“ se stala v období raného novověku druhou nejvýznamnější destinací kavalírských cest.⁸² Ve druhé polovině 17. století se délka pobytu českého a rakouského šlechtice ve Francii pohybovala často okolo jednoho roku, v řadě případů i déle. Dobré pověsti se těšily zdejší šlechtické akademie, které bývaly hlavní zastávkou francouzské cesty.⁸³ Základem byl alespoň několikaměsíční pobyt v hlavním městě. Francie se vyznačovala i určitými specifiky, jakými byly finanční náročnost (ne každá šlechtická rodina si pobyt mohla dovolit) nebo specifika v dopravě.⁸⁴

Zájem o Francii, potažmo Paříž, pokračoval rovněž v 19. století. I tato oblast náležela k destinacím, kam začínaly pronikat měšťanské elity. Z kulturních a politických důvodů vyráželi do francouzské metropole představitelé pražských

⁷⁵ LENDEROVÁ, M. *Knižní cestovní průvodci jako pramen ke každodennosti cestování*, s. 356, 365.

⁷⁶ HÁLEK, J. *Cesta Jindřicha Chotka po Sicílii v roce 1830*, s. 175–192.

⁷⁷ Srov. např. tamtéž, s. 179.

⁷⁸ Srov. MACKOVÁ, M. *Itálie očima evropského aristokrata v rakouské armádě*, s. 70.

⁷⁹ LENDEROVÁ, M. *Knižní cestovní průvodci jako pramen ke každodennosti cestování*, s. 334–335.

⁸⁰ Navštívila Řím, Neapol, Pompeje, Vesuv, Capri, Pisu a Milán. Podrobně ŠÁMAL, Martin (ed.). *Cestovní deník Zdenky Braunerové. 1883*. Roztoky u Prahy 2015.

⁸¹ LENDEROVÁ, M. *Tragický bál*, s. 74.

⁸² KUBEŠ, J. *Náročné dospívání urozených*, s. 48.

⁸³ Tamtéž, s. 52–54.

⁸⁴ HOJDA, Z. et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*. I., s. 493, 498.

obrozeneckých kruhů (V. Gabler, F. L. Rieger, F. Palacký).⁸⁵ Ve druhé polovině 19. století navštěvovali hlavní město Francie také zájemci o světovou výstavu.⁸⁶

V 17. století se stabilním cílem kavalírů z českých a rakouských zemí stalo i **jižní** (španělské) **Nizozemí** (později **Belgie**) s místodržitelským dvorem v Bruselu.⁸⁷ Po roce 1714, kdy území připadlo Rakousku, jeho obliba z různých důvodů klesla a pobyt šlechticů se zkrátil na dobu několika týdnů.⁸⁸

V dobách, kdy jsou kavalírské cesty již za zenitem své slávy, nabývají na oblíbenosti šlechtických cestovatelů nové země. Značné přízni se od poslední třetiny 18. století těšila průmyslově vyspělá **Anglie**, která přitahovala nejen technickými inovacemi, ale i uměleckými nebo sociálními novinkami. V první polovině 19. století začalo vedle stabilní Itálie výrazněji profitovat se svou nespoutanou přírodou také **Švýcarsko**.⁸⁹ K dalším (méně) navštěvovaným oblastem patřily i německé státy, Spojené království nizozemské, Španělsko nebo Portugalsko.

⁸⁵ ŠTAIF, Jiří. *Český kulturní a politický zájem o Paříž ve 40.–60. letech 19. století*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem 1995, s. 386–388.

⁸⁶ K tomu podrobně KOSINOVÁ, Kristýna. *Cestování před sto lety, aneb, Všude dobře, doma nejlépe. Rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině devatenáctého století*. Praha 2011.

⁸⁷ KUBEŠ, J. *Náročné dospívání urozených*, s. 68–69.

⁸⁸ Tamtéž, s. 78–79. Důvodem poklesu obliby jižního Nizozemí v první polovině 18. století bylo především snížení úrovně místodržitelského dvora a kdysi věhlasné univerzity v Lovani.

⁸⁹ HOJDA, Z. *"Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tibery."*, s. 134–135.

2.

ALOIS A FILIP ZE STERNBERGU

Jednoho podzimního dne roku 1850 se v hraběcí rodině Sternbergů⁹⁰ narodil po dvou dcerách zajisté očekávaný syn a předpokládaný dědic, který dostal jméno Alois.⁹¹ Dva roky nato přibyl ke třem sourozencům další chlapec, pojmenovaný Filip.⁹² Oba bratři náleželi k vybrané společnosti české zemské historické šlechty. Jejich otec Zdeněk Sternberg,⁹³ majitel panství Radnice⁹⁴ v západních Čechách a vlastník starého rodového sídla Český Šternberk,⁹⁵ proslul především jako dobrý hospodář a úspěšný podnikatel, který později získal ještě panství Jemniště.⁹⁶ Náleželo mu také několik domů a palác ve Vídni. Zdenkova manželka a matka

⁹⁰ Sternbergové – starobylý český rod, jehož původ sahá do 13. století. Nejstarším známým předkem je Diviš z Divišova, jehož syn Zdeslav nechal kolem roku 1241 vystavět v Posázaví hrad, který nazval podle rodového erbu, zlaté osmicípé hvězdy, Sternberg (Stern = hvězda, Berg = hora), a přijal nový přídomek „ze Sternberga“. Rodové heslo zní: „Nescit occasum“, tedy „Nikdy nezapadá“. Již od vlády Přemyslovců náleželi Sternbergové k panskému stavu a od 17. století užívali hraběcí hodnost. Rod se rozvětvil do řady linií, z nichž do současnosti přežila tzv. Konopišťská. Syny Oldřicha Adolfa ze Sternbergu († 1703) se tato větev rozdělila do dvou linií, přičemž přežila jen větev založená Františkem Leopoldem († 1745), jehož vnukem byl Leopold I. Sternberg († 1858).

⁹¹ V opisu křestního listu jsou uvedena tato jména: Alois, Leopold, Jaroslav, Jan Nepomuk, Maria, Stanislav. SOA Praha, RA Šternberků, k. 32, inv. č. 374, Filip ze Šternberka – dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka, opis křestního listu, 26. 4. 1861.

⁹² Při křtu obdržel jména Filip, Fridrich, Kašpar, Jaroslav, Maria. SOA Praha, RA Šternberků, k. 32, inv. č. 374, Filip ze Šternberka – dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka, opis křestního listu, 22. 3. 1900.

⁹³ Zdeněk Sternberg (* 1813, † 1900) byl osmým a předposledním potomkem Leopolda I. ze Sternbergu († 1858) a Karolíny, roz. hr. z Walseggu († 1857). Jeho staršímu bratru Leopoldovi II. († 1899) postupně připadly fideikomisy Častolovice-Zásmuky i alodní panství Malenovice a Žirovnice. Dodnes skrze něho pokračuje tzv. častolovická linie. Zdeněk († 1900) zase získal po svém bezdětném prastrýci, slavném přírodovědci Kašparu Sternbergovi († 1838), panství Radnice. Do současnosti od něho pokračuje tzv. českošternberská linie. Blíže POKLUDA, Z. *Moravští Šternbergové*, s. 230–250.

⁹⁴ Panství Radnice se zámkem Březina, zděděné po prastrýci Kašparovi roku 1838, bylo bohaté na paleontologické nálezy a uhelné doly. K velkému rozvoji uhelné těžby a železářství došlo po roce 1848, nicméně v devadesátých letech 19. století začaly doly zavírat. MAREK, František. *Demografický vývoj politického okresu Rokycany v letech 1869–1930*. Minulost Rokycanska, 1971, č. 8, s. 46.

⁹⁵ Hrad Český Šternberk, staré rodové sídlo, koupil Zdeněk Sternberg († 1900) roku 1841 od Adolfa hr. Somsische ze Saardu.

⁹⁶ Jemniště zakoupil od Werianda Alfréda prince Windischgrätze roku 1868.

jejich pěti dětí⁹⁷ Terezie⁹⁸ pocházela ze starého jihoněmeckého hraběcího rodu Stadion-Thannhausen. Zemřela již roku 1873 ve věku nedožitých pětapadesáti let a dobrým vzorem, rodičem i rádcem všech potomků se na dlouhá léta stal jejich otec Zdeněk Sternberg († 1900).

Dětství Aloise a Filipa ze Sternbergu se patrně neodlišovalo od dětství jejich stavovských vrstevníků z řad české historické šlechty. Prožili jej především na šternberských rodových sídlech v Čechách a ve Vídni. Oběma mladým aristokratům se dostalo tradičního všestranného vzdělání pod vedením domácího učitele. Z rodinné korespondence se dozvídáme o osobě Františka Schiera, jenž v horkých červnových dnech a v září roku 1870 doprovázel tehdy osmnáctiletého Filipa Sternberga ke gymnaziálním zkouškám ve Vídni.⁹⁹ Mladého hraběte zde čekalo prověřování znalostí z latiny, řečtiny, dějepisu, matematiky, filozofie či psychologie. O přípravách na zkoušky, jejich průběhu a trávení volného času pravidelně spravoval své rodiče a sourozence. Filipovy dopisy z hlavního města monarchie tak podávají zajímavý pohled na dospívajícího šlechtice završujícího své vzdělání veřejnými zkouškami na gymnáziu.¹⁰⁰

Velký důraz byl ve šlechtickém prostředí kladen na znalost cizích řečí. Jazyková výbava Filipa Sternberga sestávala (přinejmenším) ze znalosti němčiny, francouzštiny, latiny, řečtiny, angličtiny, italštiny a češtiny, ačkoliv lze o úrovni některých z nich (zejména češtiny) vést diskuzi. Podobně na tom byl zřejmě i jeho starší bratr. Dá se předpokládat, že nedílnou součástí jejich vzdělávání byla také hudební výchova, kreslení, divadlo nebo výuka tance. Oba bratři dostali do vínku výtvarný talent, jenž Filip propojil také se svou další zálibou, kterou bylo jezdeckví, když například u příležitosti první Velké pardubické steeplechase v roce 1874 namaloval řadu dostihových výjevů. Mezi jeho přátele se údajně počítal i

⁹⁷ Zdeňka, provd. Schönbornová (* 1846, † 1915); Kunhuta, provd. Lobkowiczová (* 1847, † 1916); Alois (* 1850, † 1907); Filip (* 1852, † 1924); Karolína (* 1856, † 1930).

⁹⁸ Terezie roz. hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1845, † 1873), dcera Filipa hr. Stadion-Thannhausena († 1839) a Marie Kunhuty, roz. hr. z Kesselstattu († 1872).

⁹⁹ Patrně na Akademické gymnázium. Jedná se o nejstarší vídeňské gymnázium založené roku 1553. Od roku 1866 se jeho budova nacházela na náměstí Beethovenplatz.

¹⁰⁰ Svou maturitní zkoušku měl Filip Sternberg skládat v pátek 7. října v čase od osmi do dvanácti a od tří do sedmi hodin. Dopisy z Vídně viz SOA Praha, RA Šternberků, k. 29, inv. č. 362, Terezie ze Šternberka – osobní korespondence aj., dopisy Filipa matce a sourozencům, 13.–18. 6. 1870, 25.–27. 9. 1870, 30. 9. 1870, 1. a 2. 10. 1870; Alois ze Šternberka – osobní korespondence aj., dopis Filipa sourozencům Aloisovi a Karolíně, 28. 9. 1870.

proslulý český malíř Alfons Mucha.¹⁰¹ Alois Sternberg své objekty zvětčoval nejen na malířské plátno, případně do skicáře, ale také (v pozdější době) prostřednictvím fotoaparátu. Jinou technickou novinkou, která mu přinášela radost, byl gramofon. Významnou část života obou hraběcích synů – obzvláště v mládí – vyplňovalo cestování (blíže viz následující kapitola). Není pochyb o tom, že jejich velkou vášní byl lov – snad nejtypičtější zábava urozených vrstev. Podzimní honební sezonu vždy vystřídal zimní období plesů a společenských soaré, které vybízely k nalezení vhodné nevěsty. Netřeba připomínat, jak důležitá byla sňatková rovnorodost nastávajících a katolická víra jejich budoucí manželky.

Mladší z obou bratrů, Filip Sternberg, uzavřel sňatek v roce 1884 s Karolínou hraběnkou Thurn-Valsássina-Como-Vercelli (1863–1944).¹⁰² Z jejich manželství vzešli dva synové a dvě dcery.¹⁰³ Se svou rodinou pobýval hrabě nejčastěji na zámku v Jemništi a na zimu obvykle přesídlili do vídeňského paláce. Velkou životní ztrátou se pro manžele stalo úmrtí prvorozeného syna Zdenka, který ve čtrnácti letech podlehl revmatickému onemocnění.¹⁰⁴

Hrabě Sternberg byl členem panské sněmovny říšské rady, nicméně ve svém životě se věnoval spíše zálibě v malířství nežli záležitostem politického charakteru. Po smrti svého otce se snažil být i dobrým správcem nabytého majetku, kterým byl velkostatek se zámkem v Jemništi a několik domů ve Vídni. Filip Sternberg zemřel v roce 1924 ve věku dvaasedmdesáti let.

Jeho starší bratr Alois zůstal navzdory všem svým snahám svobodný a bezdětný. Jisté je, že i on usiloval o nalezení vhodné životní družky. Byli to ale jeho otec a bratr, kteří se vždy vyslovili proti jeho sňatku.¹⁰⁵ Dlouhá léta vzdoroval marnému boji s tuberkulózou, kterému podlehl v roce 1907. Zděděné nemovitosti – velkostatek Radnice s březinským zámkem, hrad Český Šternberk a palác ve Vídni – odkázal synovi svého bratra Filipa, Jiřímu Douglasovi.

¹⁰¹ VOTÝPKA, V. *Aristokrat*, s. 32–33.

¹⁰² Karolína hr. Thurn-Valsássina-Como-Vercelli byla dcerou Jiřího hr. Thurn-Valsássina († 1879) a Gabriely, roz. hr. Pálffyové († 1867).

¹⁰³ Zdeněk (* 1885, † 1899); Jiří Douglas (* 1888, † 1965); Marie Gabriela (* 1890, † 1935) – krátce před svou smrtí se provdala za šoféra Malimánka z Jemniště; Terezie, provd. Mensdorff-Pouilly (* 1902, † 1985).

¹⁰⁴ NEMRAVOVÁ, L. „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 33.

¹⁰⁵ Podrobně TOMSOVÁ, P. *Sternbergové*, s. 29–36.

3.

POZNÁVACÍ CESTY BRATRŮ ZE STERNBERGU

Cesty a cestování byly neodmyslitelnou součástí životního stylu Aloise a Filipa ze Sternbergu stejně tak, jako tomu bylo za života jejich předků v minulých staletích.¹⁰⁶ Své první cesty zřejmě absolvovali již v raném dětství na konci letní či zimní sezony, kdy se aristokratická rodina stěhovala z venkovského sídla do vídeňského paláce a naopak. Cestovali zajisté i ze společenských důvodů, s cílem navštívit široké příbuzenstvo, přátele a známé. V pozdějším věku je neminuly cesty za zdravím (do lázní).¹⁰⁷ Své místo v jejich životě měla i série poznávacích cest, jež měla doplnit a završit teoretická studia obou mladých aristokratů.

Za poznáním cizích krajů a kultury se poprvé vypravili – alespoň pokud víme – roku 1871 s cílem navštívit území nedávno sjednoceného Apeninského poloostrova. Staršímu Aloisovi bylo v té době dvacet let, Filip byl o dva roky mladší. Doprovod jim dělal jejich učitel kreslení, jistý pan Reinhart,¹⁰⁸ který před odjezdem na tzv. okružní cestu (*Rundreise*) zajistil jízdenky a zařídil další nezbytnosti. Cestovali tehdy nejmodernějším dopravním prostředkem – vlakem. Svou cestu nastoupili na jižním vídeňském nádraží dne 20. května v sedm hodin ráno po krátkém, ale srdečném rozloučení s otcem. Usadili se ve vagonu druhé třídy a po celodenní jízdě dorazili v půl desáté večer do Terstu. Na své první zahraniční cestě prožili celkově jeden měsíc a měli možnost poznat území někdejšího rakouského Lombardsko-benátského království a oblast střední Itálie. V jejich itineráři nechyběly Benátky, Bologna, Ravenna, Florencie, Siena, Pisa, Lucca, Parma, Janov, Turín, Milán, Comské jezero či Verona.¹⁰⁹ Tamější pobyt byl zajisté dobře zorganizován tak, aby poznali všechny významné historické

¹⁰⁶ Srov. např. KULÍKOVÁ, M. *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky*.

¹⁰⁷ V lázních často pobýval zejména svobodný a bezdětný Alois Sternberg, který trpěl tuberkulózou. Oblíbil si lázeňské městečko Merano v jižním Tyrolsku (do r. 1918 součást Rakouska).

¹⁰⁸ Snad Heinrich Reinhart (* 1829, † 1914), rakouský malíř, především akvarelista.

¹⁰⁹ SOA Praha, RA Šternberků, k. 30, inv. č. 368, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Itálie, 1871, I. sv., před s. 1: trasa cesty, předmluva; s. 1.

památky, kulturu i místní poměry. Dne 20. června pak bratři Sternbergové podnikli svou první samostatnou cestu, když v Mnichově nasedli brzy ráno do vlaku, který je měl odvést domů (do Rokycan), zatímco pan Reinhart se vracel zpět do Vídně. Údajně vstali již ve tři hodiny ráno po krátkém, čtyřhodinovém spánku, ospalý číšník jim podal snídani a poté nasedli do omnibusu, který je dopravil na nádraží. Z Mnichova cestovali bratři Sternbergové do Schwandorfu, kde strávili dvě hodiny, během kterých poobědvali v nádražní restauraci (zde si pochvalovali přátelskou obsluhu) a poté se prošli po nádraží, což shledali jako nepříliš zábavné. Dalším vlakem pokračovali do Furthu,¹¹⁰ kde došlo na kontrolu zavazadel, která údajně měla být díky jejich ochotě mírná. Po čtrnáctihodinové cestě přijeli do Rokycan, kde na ně čekala ekvipáž, která je dopravila domů na březinský zámek. Zde se radostně přivítali s otcem a sestrami, rozdali jim dárky z cesty a ukázali fotografie, které si zakoupili na památku.¹¹¹

První italská (a zřejmě vůbec první zahraniční) výprava bratrů ze Sternbergu je – stejně jako většina jejich cest – velmi dobře popsána v denících, které si během putování po cizích destinacích vedl Alois Sternberg. Není jisté, zda byl deník psán z povinnosti, jak bývalo zvykem v dobách *grand tour*. Lze ale předpokládat, že i ve druhé polovině 19. století měl deník plnit funkci informativní (podat svědectví rodičům, popřípadě i dalším generacím) a vzdělávací (naučit se hodnotit navštívená místa a formulovat své názory). Závěr Aloisova prvního deníku obsahuje i jakousi kritiku vlastního textu, v níž se autor zamýšlí nad chybami, kterých se při psaní dopustil, a současně vyzývá případného čtenáře, aby doplnil další objevené nedostatky. Sám Alois Sternberg si dovolil sebekriticky upozornit na příliš detailní popis cesty, značný popis jídel nebo časté psaní o tunelech.¹¹²

Již o rok později měli synové Zdenka Sternberga opět to potěšení vyrazit s panem Reinhartem za poznáním dalších zemí. Jelikož byla Česká západní dráha v době jejich odjezdu poničena bouří, cestovali Alois s Filipem z Jemniště přes

¹¹⁰ Zřejmě Furth im Wald (Brod nad Lesy), německé pohraniční město v severovýchodním Bavorsku v Horní Falcí.

¹¹¹ SOA Praha, RA Šternberků, k. 30, inv. č. 368, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Itálie, 1871, 2. sv., s. 156–158.

¹¹² Tamtéž, s. 159.

Gmünd do Plzně a Domažlic, kde je uprostřed noci uvítal strýc Fridrich Stadion, který jim poskytl nocleh na zámku v Koutě. Druhého dne dorazil pan Reinhart a společně se vydali na cestu.

Během šesti týdnů, od poloviny června do 27. července 1872, poznávali krásy Německa, Nizozemí, Belgie, Francie, Švýcarska a Itálie.¹¹³ Sám Alois ve svém deníku přiznal, že je velmi těžké odpovědět na otázku, kde se jim líbilo nejvíce. Německo je okouzlo svými ohromnými lesy, Porýní romantickými nábřežími, Holandsko malebnými městy a nedozírnou krajinou, Belgie industriálním hlavním městem a hustou železniční sítí a malý kus Itálie zase čarovným Lago Maggiore. Nejhlubší dojem v nich ale nepochybně zanechala Paříž s ohromující dopravou a nesmírnými uměleckými poklady, a Švýcarsko se svými Alpami a nespoutanou přírodou.¹¹⁴

Všichni tři si dovezli řadu skic a fotografií. Alois Sternberg ocenil pana Reinharta jako vždy obezřetného a praktického a vyzdvihl cestování po železnici, které představovalo „jednu velkou úlevu“ („eine sehr grosse Erleichterung“).¹¹⁵ Otcí děkovali za to, že mohli procestovat skoro celou západní Evropu „přes země, jejichž vzhled, charakter, obyvatelstvo jsou vzájemně tak naprosto odlišné.“¹¹⁶

V následujícím roce podnikli bratři Sternbergové s lehkou nervozitou první samostatnou několika denní cestu, byť se nejednalo o zahraniční výpravu, ale o pobyt v rakouské Salzkammergut (Solné komoře). V plném létě, v období od 7. do 17. července 1873, společně putovali krajinou středního Rakouska, aby se údajně osamostatnili a získali praxi.¹¹⁷

Na konci dubna a v květnu roku 1874 cestovali po Německu, Belgii a Francii. Cílovými destinacemi byly Frankfurt nad Mohanem, Kolín, Brusel, Waterloo nebo Paříž. Cesta, která měla zabrat dva měsíce, nakonec trvala méně než šest týdnů – v prvních aprílových dnech zachvátila Aloise Sternberga chřipka,

¹¹³ Tamtéž, inv. č. 369, Alois ze Šternberka – deník z cest r. 1872, 1. sv., před s. 1: trasa cesty, předmluva.

¹¹⁴ Tamtéž, 4. sv., s. 82–84.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 84–85.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 82.

¹¹⁷ Tamtéž, inv. č. 370, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Solné Komory, 1873, s. 1–2.

a tak se na cestu vydali až 18. dubna, přičemž do 22. dubna ještě pobýli na lobkowiczských Křimicích u sestry Kunhuty.¹¹⁸ Z cest se navrátili 30. dubna 1874.

Také o této výpravě nám podává detailní svědectví Aloisův dvousvazkový deník, v němž například pařížský pobyt zhodnotil jako nepopiratelný vrchol celé cesty, ačkoliv i s praktickým Baedekerovým plánem města zmocňoval se jich děsivý pocit při pomýšlení na to, že by snad v ohromné spleti ulic a náměstí zabloudili.¹¹⁹

K jednomu z posledních společných cest za poznáním patřila návštěva Neapole a Říma v prvních měsících roku 1876 a pařížský pobyt v roce 1878. Podrobné pojednání o všech cestách a jednotlivých zastaveních by značně přesáhlo vymezení bakalářské práce a proto se následující text bude soustředit na detailní výklad posledních dvou zahraničních výprav z let 1876 a 1878, z nichž se dochovala korespondence, která je předmětem edičního zpracování této práce.

3.1

ITÁLIE – NEAPOL A ŘÍM (1876)

Itálie v roce 1876 – tedy v době, kdy ji (znovu) navštívili bratři Sternbergové – byla po dramatických desetiletích konečně sjednocenou zemí.¹²⁰ Na trůně italského království seděl šestapadesátiletý Viktor Emanuel II. († 1878), hlavním městem již nebyla toskánská Florencie, nýbrž Řím, rakouská a francouzská vojska byla definitivně vyhnána. Doby, kdy alespoň část severní Itálie platila pro cestovatele z Rakouska za součást domoviny, byly nenávratně pryč.

Podívejme se na oblast, která nás bude z hlediska neapolského pobytu bratrů ze Sternbergu zajímat nejvíce, tedy na jih Apeninského poloostrova. Jihoitalské

¹¹⁸ Tamtéž, k. 31, inv. č. 371, Alois ze Šternberka – deník z cest do Německa, Belgie a Francie, 1874, 2. sv., s. 196–197.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 204, 208.

¹²⁰ Po celou první a část druhé poloviny 19. století byla Itálie stále politicky rozdrobenou zemí. Po Vídeňském kongresu (1815) Benátsko a Lombardie připadly Rakousku, v Toskánsku a Modeně vládly sekundogenitury habsburské dynastie, Parma byla připsána Marii Luise Rakouské, v Neapoli a na Sicílii panovali Bourboni, Piemont se Sardinii náležely savojskému rodu a od severu do středu Itálie se táhl Papežský stát. K Itálii po Vídeňském kongresu a otázce sjednocení blíže PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha 1997, s. 224–265; RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha 2011, s. 184–188.

oblasti představovaly nejzaostalejší a nejzanedbanější část země. Jedním z hlavních problémů sjednocené Itálie byl odmítavý postoj vyspělého severu k řešení a vůbec pochopení neutěšené situace na jihu království. K obtížím patřila chudoba, pověřčivost, korupce a více než osmdesátiprocentní negramotnost. Během sedmdesátých let 19. století se rozběhla emigrace chudých a zoufalých rolníků, která v osmdesátých letech nabrala na síle a pokračovala až do Velké války. Jih sužovaly i přírodní katastrofy (1872 výbuch Vesuvu, 1883 zemětřesení na ostrově Ischia).

Neapol, která sice zůstávala největším městem sjednoceného království a současně pátým největším městem Evropy, přestala být po mnoha letech sídlem královského dvora. Návštěvníky, kteří sem zavítali, měl odpuzovat zmatek, špína a všudypřítomné úplatky. Nejchudší obyvatelé žili v přeplněných příbytcích v naprosto nehygienických podmínkách, nájem rostl rychleji než mzdy. Zvětšovala se propast mezi bohatými a chudými, kterých byla většina. V katastrofálním stavu se nacházely vodovody a kanalizace.

Navzdory neutěšené situaci mělo město a jeho okolí svou druhou stranu mince, kterou byla krásná příroda, nesmírné umělecké a archeologické dědictví a přepychové hotely. Vyjma Sicílie se zde nacházela jediná jihoitalská univerzita, která byla dokonce třetí největší v Evropě. Pozvolna se rozvíjel sociální a kulturní život a měnil se vzhled města.¹²¹ Výstavná předměstí a luxusní hotely se staly protipólem chudinských čtvrtí, které zřejmě zůstávaly řadě movitějších návštěvníků skryty.

Cestu za poznáním jihoitalských krás nastoupili bratři Sternbergové v doprovodu sloužícího Harsy na jižním nádraží ve Vídni v sobotu dne 22. ledna 1876 po srdečném rozloučení s otcem a sestrou Karolínou. Již v sedm hodin ráno seděli ve vagonu a rychlíkem ujížděli zasněženým okolím Vídně do slunné Itálie. Jedním z jejich spolucestujících byl i arcivévoda Jan Salvátor Toskánský,¹²² který později nechvalně proslul tím, že vystoupil habsburského domu a oženil se s bývalou baletkou.

¹²¹ ASTARITA, Tommaso. *Mezi vodou slanou a svěcenou. Dějiny jižní Itálie*. Praha 2006, s. 312–328.

¹²² SOA Praha, RA Šternberků, k. 31, inv. č. 372, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Říma a Neapole, 1876, 1. sv., s. 1–3.

Po příjezdu do severoitalského Terstu se ubytovali v německém hostinci (hotelu) „Daniel“ na Via San Niccolò poté, co se od řidiče omnibusu dozvěděli, že jimi vybraný hotel již neexistuje. Stravovali se v hotelu de la Ville. Jejich krátký, asi třídní pobyt vyplnily prohlídky lodí v přístavu, kostela Sant'Antonio Taumaturgo, procházky nebo návštěva divadla. Z Terstu vypluli 25. ledna do Ancony a odtud pokračovali železnicí do Neapole.¹²³

Ve městě pod Vesuvem se Sternbergové octli 27. ledna v půl jedenácté večer. Ubytovali se v luxusní nábrežní čtvrti Chiaja v hotelu Louvre, kde platili 28 franků za den (za dva pokoje pro tři osoby se snídaní a večeří).¹²⁴ Druhého dne si Alois s Filipem pospali do devíti hodin a po snídani vyrazili na prohlídku Neapole. Pochvalovali si, že namísto zimních kabátů mohou nosit letní oblečení. V dopisech otci neskrývali nadšení z tohoto *božského* města, v němž měli strávit jeden celý měsíc, a několikrát jej počastovali rčením „*Vidět Neapol a zemřít*“. Prvního dne obdivovali především středověký hrad Castel dell'Ovo a silně dýmající Vesuv.¹²⁵ Dá se říci, že během čtyřtýdenního pobytu viděli většinu pozoruhodností, které by neměl žádný návštěvník (ani dnešní) Neapole a jejího okolí opominout.

V případě nepříznivého počasí navštěvovali muzea a sakrální památky. Minimálně třikrát zavítali do proslulého archeologického muzea, z něhož vyzdvihli egyptské lidské mumie a mumii krokodýla. Budoucí druhé nejznámější muzeum v paláci Capodimonte viděli ještě jako královskou rezidenci. Z navštívených kostelů zmínili v korespondenci katedrálu San Gennaro ukrývající ostatky neapolského patrona. Prohlédli si přinejmenším dva starobylé hrady, Castel dell'Ovo a Castel Sant'Elmo, a nenechali si ujít cestu jeskyní Posillipskou k Vergiliově hrobce. Byli svědky zahajovacího ceremoniálu karnevalu s maškarními průvody v nádherných kostýmech.

Do divadla chodili v Neapoli podle svých slov jen velmi málo. Shlédlí například „Dceru madame Angot“ v Teatro Politeamo Napoletano, která je příliš nenadchla, nebo Verdiho „Maškarní ples“. Protože se v nočních neapolských

¹²³ K cestě a pobytu na trase Terst – Neapol srov. tamtéž, s. 4–35.

¹²⁴ Tj. asi 11 zlatých rakouského čísla. Jeden rakouský zlatý představoval dva franky a 50 centimů.

¹²⁵ Dopis č. 1 z 28. 1. 1876.

ulicích obávali o své bezpečí, odcházeli z většiny představení ještě v jejich průběhu, obvykle před jedenáctou hodinou. Litovali uzavření slavného divadla San Carlo a spíše dávali přednost návštěvám hostince.

Podnikali procházky po Chiaje, kde spatřili i italského krále a zmínili jeho ošklivý zevnějšek. V době jejich návštěvy Neapole zde pobýval inkognito arcivévoda Jan Nepomuk Toskánský, který s nimi již cestoval ve vlaku z Vídně, a bratři Sternbergové žádali otce o radu, zda ho mají ze zdvořilosti navštívit. Vzhledem k tomu, že o žádném setkání s mladým arcivévodou není v korespondenci zmínka, můžeme předpokládat, že k návštěvě nedošlo. Při hotelové snídani se seznámili s Karlem Ottou hrabětem Kalkreuthem, pruským důstojníkem a poslancem zemského sněmu.

Během neapolského pobytu se věnovali zálibě v kreslení (Alois vytvořil řadu skic města Neapole a Filip zachytil výjevy z říše zvířat). Alois nezapomínal psát deník, v němž důkladně popisoval vše, co měli možnost vidět.

S hotelovým ubytováním vyjádřili Sternbergové spokojenost, potěšila je výtečná strava (v počátcích pobytu měli například kuře s rýží a ochutnali *proslulé* neapolské makarony) a z nápojů především víno (oblíbili si značku Saint-Julien). Poznali i odvrácenou tvář Neapole, kterou byla „*špína, zápach, neodbytní prodavači a žebráci*.“ Dalším specifíkem, jež postrehli, byla rychlá jízda zdejších kočí.

Nakoupili zde fotografie, suvenýry a také poučnou knihu o Pompejích za 30 franků, kterou si vybrali pro sebe k svátku jako dárek od otce. Filipa trápila bolest zubů a nakonec si musel dát vytrhnout dva kořeny. *Šlo to poměrně lehce*, psal v dopise. Nechávali sloužit mši za blízké příbuzné, jež měli výročí úmrtí.

Hovořili často francouzsky, ačkoliv někdy se dali strhnout také italštinou. V hotelu Louvru používali němčinu (německy mluvili číšníci i samotný ředitel), což bylo příjemné také pro jejich sloužícího.¹²⁶

Počasí bylo během jejich pobytu značně nestálé, a když se vyčásilo, neváhali vyrážet na výlety. Vypravili se k dýmajícímu Vesuvu, do Baiae,

¹²⁶ Srov. dopis č. 7 z 8. 2. 1876.

Pozzuoli, k jezeru Agnano, na ostrov Capri s unikátní Modrou jeskyní a dvakrát se podívali do Pompejí.¹²⁷

K prvním výletům mimo město náležela cesta na neklidný Vesuv, jehož poslední erupce (před návštěvou Sternbergů) nastala roku 1872 a další rozsáhlejší měla následovat v roce 1906.¹²⁸ Časopis Světozor o výbuchu roku 1872 napsal: „*Starý tento revolucionář sice již několikráte v tomto století zastrašil vůkolní obyvatelstvo ohnivým svým dechem, nikoliv však v míře tak rozsáhlé a zkázonosné.*“ Ještě v den neštěstí údajně neměli obyvatelé Neapole ponětí o tom, k jak velké explozi dojde. „*Večer dne 25. dubna, když Vesuv byl v plném soptění, vystoupil značný počet lidí na horu, aby zcela zblízka pozorovati mohl řídký, strašný ale spolu svůdně krásný úkaz přírody. Náhle otevřela se nová rozpuklina a plameny počaly z ní vylévati se na všechny strany. Není možné popsati hrůzoděsnou scénu, kteráž nastala. Křik srdce rozrývající, nářek zoufalý daleko se rozléhaly a nastal divoký zmatený útěk; byloť to peklo na zemi.*“ Světozor udal nakonec 35 mrtvých nebo raněných.¹²⁹ Až do roku 1885 pak Vesuv klidně dřímал a poté nastalo dvacetileté období každoročních malých výbuchů.¹³⁰

K vulkanickému klenotu Kampánie se bratři Sternbergové vydali 1. února v devět hodin ráno posilnění snídaní, sestávající ze sýru, chlebu, vajec a poloviny lahve vína Saint-Julien.¹³¹ Alois zůstal s ohledem na náročnost cesty u královské observatoře a nakreslil několik skic, Filip pokračoval s průvodcem. „*Vyrovnal jsem se se svým vlastním rozhodnutím spatřit kráter Vesuvu a tak jsem nemohl dát obavám žádný prostor. Kráčel jsem rázným krokem průvodci v patách, vstříc svému cíli,*“ uvedl ve svém popisu Filip, jenž pak Alois přepsal do svého deníku. Přecházeli přes velké lávové proudy z let 1858 a 1872 až k sopečnému kuželu, kde vyčkávali nosiči a průvodci s pásy. „*Rozhodně jsem odmítl jejich nabídek a oba dva, průvodce a já, jsme se připravili k dokončení výstupu.*“¹³² Průvodce si dal přes rameno popruh, kterého se Filip chytil a takto pokračovali až

¹²⁷ K pobytu v Neapoli a okolí viz dopisy č. 1–13.

¹²⁸ *Ottův slovník naučný*, díl 26, 1907, heslo „Vesuv“, s. 621.

¹²⁹ *Světozor*, 1872, roč. VI., č. 22, 31. 5., příloha, s. 261.

¹³⁰ *Ottův slovník naučný*, díl 26, 1907, heslo „Vesuv“, s. 621.

¹³¹ SOA Praha, RA Šternberků, k. 31, inv. č. 372, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Říma a Neapole, 1876, 1. sv., s. 171.

¹³² Tamtéž, s. 172.

k samotnému kráteru. Nohy se jim bořily do hlubokých nánosů popela a celá cesta až k vrcholu jim zabrala jeden a půl hodiny. Z nitra hory vycházelo tlumené dunění, vzhůru stoupal rudě ozářený dým. U kráteru Filip ulomil několik sirných květů, které, jak údajně slíbil, chtěl přivést domů. Cesta dolů po příkrém kuželu byla podle Filipových slov vcelku zábavná, bylo pouze třeba zaklonit horní polovinu těla, běžet a přitom vysoko zvedat nohy. Odpoledne již byli oba bratři zpět ve městě.¹³³

Zajisté stejně, ne-li více zajímavým výletem byly dvě návštěvy antických Pompejí – poprvé 9. a podruhé 19. února. Ještě před tím, než je mohli bratři Sternbergové spatřit, zažili kdysi Vesuvem pohřbené Pompeje systematické a účelné období rozsáhlých vykopávek. Bylo tomu tak od šedesátých let 19. století, kdy Viktor Emanuel II. pověřil výzkumnými pracemi archeologa Guiseppeho Fiorelliho († 1896), který prosadil, aby byly odkrývány a zkoumány celé městské čtvrtě a nikoliv jen vybrané části. Jeho zásluhou byly také vykopávky zpřístupněny veřejnosti.¹³⁴

Díky Fiorellimu mohli Sternbergové spatřit i děsivé sádrové odlitky skutečných obyvatel města,¹³⁵ zavalených po výbuchu Vesuvu roku 79 n. l., fresky v domech a vůbec celé zničené město, kterýžto pohled „*předčil podívanou na sněhem pokrytý Vesuv v největší sluneční záři a [byl] nesrovnatelně okouzlující.*“¹³⁶ Při druhém setkání s antickým městem obdivovali pozůstatky Pompejí zřejmě daleko racionálněji nežli při první prohlídce, kdy nad vším podle svých slov jen žasli.¹³⁷ Od dob postupného zpřístupňování Pompejí stoupal počet zaalpských návštěvníků. Směřovala sem i řada neurozených cestovatelů z Čech, především umělců, architektů, spisovatelů, publicistů a středoškolských i univerzitních pedagogů.¹³⁸

Čtrnáctého února se bratři Sternbergové vydali objevovat krásy ostrova Capri. Hlavním zážitkem celodenního výletu byla návštěva unikátní Modré

¹³³ K výletu na Vesuv dopis č. 4 z 2. 2. 1876.

¹³⁴ FRYŠ, J. *Pompeje*, s. 22. K vědeckým vykopávkám v Pompejích od 60. let 19. století srov. dále KEPARTOVÁ, Jana. *Češi v Pompejích 1748–1948*. Kulturněhistorická studie. Praha 2007, s. 48–52.

¹³⁵ K tomu blíže FRYŠ, J. *Pompeje*, s. 24–25.

¹³⁶ Dopis č. 8 z 10. 2. 1876.

¹³⁷ Dopis č. 12 z 20. 2. 1876.

¹³⁸ KEPARTOVÁ, J. *Češi v Pompejích 1748–1948*, s. 54.

jeskyně, ozářené jasně modrým světlem. Otce v dopise nicméně informovali pouze o tom, že vjezd byl vysoký jen tři stopy, a tak se museli ve člunu položit a při tom se trochu namočili.¹³⁹

Není pochyb o tom, že rozporuplná Neapol a její okolí Aloise s Filipem uchvátily a jen neradi je opouštěli. „*Nelze vyjádřit slovy, jak nepopsatelně pěkné to tam bylo,*“ napsali domů. Oslavili zde ještě poslední masopustní dny a v pátek 25. února vyrazili vlakem do Říma, kde strávili necelou první polovinu postního velikonočního období.¹⁴⁰

Řím v 19. století se měnil jen pozvolným tempem. Hlavním zdrojem bohatství bylo dlouhou dobu zemědělství a ještě v šedesátých letech se v ulicích běžně pásával dobytek. Některé z významných římských rodin odmítaly uznat nový režim, prostí lidé jej naopak vítali. Ze severu přicházeli do Říma noví obyvatelé a začaly se budovat moderní bytové zástavby, které měnily tvář města. Nadprodukce ve stavebnictví přivedla do věčného města mnoho rolníků a přibývalo i návštěvníků z cizích zemí.¹⁴¹

Papež Pius IX. († 1878) postupně přicházel o značnou část území, až mu zbyl pouze Řím a jeho okolí, o něž přišel roku 1870. Vztahy mezi církví a novým italským státem byly napjaté. Přesto Řím nadále platil za centrum katolické církve a díky svým uměleckým skvostům, bohaté sakrální architektuře a monumentům antické kultury patřil k nejnavštěvovanějším městům Itálie.

„*Po rychlé a nádherné jízdě vlakem jsme v pátek 25. [února] šťastně dorazili do Říma,*“ napsali bratři Sternbergové otci. Ještě v Neapoli zamýšleli, že se ubytují v hotelu Allemagne, ovšem poté, co se dozvěděli, že není zcela vyhovující, rozhodli se pro hotel Minerva na Piazza Santa Maria sopra Minerva,¹⁴² který je nadchl. Označili jej za nejlepší hotel, jaký dosud viděli, a pochvalovali si příjemný a slunný pokoj.¹⁴³ Přesto se asi v polovině svého pobytu rozhodli přestěhovat, a to když se dozvěděli, že je možné zde snadno onemocnět (psali o výskytu horečky), a proto přesídlili do hotelu Londres na Piazza di

¹³⁹ Dopis č. 10 z 15. 2. 1876.

¹⁴⁰ Popeleční středa, zahajující 40 denní postní období před Velikonocemi, připadla na 1. března 1876.

¹⁴¹ HIBBERT, Christopher. *Řím. Životopis města*. Praha 1998, s. 307–318.

¹⁴² Dopis č. 6 ze 7. 2. 1876.

¹⁴³ Dopis č. 14 z 27. 2. 1878.

Spagna.¹⁴⁴ Hotel, nacházející se v bezprostřední blízkosti proslulých Španělských schodů, vychvalovali jako pěkně zařízený, s dobrou stravou a příjemnou polohou.¹⁴⁵

Během více než dvacetidenní návštěvy Říma se vydali vstříc poznání nejvýznamnějších církevních i světských pamětihodností a řady uměleckých pokladů. Prohlédli si přirozeně velké množství kostelů – nejvíce je nadchl svatopetrský dóm ve Vatikánu a na druhé místo umístili baziliku San Paolo fuori le mura. Na velvyslanectví si domluvili audienci u papeže a získali povolení k návštěvě vatikánských sbírek. Poznali i krásy antických památek – Kolosea, Fora Romana nebo Caracallových lázní. Jejich pozornost si získala i Cestiova pyramida a nadchly je místní koňské dostihy bez žokejů. Divadlo zmínili v dopisech pouze jednou, a to Teatro Rosini, kde shlédli operetu Giroflé-Girofla.

V Římě potkali několik přátel a známých, například Františka Liechtensteina nebo Rudiho Hardegga. Po městě se pohybovali většinou pěšky. Filipa opět trápily bolesti zubů a jeden si musel dát vytrhnout také během římského pobytu. Nicméně jinak vždy psali o pěkně strávených dnech, vyplněných prohlídkami pamětihodností, byť později pocítovali únavu.¹⁴⁶

Věčné město opustili bratři Sternbergové večer 18. března. Rozhodovali se mezi zpáteční cestou po moři, tedy z Ancony do Terstu, anebo po souši přes Florencii a Bolognu. Nakonec zvítězil plán jet po železnici a navštívit toskánský renesanční klenot a poté univerzitní Bolognu.¹⁴⁷ Cestu zakončili 21. března v půl osmé večer na zasněženém vídeňském nádraží.¹⁴⁸

Italská cesta, která byla vyličená především na základě dochované korespondence, nemůže být postihnuta v celé své úplnosti. Její detailní rekonstrukci by umožnilo až podrobné studium obsáhlého cestovního deníku, který se ovšem vyznačuje značnou popisností navštívených míst a současně potlačuje některé stránky cesty, které vystávají až po přečtení korespondence. Dopisy jsou také více bezprostřední a méně stylizované. Přesto není možné deník

¹⁴⁴ Dopis č. 16 z 2. 3. 1876.

¹⁴⁵ Dopis č. 18 z 12. 3. 1876.

¹⁴⁶ K pobytu v Římě viz dopisy č. 14–18.

¹⁴⁷ SOA Praha, RA Šternberků, k. 31, inv. č. 372, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Říma a Neapole, 1876, 4. sv., s. 188.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 237.

zcela opominout, neboť je stejně cenným pramenem pro důkladné poznání cesty, jako korespondence. Závěrem proto věnujme pozornost (především) posledním, shrnujícím stránkám Aloisova deníku, které poslouží pro závěrečné zhodnocení neapolského a římského pobytu.

„Byli jsme tak šťastní, když jsme mohli prohlásit, že jsme v roce 1876 prožili dvě jara,“ poznamenal Alois v cestovním deníku. Období prvních měsíců v roce vyhodnotil pro italskou výpravu jako ideálně zvolené a vyzdvihl nepřekonatelně mírné klima Neapole a částečně Říma, byť v případě střední Itálie hovořil o štěstí, že právě tuto zimu je potkalo tak pěkné počasí. Největším zážitkem byl výlet na „modrý ostrov“ Capri. Návštěvy Pompejí, Baiae či Vesuvu, oplývajícího množstvím lávových proudů, náležely k nejpoučnějším. Nesmírný dojem na Sternbergu udělal rušný život v neapolských ulicích, což prý sice zažili i v jiných městech (vyjma Paříže), avšak v mnohem mírnější podobě. Neapol je fascinovala svou jedinečnou živoucí atmosférou, nespoutaným hýřením a krásnou přírodou. Kouzlem něčeho nového na ně zapůsobil zdejší karneval, který měli možnost poznat i v Římě. Ve věčném městě ale postrádali divokost Neapolitánců a házení konfetů, sádrových zrnků a cukrovinek během slavnosti. Také chování Římanů během karnevalu bylo nesrovnatelně chladnější.

V hlavním městě Itálie je nejvíce nadchl svatopetrský chrám ve Vatikánu se svou ohromující velikostí a krásou. Starý klasický Řím je okouzlil jako místo podávající *„jasné svědectví pomíjivosti veškeré pozemské velikosti a nádhery a přesto navzdory svému úpadku místa tak impozantního a poučného.“* V souvislosti s monumentálním koloseem, sklízejícím *„uznání a obdiv učeného a turistického světa“*, vzpomenu Alois část známého epigramu: *„Padne-li Kolos, padne i Řím; padne-li Řím, padne svět.“* S výjimkou katakomb a baziliky San Paolo fuori le mura neopustili oblast Říma, neboť samotné město oplývalo tolika památkami, že na jeho okolí zcela zapomněli. Opakované návštěvy zdejších muzeí a soukromých galerií si vyžádaly mnoho hodin denně. Nejvíce je okouzly skvosty vatikánských muzeí, z nichž Alois jmenovitě vyzdvihl světově proslulé sochy Láokoóna a Apollóna z Belvederu. Římu přiznal právo nazývat se *„městem soch“*. Přirozeně neopomenuli ani impozantní Raffaelovy komnaty či dechberoucí Sixtinskou kapli, kteréžto si vysloužili jejich *„plnou pozornost a obdiv“*.

Jako svou povinnost chápali prokázání úcty papeži Piu IX., nehledě na to, že bylo nemyslitelné „být v Římě, aniž bychom viděli papeže“. Bratři Sternbergové měli příležitost zúčastnit se generální audience u hlavy církve a stali se „šťastnými očitými svědky srdečné laskavosti a přívětivosti svatého otce“. Okamžik, kdy jim papež podal pravou ruku k polibku a udělil jim svaté požehnání, byl *hluboce uchvacující* a onen den 9. března jim zůstal navždy *nezapomenutelným*.

Pobyt v Římě byl přirozeně vyplněn návštěvou řady kostelů. Svaté město pro ně mělo oproti Neapoli výhodu v tom, že mnoho kostelních věží a kopulí jim usnadňovalo orientaci ve městě.

Divadelní prožitky byly s výjimkou „Maškarního plesu“ v Neapoli a „Fausta“ v Římě velmi průměrné. Mezi operetami Aloise nejvíc uchvátila podle něj zastaralá, nicméně pro něho zcela nová hudba „Pařížského života“.

Vzhledem k nepříznivému počasí se pro ně nejhorší částí cesty staly krátký pobyt v Anconě a návrat z Florencie do Vídně. Cesta pro ně byla specifická vůbec první plavbou po moři (z Terstu do Ancony), během které je zastihla bouře.¹⁴⁹

Aloisův cestovní deník dokládá také časté využívání tištěných cestovních průvodců. Ovšem pouze na jednom místě uvádí konkrétního autora, a to Theodora Gsell-Felse († 1898), švýcarského spisovatele, kunsthistorika a lékaře. Nemůže být pochyb o tom, že těžili právě z jeho čerstvé novinky *Italien in 50 Tagen* vydané v roce 1875.¹⁵⁰

3.2

FRANCIE – PAŘÍŽ (1878)

V květnu roku 1878 pobývali bratři Alois a Filip ze Sternbergu v Paříži. Období druhého francouzského císařství bylo v této době již minulostí, pruská porážka Francie u Sedanu v roce 1870 smetla z trůnu Napoleona III. a na troskách jeho císařství byla vybudována třetí francouzská republika (1870–1940). Napoleonské dědictví Francie není malé a je spojeno také s rozsáhlou modernizací jejího

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 238–250.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 145; k průvodcům T. Gsell-Felse blíže LENDEROVÁ, M. *Knižní cestovní průvodci jako pramen ke každodennosti cestování*, s. 352–354.

hlavního města. Paříž v době pádu císařského režimu oplývala širokými bulváry, novými parky, kanalizační sítí a řadou nových obytných budov a veřejných staveb. Od roku 1871 až do Velké války zažívalo město nad Seinou rozkvět a v roce 1878 se stalo dějištěm v pořadí sedmé světové výstavy, byť se stále ještě vyrovnávalo s drtivou porážkou Pruska a krvavou občanskou válkou (1870–1871).

Pařížská světová výstava probíhala od května do října 1878 a není důvod pochybovat, že právě tato událost přilákala do francouzské metropole také bratry Sternbergovy, kteří ve městě pobývali minimálně od 6. do 24. května. Zde nutno dodat, že kompletní instalace výstavních exponátů byla dokončena až na konci června 1878. Výstava zaujímal prostor Champ de Mars na levém břehu a kopce Chaillot přes Seinou na pravém břehu. Premiéru tu mělo elektrické světlo Edisonovy žárovky a obloukové lampy, lednice či megafon. Návštěvníci mohli obdivovat model sochy Svobody od F. Bartholdiho vysoký 67 metrů, vyztužený železnou konstrukcí samotného Eiffela, jehož proslulá věž ohromila Pařížany v roce 1889.¹⁵¹

Sternbergové si jako návštěvníci světové výstavy všímali dokončovacích prací. Ačkoliv podle nich bylo k vidění mnoho zajímavého, stále ještě zbývalo řadu věcí dodělat. Stěžovali si na velké horko, které panovalo ve výstavním paláci, a neodpustili si srovnání s vídeňskou výstavou z roku 1873, která byla podle jejich názoru přeci jen hezčí. Pozornost věnovali ekvipážím, pivovaru, ohromným francouzským lihovinovým přístrojům nebo výstavě váz.

Jejich pařížský pobyt vyplňovala i návštěva pamětihodností, někdy spojená s účastí na mši (kostel sv. Máří Magdalény). Vlakem podnikli výlet ke katedrále v Saint-Denis. Nenechali si ujít ani umělecké sbírky Louvru a Lucemburského muzea, podívali se do Versailles, navštívili největší pařížský hřbitov Père Lachaise, procházeli se širokými bulváry a užili si zábavu na Champs Élysées. Neobyčejně se jim líbilo v botanické a zoologické Aklimatizační zahradě. Shlédli představení Fausta v opeře Garnier a u příležitosti koňských závodů pohovořili s mnoha urozenými rakouskými známými. Aktivně se věnovali také své umělecké

¹⁵¹ K výstavě podrobně HALADA, Jaroslav, HLAVÁČKA, Milan. *Světové výstavy. Od Londýna 1851 po Hannover 2000*. Praha 2000, s. 73–81.

zálibě – Filip namaloval z paměti portrét hraběte Ludvíka Cavrianiho a Alois vytvářel kresby v Lucemburském muzeu. Zda si psal i deník, tak jako během předchozích cest, nevíme.

Dochované dopisy také nezmiňují, kde byli Sternbergové ubytováni, nicméně víme, že za pokoj platili denně 10 franků. Pravidelně chodili povečeřet do restaurace „Aux Mille Colonnes“, ve které se jim dostávalo excelentních pokrmů, například *vol-au-vent à la financière*. Večeře je vyšla obvykle na 3 franky za osobu včetně poloviny lahve vína. Údajně je obecně považovali za Angličany, což jim bylo nepříjemné a hovořili spolu dokonce i česky.

Francouzskou metropoli zřejmě opustili 24. května a cestovali do Mnichova, odkud pokračovali až do Koutu na Šumavě, kde navštívili strýce Fridricha Stadiona. V pondělí 28. května měli ještě pobýt u sestry Zdenky provdané Schönbornové v Malesicích nedaleko Plzně a následujícího dne večer patrně dorazili na Jemniště.¹⁵²

¹⁵² K pařížskému pobytu viz dopisy č. 19–22.

4.

KORESPONDENCE ALOISE A FILIPA ZE STERNBERGU Z CESTY DO ITÁLIE A FRANCIE

4.1

OBECNÁ CHARAKTERISTIKA, FORMÁLNÍ PODOBA A STYL

Dopisy z Neapole a Říma

Z poznávací cesty bratrů Aloise a Filipa ze Sternbergu do Itálie roku 1876 se dochovalo celkem 18 rukopisných opisů jejich dopisů, uchovávaných v SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk.¹⁵³ Korespondence, která je předmětem edičního zpřístupnění, byla zasílána především jejich otci Zdeňkovi, event. otci Zdeňkovi a/nebo nejmladší sestře Karolíně v první čtvrtině roku 1876 z Neapole a Říma. Nejstarší dochovaný dopis (resp. opis dopisu) z italské výpravy je datován k 28. lednu 1876 s místem napsání v Neapoli, poslední list je z 12. března 1876 z Monte Pincio v severní oblasti Říma. Tyto opisy nezahrnují průběh cesty obou bratrů v celé její šíři. Hrabata ze Sternbergu opustili sněhem pokrytou Vídeň v brzkých ranních hodinách v sobotu 22. ledna a navrátili se v úterý 21. března v půl osmé večer – k jejich nelibosti do stále zasněženého hlavního města monarchie.¹⁵⁴

Víme, že soubor dochované korespondence není úplný. Z dopisu z 30. ledna se dozvídáme, že byly ztraceny – z této cesty zřejmě první napsané – dopisy z Terstu. Zmíněna je také korespondence odeslaná z dalšího přístavního města –

¹⁵³ SOA Praha, RA Šternberků, k. 22, inv. č. 335, Zdeněk ze Šternberka – osobní písemnosti. Dopis č. 2 se nachází v dodatcích, k. 34, inv. č. 375, osobní korespondence různých členů rodiny.

¹⁵⁴ Tamtéž, k. 31, inv. č. 372, Alois ze Šternberka – deník z cesty do Říma a Neapole, 1876, 1. sv., s. 1; 4. sv., s. 235–237.

Ancony, která se mezi dochovanými dopisy rovněž nenachází.¹⁵⁵ Otázkou zůstává, zda zmizely i některé další italské listy a do jaké míry je zbylý konvolut opisů úplný – na základě zkoumané korespondence nelze tuto otázku zodpovědět. Přesto lze odhadnout určitou frekvenci psaní dopisů. Na základě datace dochovaných opisů plyne, že nejčastěji psali otcí každé dva dny, nijak výjimečné ovšem nebylo napsání dopisu každý den. Pokud byla odmlka delší než tři dny, následovala většinou prosba o odpuštění.

Obsah editovaných dokumentů přímo naznačuje, že existovaly i dopisy otce Zdenka a sestry Karolíny ze Sternbergu zasílané mladým aristokratům do Itálie, a to zhruba ve stejném rozsahu, nicméně o jejich osudu není nic známo. Velmi snadné je nicméně vysledovat délku doručení dopisu z Rakouska do Itálie, která trvala nejčastěji tři dny, méně čtyři dny. Jeden dopis byl ovšem doručen až devátý den od odeslání.¹⁵⁶

Další korespondenci měli bratři Sternbergové dostávat také od svých starších sester – prvorozené Zdenky, provdané Schönbornové, a druhorozené Kunhuty, provdané Lobkowiczové. Současně se lze domnívat, že alespoň některé z dopisů Filipa a Aloise z jejich pobytu v Itálii byly v opisech zasílány jejich vdaným sestrám, v té době již pobývajícím na sídlech svých urozených manželů.¹⁵⁷ Originály, které se staly předlohou pro editované opisy korespondence, se nepodařilo nalézt a zřejmě se nedochovaly.

Pisateli původních dopisů (originálů) jsou oba bratři přibližně stejnou měrou. Zhotovitelem opisů je patrně Filip Sternberg. Rukopisné opisy jsou psány fialovým inkoustem,¹⁵⁸ výjimečně se objevuje dodatečný přípisek červenou pastelovou tužkou vyznačující opis (*Abschrift*). Text je psán na nelinkovaných dvojlistech (13 ks), méně na jednotlivých listech (5 ks). Písmo je relativně úhledné a dobře čitelné.¹⁵⁹ Vzhledem k tomu, že se jedná o opisy, je zřetelné plynulejší psaní. Texty neobsahují škrty ani dodatečné vpisky.

¹⁵⁵ Viz Edice – dopisy z Neapole a z Říma (1876), dopis č. 2.

¹⁵⁶ Viz tamtéž, dopis č. 18.

¹⁵⁷ Tato domněnka vznikla na základě dopisu – originálu zaslaného Filipem sestře Zdence 23. 5. 1878 z Paříže, v němž se hrabě zmiňuje o tom, že doufá, že jí jejich dopisy přicházejí v kopii. Viz Edice korespondence, dopis č. 22.

¹⁵⁸ Výjimkou je dopis č. 7, vyhotovený černým inkoustem.

¹⁵⁹ Srv. ukázkou v obrazové příloze.

Korespondence je psána soudobou němčinou, místy se objevují jinojazyčné výpůjčky z francouzštiny (např. *paletot, Banquier, bouquets, Hôtel*), italštiny (např. rčení *Veder Napoli é poi morire!* a dále nejvíce názvy italských pamětihodností), maďarštiny (*Eljén*) či holandštiny (*Museum wordt verzocht, de Schilderihen niet aln Te raaken*). Text je psán vesměs novogotickou kurzivou (kurentem). Humanistické písmo je užíváno k vyznačení osobních jmen, místních názvů nebo při psaní slov cizího (neněmeckého) původu. Tato zásada ovšem není striktně dodržována. Jeden z dopisů doprovází drobná kresba.¹⁶⁰

Dopisy z Paříže

Korespondence bratrů ze Sternbergu z Paříže z roku 1878 se dochovala v celkovém množství pouhých 4 dopisů (3 opisy, 1 originál). Jedná se o jediné další zahraniční listy Aloise a Filipa uložené v SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk.¹⁶¹

Jejich adresátem byl otec Zdeněk a v jednom případě též sestra Karolína. Jediný dochovaný originál byl určen sestře Zdence. Dopisy byly napsány v květnu roku 1878 – první je z 6. května a poslední dochovaný list (originál) je z 23. května. Je pravděpodobné, že soubor odeslané korespondence z Paříže není kompletní. Dopisy zasílané otcem a případně i jejich sestrami do francouzské metropole nejsou dochovány, ale s určitostí existovaly.

Rukopisné opisy jsou psány fialovým (2 ks) nebo černým inkoustem (1 ks) na dvojlistech bez linek. Všechny obsahují dodatečný přípisek obyčejnou nebo červenou pastelovou tužkou vyznačující opis (*Abschrift*). Jejich další charakteristika odpovídá popisu opisů z italských zastavení.

Dopis dochovaný v originálu, zaslaný Filipem Sternbergem sestře Zdence, je psán hnědým inkoustem na jednom listu nelinkovaného papíru. Text je dobře čitelný, obsahuje několik drobnějších škrťů.¹⁶²

¹⁶⁰ Viz Edice – dopisy z Neapole a z Říma (1876), dopis č. 4.

¹⁶¹ SOA Praha, RA Šternberků, k. 22, inv. č. 335, Zdeněk ze Šternberka – osobní písemnosti. Dopis č. 22 (originál) je uložen v k. 29, inv. č. 365, Zdeňka Schönbornová, roz. ze Šternberka – osobní korespondence.

¹⁶² Viz ukázka v obrazové příloze.

4.2

ANALÝZA TÉMAT

Korespondence bratrů ze Sternbergu z jejich cest otevírá průhledy do myšlenkového světa mladých aristokratů druhé poloviny 19. století a kromě jiného přináší svědectví o tématech, k nimž upínali svůj zájem a o záležitostech, které pro ně byly natolik důležité (nebo pozoruhodné), že o nich v dopisech informovali své nejbližší. Neméně důležitým přínosem je svědectví o zálibách a životním stylu mužských příslušníků rakouské aristokracie.

Dopisy z Neapole a Říma

Hlavním důvodem cesty do Itálie roku 1876 byla prohlídka měst Neapole a Říma s jejich nesmírným množstvím památek a dalšími pozoruhodnostmi. Právě cíle poznání bratrů ze Sternbergu (tedy popis navštívených míst a památek) zaplňují v jejich dopisech většinu místa. Obecně lze říci, že nejvíc poznávali (přibližně stejnou měrou) světské a sakrální objekty a umělecké sbírky, k čemuž návštěva Apeninského poloostrova sloužila především a navštívené oblasti k tomu zcela vybízeli. Oslovili je i běžné turistické přírodní zajímavosti (Vesuv, Modrá jeskyně na Capri aj.). Zajisté navštívili i řadu méně známých míst, o kterých může dále vypovědět cestovní deník, dozajista ale nic, co by se vymykalo běžnému stavovskému a dobovému standardu.

Dalším významným tematickým okruhem dopisů jsou praktické stránky cestování: dopravní prostředky, ubytování, stravování, finance, doprovod.

Co se týče dopravy, nejčastěji využívali dva nejběžnější přepravní prostředky: vlak, kterým překonávali delší vzdálenosti, a kočár (včetně omnibusu) pro kratší trasy po městě. Vyzkoušeli i lodní dopravu, ať již cestou do Itálie (mezi Terstem a Anconou), tak v rámci podniknutých výletů (na ostrov Capri). Samozřejmá je i pěší doprava pro krátké vzdálenosti a na jinak nedostupná místa (Vesuv). Cílenou pěší turistiku ovšem zkoumaná korespondence jinak nedokládá.

Ubytovali se zejména v předních hotelových zařízeních, která jim poskytovala dostatečný komfort a služby. Pokud pro ně bylo ubytování z nějakého důvodu nevyhovující, neváhali si vybrat jiný, luxusem oplývající hotel. Stravu, která byla vždy dostatečně uspokojující, zmiňují pouze v souvislosti s hotelovým ubytováním. O financích hovoří především proto, aby informovali otce o výběru peněz a svých výdajích za cestování, ubytování a nákupy. Výhradně z korespondence se také dozvídáme o tom, že je na italské cestě doprovázel sloužící Harsa. (Z deníku tuto skutečnost nezjistíme.)

Nezanedbatelnou součástí jejich dopisů jsou informace o událostech, kterých se zúčastnili (audience u papeže), nebo při kterých byli alespoň jako pozorovatelé (karnevalové slavnosti, koňské dostihy). Zmiňují návštěvy divadel a názvy shlédnutých představení. Píší o provozování svého velkého koníčku, kterým bylo kreslení.

Dopisy také vypovídají o společenských stycích a dávají tušit, že se pohybovali výhradně v okruhu stejně urozených osob. Potkávali přátele a známé a navazovali i zcela nové kontakty. V každém jejich listu najdeme zprávy meteorologického charakteru. Jedná se o informace o místním klimatu a počasí, které ovlivňovalo i jejich program. Objevují se sdělení zdravotního charakteru (Filipovy bolesti zubů, výskyt nemocí). Píší o místních cenách. Reagují na informace z došlých dopisů, týkající se především rodinných záležitostí a událostí z kruhů rakouské aristokracie.

Dopisy z Paříže

Čtyři dochované dopisy z francouzské metropole podávají typově stejné informace jako italské listy z roku 1876 a zároveň se tematicky nijak nevymykají zvyklostem běžné šlechtické korespondence druhé poloviny 19. století. Přesto se pokusme o krátké shrnutí.

Nepřekvapí, že svou rodinu bratři Sternbergové informovali především o tom, co viděli a navštívili. Přirozeně nejvíce pozornosti je věnováno právě probíhající světové výstavě. Nevynechali ovšem ani zmínky o památkách, uměleckých sbírkách, divadelních představeních, procházkách, koňských

dostizích či společenských stycích, tedy o všem, čemu se šlechta běžně (nejen) na cestách věnovala. Otce informují o tom, kolik peněz vybrali. O počasí píše zejména v souvislosti s výkyvy. Buď zmiňují velké horko, nebo deštivé počasí, které jim překazilo plánovaný výlet. Poslední dopis je přirozeně věnován zprávám o návratu a časové organizaci zpáteční cesty, aby mohli cestou navštívit některé příbuzné.

ZÁVĚR

Přestože se ani jeden z bratrů ze Sternbergu nijak výrazně nezapsal do politického či kulturního života monarchie a jejich jména nejsou v obecném povědomí příliš známa, představují pro nás jejich světy zajímavou výpravu do života „řadového“ aristokrata druhé poloviny 19. století. Jejich výchova vypadala stejně jako výchova jiných urozených dětí v rakouské monarchii a stejně jako řada dalších šlechticů, tak i bratři ze Sternbergu podnikali cesty za poznáním.

Zahraniční výpravy Aloise a Filipa ze Sternbergu vykazují v několika ohledech podobnosti s cestováním šlechticů v raném novověku a je nezbytné v nich spatřovat návaznost na tyto kavalírské cesty. Na základě zkoumané korespondence a zčásti cestovního deníku můžeme u jejich italské cesty (potažmo i ostatních cest) vysledovat tyto více méně tradiční aspekty *grand tour* dob minulých.

Jmenujme na prvním místě funkci výchovnou a vzdělávací, kterou dozajista cesty bratrů ze Sternbergu měly, byť se omezovaly výhradně na poznávání míst a památek a nikoliv na zlepšování jejich dovedností nebo univerzitní studium.

Financovatelem a zčásti snad iniciátorem výprav nemohl být nikdo jiný než jejich otec, kterého také o průběhu cest pravidelně informovali prostřednictvím dopisů, a Alois vše zaznamenával do cestovního deníku. V dopisech a denících mu nezapomínají vyjádřit svůj dík za to, že jim umožnil cestu absolvovat.

Jejich cestovní doprovod se omezoval na jednu osobu, kterou byl (u prvních cest) učitel kreslení nebo (u neapolsko-římského pobytu) sloužící. Není známo, že by do zahraničí cestovali ve společnosti rodiče nebo sester (stejně tak tomu bylo v dobách „klasických“ kavalírských cest). Pokud to situace vyžadovala (např. pokud se z cesty navraceli na jiné místo než jejich doprovod nebo se měli osamostatnit), cestovali i bez další společnosti.

S osvícenskými kavalírskými cestami se shodují s dobou, kdy byl šlechtic poprvé vyslán do zahraničí – tedy po dokončení studií. Vzhledem k tomu, že Sternbergové ukončili svá studia zřejmě maturitní zkouškou na gymnáziu, spadají

svou první zahraniční cestou do věkového rozmezí urozených cestovatelů ve vrcholných dobách kavalírských cest.

Hlavní trasa jejich cest byla dopředu plánována, nicméně konkrétní návštěvy objektů se mohly měnit například podle výkyvů počasí. Na prohlídky muzeí a architektonických památek vyrazili v deštivých dnech a výlety po okolí podnikali za příznivého počasí, čímž se projevuje klasický turistický ráz jejich cest.

Zahraněční cesty bratrů ze Sternbergu vykazují vedle tradičních šlechtických aspektů i řadu znaků moderního cestování. Předně se jedná o délku a počet jejich pobytů mimo rodová sídla. V době svého mládí nepodnikli pouze jednu (navíc několikaletou) výpravu, nýbrž minimálně šest jedno až dvouměsíčních cest za poznáním cizích krajů. Společníkem na cestách jim byl také některý z dobově proslulých tištěných průvodců (Baedeker, Gsell-Fels). Bylo běžné, že potkávali cestující šlechtičny nebo urozený manželský pár. Obyčejně v místě pobytu nakoupili také suvenýry, upomínkové předměty (fotografie) a dárky pro nejbližší.

Pokusme se zodpovědět otázky kladené na začátku práce. Které destinace byly oblíbeným a nejčastějším cílem bratrů ze Sternbergu? První místo náleží tradiční Itálii a Francii, za nimiž následuje Německo s Belgií a poté Holandsko a Švýcarsko. Je překvapivé, že ve zkoumaných pramenech není zmínka o žádné cestě do dobově oblíbené Anglie, jež by budoucí správce šternberského majetku mohla inspirovat hospodářskými a technickými inovacemi. Můžeme snad domýšlet určitou averzi vůči britskému souostroví (nebo Britům?), a to na základě zmínky v jednom z pařížských listů, kde jsou popuzeni tím, že je považují za Angličany. Nebo je snad odradila dlouhá cesta po moři či zkrátka jen upřednostňovali „tradiční“ destinace?

Jejich cesty se mnoho nelišili od výprav šlechticů v první polovině 19. století, byť se stále více přibližovali moderní turistické podobě. Hlavní rozdíl bych spatřovala v dopravě, která oproti počátku století doznala závratných změn. Dávno byla pryč éra dostavníků, šlechta druhé poloviny 19. století se přepravovala výhradně rychlým a pohodlným vlakem.

Jejich pozornost nejvíce upoutávaly světské a církevní památky a muzea se svými uměleckými poklady. Nenechali si ujít ani přírodní pozoruhodnosti, jejichž

návštěva – například výstup na Vesuv – podléhala i určité dobové módě. Mnohem méně je oslovovaly moderní objekty a technické novinky, což bylo přirozeně dáno i výběrem míst dýchajících dávnou minulostí. Příliš je nenadchly ani divadelní představení. Nenechávali si ujít některé místní události, jako například karneval nebo dostihové závody. V Paříži v době světové výstavy chodili přirozeně často na výstaviště, byť se jejich cílem stávaly i běžné turistické památky.

Navštívená města hodnotili více méně realisticky. Nezastírali špinavé neapolské ulice s neodbytnými žebráky a jejich malou bezpečností v nočních hodinách, na druhou stranu je fascinovala radostná nespoutanost Jižanů. Na svých cestách se stýkali výhradně s příslušníky urozených kruhů a pozornost věnovali také členům habsburského domu. Ubytovali se v předních hotelových zařízeních, a pokud některé shledali jako nevyhovující, neváhali se přestěhovat.

Na cestách využívali znalosti několika cizích řečí. V Neapoli často hovořili francouzsky a o něco méně italsky. V neapolském hotelu Louvre se s ředitelem a číšníky dorozumívali německy. V Paříži mluvili nepochybně zejména francouzsky. Jelikož je během návštěvy francouzské metropole v roce 1878 považovali za Angličany, dávali si pozor, aby spolu nehovořili anglicky a raději dokonce mluvili česky.

Šlechtici navštívivší střední a jižní Itálii obvykle směřovali nejprve do Říma a teprve poté byl jakýmsi menším výletem pobyt v Neapoli. U bratrů ze Sternbergu je to zcela naopak. V roce 1876 cestovali jako první do Neapole, jíž také vyhradili asi o třetinu více času nežli věčnému městu. O důvodech jejich rozhodnutí lze jen spekulovat. Můžeme se spokojit s tvrzením, že Neapol nabízela pestřejší program a zdejší přímořské ovzduší blahodárně působilo na Aloisovo podlomené zdraví.

Edice dopisů bratrů ze Sternbergu z jejich cest do Itálie (1876) a Francie (1878) otevírá jednu z kapitol každodennosti rakouského aristokrata druhé poloviny 19. století a chce být střípkem v mozaice dosud málo probádaného tématu šlechtického cestování, potažmo dějin každodennosti urozených elit a současně příspěvkem k historii rodu Sternbergů druhé poloviny 19. století.

EDICE

ÚVOD K EDICI

EDIČNÍ POZNÁMKA

Edice korespondence zpřístupňuje dopisy dvou mladých aristokratů – bratrů Aloise a Filipa ze Sternbergu¹⁶³ z jejich italské cesty do Říma, Neapole a okolí (1876) a z návštěvy Paříže (1878), jež jsou uloženy SOA Praha, RA Šternberků. Jedná se především o soubor 18 kusů opisů jejich korespondence z Itálie zasílané otci Zdeňkovi (méně též sestře Karolíně) z období od 28. ledna do 12. března 1876. Druhým – výrazně menším – celkem jsou 3 opisy dopisů z Paříže napsané otci Zdeňkovi (jeden zároveň sestře Karolíně) a 1 Filipův dopis – originál z francouzské metropole adresovaný sestře Zdence z května roku 1878.¹⁶⁴

Edice byla připravována v souladu s edičními zásadami pro vydávání novověkých pramenů, stanovených v příručce Ivana Štovíčka a kolektivu, *Zásady pro vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002. Zčásti jsem se inspirovala vybranými svazky z edičních řad Korespondence T. G. Masaryka¹⁶⁵ – např. formou zkráceného záhlaví a krátkou charakteristikou písemnosti na konci každého dopisu, a *Manu propria*¹⁶⁶ –

¹⁶³ V některých případech je podepsán pouze Filip Sternberg (viz seznam korespondence).

¹⁶⁴ Podrobnou formální i obsahovou charakteristiku korespondence podávám v úvodní studii v kapitole „Korespondence Aloise a Filipa ze Sternbergu z cesty do Itálie a Francie“. Pro základní orientaci ve zpřístupněných dokumentech je na začátku edice přiložen seznam editovaných dopisů, kde mj. uvádím pisatele a adresáta(y) korespondence.

¹⁶⁵ Především BÍLEK, Jan, KOKEŠOVÁ, Helena, QUAGLIATOVÁ, Vlasta (edd.). *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*. Praha 2011.

¹⁶⁶ Zejména ČAPSKÁ, Veronika, MARKOVÁ, Veronika. *Gabriela Sobková z Kornic, provdaná ze Spens-Boden. Deníkové rodinné záznamy (1785–1808)*. Praha 2009; LENDEROVÁ, Milena, PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou*. Praha 2006; TÝFOVÁ, Marcela (ed.). *Karel Kramérius. Putování po českých hradech (1814–1818)*. Praha 2010.

zde především zvolením formy simultánní (paralelní) edice. Podnětná byla také rozsáhlá edice cestovního deníku Heřmana Jakuba Černína z Chudenic.¹⁶⁷ V některých případech jsem přikročila ke stanovení vlastních pravidel edičního zpřístupnění.

Editovaná korespondence je řazena chronologicky bez ohledu na příjemce z důvodu zachování časové i místní souslednosti jednotlivých cest a navštívených míst. Každému dopisu předchází záhlaví, které obsahuje: pořadové číslo, jméno původce a příjemce a datum a místo napsání dopisu v pořadí rok, den a měsíc, místo. Neúplně datované dopisy (chybějící rok) jsou včleněny do chronologické řady; takto doplněný rok (a v některých případech i místo) jsou v záhlaví dány do hranaté závorky. Na konci dopisu je uveden stručný popis obsahující formu dochování, způsob vyhotovení, počet listů či dvojlistů, psací náčiní a rozsah popsaných stran. Vedle toho zde mohou být zmíněny další, doplňující informace (kresby v dopise apod.).

Do určité míry zachovávám původní členění textů do odstavců, jež ale v některých případech nebylo jednoznačné. Z tohoto důvodu, v zájmu přehlednosti a lepší orientace, utvářím zčásti vlastní odstavce podle logiky a tematických celků. Na konci odstavců nevyznačuji grafické znamení v podobě dlouhé čáry. Kresby, resp. kresbu, vkládám na stejné místo podle předlohy. Zachovávám podtržení slov, ovšem bez vyznačení stylu. V neměnné podobě ponechávám místo, datum a podpis, pouze s upravením interpunkce dle běžných zvyklostí. Za datem a podpisem není psána tečka. Dataci a místo píše jednotně na první (výjimečně druhou) řádku vpravo nahoře; pokud jsou tyto údaje uvedeny až za podpisem, pak vlevo dole. Oslovení píše zkraje bez odsazení, text dopisu začínám na novém řádku s odsazením. Závěrečné zdvořilostní formule slučuji do jednoho či dvou řádků; pozici podpisu sjednocuji vpravo. Číslo stránek dopisů píše do textu tučně mezi lomítky.

Texty jsou důsledně transliterovány (výjimky viz níže), zachovávám jejich jazykové i stylistické zvláštnosti, s cílem respektovat jak všechna specifika textu dokumentů osobní povahy, tak současně umožnit jejich jazykový rozbor.

¹⁶⁷ HOJDA, Z. et al (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. II.*

Interpunkci, která je problematická, upravuji pro lepší orientaci podle současné pravopisné normy a vlastního uvážení bez označení, s přihlédnutím k autorským specifikům. Autorské vsuvky vkládám plynule do textu bez vyznačení, pozdější příписy doplňuji do textu s upozorněním v poznámce. Škrtnuté pasáže zachovávám a upozorňuji na ně pomocí lomených závorek { }. Kulaté závorky () jsou tam, kde je umístil původce textu. Nejisté čtení označuji otazníkem v hranatých závorkách [?], pomocí značky [!] upozorňuji na evidentní odchylky, zkomolené názvy a místa věcně nejistá. Zjevné písarské přepisy opravuji bez vyznačení. Hranaté závorky [] obsahují editorské doplňky. Slovo, případně část slova, které nebylo možné přecíst, nahrazuji třemi tečkami v hranatých závorkách [...].

Nerozepisuji některé běžně užívané zkratky (týká se rovněž překladu do češtiny): *fr.* = *Florin* /zl. = zlatý/; *z. B.* = *zum Beispiel* /např. = například/; *u. s. w.* = *und so weiter, etc.* = *et cetera* /atd. = a tak dále/; *d. h.* = *das heißt* /tj. = to jest/; *hl.* = *heiligen* /sv. = svatý/ a zkratky typu *30ten*. Pokud bylo v dopise použito namísto zkratky plné znění, bylo ponecháno (např. *heiligen*).

Aby nedošlo ke zbytečnému zatížení textu hranatými závorkami, byly některé zkratky rozepsány bez dalšího upozornění: *u.* > *und*; *dß* > *daß*; *cent.* > *centimes*; *H.* > *Herr*; *Frln.* > *Fräulein*; *hlgen* > *heiligen*; *S.* > *San, Santa, Sant'*; *St.* > *Saint, Santa*; *Sta.* > *Santa*; *Sct.* > *Sanct*; *Frcs* > *Francs* a dále členy (*d.* > *der*). Totéž platí pro zkratky vyznačené vodorovnou čárkou nad písmeny *m* a *n*: *komen* > *kommen*, *Jäner* > *Jänner*, *dan* > *dann*, *imer* > *immer*, *Zimer* > *Zimmer*, *Somer* > *Sommer*, *angenomen* > *angenommen*, *könen* > *können* aj.

Písmeno *j* ve významu čisté samohlásky nahrazuji v přepisu *i*: *Baja* > *Baia* apod. Dodržuji psaní velkých a malých písmen podle předlohy; v některých případech ovšem nebylo jednoznačné, zda bylo psáno malé nebo velké písmeno. Osobní jména (*Caroline*; *Lobkowitz* apod.) a místní názvy ponechávám v původním znění.

Korespondenci zpřístupňuji ve formě dvojazyčné zrcadlové edice. Na levé polovině dvoustrany je původní německý text s cizojazyčnými výpůjčkami, na pravé straně se nachází jeho překlad do češtiny. Obě verze jsou opatřeny číselnými odkazy na poznámky, které „běží“ v jednom stejném provedení pro obě

verze po obou stranách dvoustrany. V poznámkovém aparátu nerozlišuji mezi věcnými a textovými poznámkami.

Genealogické údaje uvedené v poznámkách jsem čerpala především z dobových gothajských almanachů¹⁶⁸ a Almanachů českých šlechtických rodů.¹⁶⁹

PŘEKLADATELSKÁ POZNÁMKA

Korespondenci překládám do soudobé češtiny; ve většině případů jsou přeloženy i jinojazyčné vsuvky. Křestní jména osob převádím z důvodu lepšího skloňování do moderní češtiny (*Philipp, Filippo* > *Filip*; *Caroline* > *Karolína*; *Ludwiga* > *Ludvika* apod.). Alois Sternberg, který v korespondenci vystupuje pod přezdívkou *Louis* (výjimečně *Luigi*, tj. *Ludvík*), je v českém překladu uváděn pod svým pravým jménem *Alois*.¹⁷⁰ Ostatní přezdívky ponechávám v původní podobě (např. *Lotti*). Jméno *Friedrich*, event. jeho zkrácenou podobu *Fritz*, píši v překladu jako *Fridrich*, nikoli *Bedřich*. Rodová jména píši naopak v německém tvaru, přesněji řečeno tak, jak je dodnes užívají rodinní příslušníci (např. *Sternberg* namísto *Šternberk*; *Lobkowicz* namísto *Lobkovic* či *Lobkowitz*).¹⁷¹

Pro místní jména a názvy objektů užívám cizojazyčné podoby; naopak města, pro něž existuje zažité české exonymum, jsou překládána. Pro církevní stavby používám slova „kostel“, „bazilika“ apod., přičemž zasvěcení ponechávám v jazyce země, ve které se nachází. Psaní názvu v jazyce země platí také pro další památky a objekty – hrady, divadla, jeskyně, jezera apod., a to i v případě, že název navštíveného místa je v předloze psán v německém jazyce. Současné ale respektuji pojmenování daného objektu dle toho, jak je uvádí pisatel (pokud píše název v jazyce země, nikoliv v německém překladu) se všemi chybami,

¹⁶⁸ *Gothaisches Genealogisches Hofkalender* zpřístupňuje údaje o členech vládnoucích dynastií tehdejší Evropy a knížecích rodech; ke zjištění informací o osobách s německým, rakouským a uherským hraběcím titulem slouží *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*; údaje o stavu svobodných pánů poskytuje *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*.

¹⁶⁹ *Almanach českých šlechtických rodů*, vyd. POUZAR, Vladimír, MAŠEK, Petr, MENSENDORFF-POUILLY, Hugo, POKORNÝ, Pavel R., Praha 1995–2010.

¹⁷⁰ Podle křestního listu, resp. dosvědčení z 22. 4. 1861, dostal Alois Sternberg při křtu dne 13. 11. 1850 jména Alois, Leopold, Jaroslaus, Johann Nep[omuk], Maria, Stanislaus. SOA Praha, RA Šternberků, k. 32, i. č. 374, Filip ze Šternberka – dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka.

¹⁷¹ Srov. MAŠEK, P. *Modrá krev*, s. 12.

nejasnostmi či užitím dřívějšího názvu (např. *Castello San Elmo* namísto *Castel Sant'Elmo*). Dnešní úřední název s českým překladem (pokud existuje a je zažitý) uvádím vždy v poznámce. V původním znění ponechávám rovněž divadelní hry a knižní díla.

Do češtiny ovšem překládám nejznámější turistická zastavení a hlavní památky a objekty: Vesuv, Národní muzeum, Modrá jeskyně, bazilika svatého Petra, Koloseum, Rafaelovy komnaty, Sixtinská kaple, Vatikánská muzea, Trajánovo fórum, katakomby, Martovo pole, Královský palác, Bastila.

Zachovávám podtržení slov podle předlohy. Na nejasný překlad upozorňuji otazníkem [?]. Slova nepřečtená v předloze a slova nebo části vět, která nedávala při překladu smysl, jsou vyznačena třemi tečkami v hranatých závorkách [...].

Při překladu byl využíván slovník Josefa Sterzingera *Enzyklopädisches Deutsch-böhmisches Wörterbuch*.

SEZNAM KORESPONDENCE

ITÁLIE – NEAPOL A ŘÍM (1876)

1	[1876], 28. ledna, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
2	1876, 30. ledna, Neapol	Alois a Filip → sestra Karolína
3	1876, 31. ledna, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
4	1876, 2. února, [Neapol]	Alois a Filip → otec Zdeněk
5	1876, 5. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
6	1876, 7. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk + připssek sestře Karolíně
7	1876, 8. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
8	1876, 10. února, Neapol	Filip → otec Zdeněk
9	1876, 12. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk a sestra Karolína
10	[1876], 15. února, [Neapol]	Alois a Filip → otec Zdeněk
11	[1876], 17. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
12	1876, 20. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
13	1876, 22. února, Neapol	Alois a Filip → otec Zdeněk
14	1876, 27. února, Řím	Alois a Filip → otec Zdeněk
15	1876, 1. března, Řím	Alois a Filip → otec Zdeněk
16	1876, 2. března, Řím	Alois a Filip → otec Zdeněk
17	[1876], 4. a 6. března, Řím	Alois a Filip → otec Zdeněk
18	1876, 12. března, Monte Pincio	Filip → otec Zdeněk

FRANCIE – PAŘÍŽ (1878)

19	1878, 6. května, Paříž	Alois a Filip → otec Zdeněk
20	1878, 10. května, Paříž	Alois a Filip → otec Zdeněk
a sestra Karolína
21	[1878], 18. května, Paříž	Filip → otec Zdeněk
22	1878, 23. května, Paříž
<i>originál</i>	Filip → sestra Zdenka

Pozn.: Pokud není uvedeno jinak, jedná se s největší pravděpodobností o opis.

*Edice dopisů Aloise a Filipa ze Sternbergu
z cest do Neapole a Říma (1876)
a do Paříže (1878)*

DOPISY Z NEAPOLE A Z ŘÍMA (1876)¹

1/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

[1876], 28. ledna, Neapol

/1/ Abschrift²

Neapel,³ 28. Jänner

Lieber Papa!

Gestern Abends sind wir hier glücklich angekommen. Die Fahrt war sehr schön, Anfangs längs des Meeres, dann nach Foggia⁴ durch die Abruzzien,⁵ die wundervoll sind. Um ½11 Uhr Abends kamen wir an und stiegen im Hôtel du Louvre⁶ ab, das sehr hübsch gelegen ist. Wir haben vereinbart für unser Zimmer, das von Harsa,⁷ Bedienung, unser Frühstück, Diner,⁸ dann Verköstigung des Harsa 28 Francs täglich. Wollest du uns deine Meinung hierüber mittheilen. Es ist sehr angenehm hier. Die wattirten Röcke sind gar nicht zu tragen, wir haben die Sommerblousen und den Sommer paletot an. Wir haben heute bis 9 Uhr geschlafen, frühstückten /2/ dann und gingen dann von der Chiaia⁹ aus, das Castello del' novo[!] ¹⁰ und den Vesuv¹¹ anschauen, der sehr stark raucht. Wir haben noch 340 Francs übrig, außerdem 85 Gulden oesterreichisches Geld. Es erklärt sich dies daraus, daß Alles, sowohl Hôtel als die Eisenbahn und Schiffbilleten theurer waren als wir es angenommen haben. Das oesterreichische Geld werden wir bis zu unserer Rückkehr nach Triest¹² aufheben. Obwohl heute kein sonniger Tag ist, was die eigentliche Beleuchtung von Neapel ist, so muß ich doch sagen: „Neapel sehen und sterben“. Wir haben noch nicht viel gesehen, aber wir sind schon ganz entzückt von dieser gottvollen

¹ Dopisy jsou uloženy v SOA Praha, RA Šternberků, k. 22, i. č. 335, Zdeněk ze Šternberka – osobní písemnosti. Výjimkou je dopis č. 2, který je zařazen v dodatcích, k. 34, i. č. 375, osobní korespondence různých členů rodiny.

² Jedná se o přípisek červenou pastelovou tužkou.

³ Napoli (Neapol) – metropole jižní Itálie a současně hlavní město regionu Kampánie. Byla založena asi v 8. stol. př. n. l. obyvateli řecké osady Cuma; později se stala součástí římské říše. V roce 79 n. l. bylo město poškozeno výbuchem Vesuvu. Během staletí se zde vystřídalo několik panovnických rodů (Anjouovci, Bourboni, Habsburkové a další). V letech 1816–1861 byla Neapol hlavním městem Království obojí Sicílie, které se rozhodnutím Vídeňského kongresu (1814–1815) znovu octlo pod nadvládou Bourbonů. Roku 1861 bylo Království obojí Sicílie připojeno k nově se utvářejícímu Italskému království.

⁴ Foggia – město v jihovýchodní Itálii v regionu Apulie, provincii Foggia.

⁵ Abruzzo – region ve střední Itálii; je tvořen čtyřmi provinciemi.

⁶ Nenalezeno.

⁷ Patrně František Harsa. Alois hr. Sternberg ho ve své závěti z roku 1904 označil za „svého dlouholetého sloužícího“ a jako ocenění za věrnou službu mu odkázal roční penzi 900 korun, vyplácenou bez zdanění z příjmu panství Český Šternberk, a to doživotně. Srov. SOA Praha, RA Šternberků, k. 32, inv. č. 374, Filip ze Šternberka – dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka, závěť Aloise ze Šternberka (opis), 12. 5. 1904.

DOPISY Z NEAPOLE A Z ŘÍMA (1876)¹

1/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

[1876], 28. ledna, Neapol

Opis²

Neapol,³ 28. ledna

Milý tatínku!

Včera večer jsme sem šťastně dorazili. Cesta byla velice pěkná. Nejprve [jsme jeli] podél moře, pak do Foggia⁴ přes Abruzzo,⁵ který je překrásný. Přijeli jsme v půl jedenácté večer a ubytovali se v hotelu Louvre,⁶ který je na velmi pěkném místě. Domluvili jsme za náš pokoj, Harsy,⁷ obsluhu, naši snídani, večeři⁸ a za stravu pro Harsu 28 franků na den. Můžeš nám na to říci svůj názor. Je to tu velice příjemné. Vatové kabáty se vůbec nedají nosit, oblékáme si letní blůzy a letní palety. Dnes jsme spali do devíti hodin, potom jsme posnídali a pak jsme vyrazili z Chiaji,⁹ abychom si prohlédli Castello del'ovo[!] a Vesuv,¹¹ který velmi silně dýmá. Máme ještě zbylých 340 franků a mimoto 85 rakouských zlatých. Z toho plyne, že vše, jak hotel, tak vlak a lodní lístky, bylo dražší, než jsme předpokládali. Rakouské peníze si uschováme až do našeho návratu do Terstu.¹² Ačkoliv dnes nesvítil slunce, které je skutečným osvětlením Neapole, přesto musím poznamenat: „Vidět Neapol a zemřít“. Ještě jsme toho moc neviděli, ale jsme již zcela nadšeni z tohoto božského města a jsem tak šťasten, když pomyslím na to, že si toho-

⁸ Jako *diner*, franc. správně *dîner*, se u středoevropské šlechty označovala první večeře; pozdní (druhá) večeře se nazývala franc. označením *souper*; prvním jídlem dne býval oběd, franc. *déjeuner*. Srov. např. LENDEROVÁ, M. *Tragický bál*, s. 86; LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009, s. 130. V rodině Sternbergů se ve sledovaném období prokazatelně vyskytuje i snídaneň (*Frühstück*).

⁹ Chiaia – nábrežní čtvrť na západě Neapole. V 19. století se zde na nábreží začaly budovat parky a promenády.

¹⁰ Zřejmě Castel dell'Ovo (Vaječný hrad/ Hrad zlatého vejce) – jeden ze tří proslulých hradů Neapole stojící na skalnatém ostrůvku Megaride. Byl postaven v době normanské nadvlády roku 1154, avšak již předtím zde stávala římská základna. K dalším slavným hradům patří Castel Nuovo a Castel Sant'Elmo.

¹¹ Vesuvio (Vesuv) – na evropském kontinentu dnes jediná částečně činná sopka o výšce 1 281 m n. m. *Il vulcano in cifre* [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <<http://www.vesuvioinrete.it/vulcano-incifre.htm>>. Leží asi 15 km východně od města Neapol. Nejznámější erupcí je výbuch z 24. 8. 79 n. l., kdy došlo ke zničení měst Pompeje, Herculaneum, Stabiae aj. V 19. století proběhly větší erupce Vesuvu v letech 1822, 1855, 1858 a 1871. Poslední výbuch nastal roku 1944; tehdy byla také zničena pozemní lanová dráha, otevřená v roce 1880.

¹² Trieste (Terst) – významný italský přístav ležící na severním pobřeží Jaderského moře u hranic s dnešním Slovinskem. Za dob Rakouska-Uherska (1867–1918) byl největším a nejdůležitějším přístavem monarchie.

Stadt und [ich] bin so froh bei dem Gedanken, daß wir dieses Elysium¹³ 4 Wochen lang genießen können. Aus diesen Zeiten, lieber Papa, kannst du entnehmen, wie unendlich /3/ dankbar wir dir sind für diese wundervolle Reise. Du gehst gewiß immer im Pelz spazieren, wir, wie Philipp bereits gesagt hat, in Sommer-Blouse und Ueberrock und frische Rosen bouquets im Knopfloche. Nun lebe recht wohl, lieber Papa. Das nächste Mal schreiben wir Caroline,¹⁴ die gewiß schon recht böse auf uns ist und die wir dafür herzlichst im Geiste umarmen.

Wir küssen dir beide die Hände und zeichnen uns als deine gehorsamen, dankbaren Söhne

Louis und Philipp

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

¹³ Elysium – ráj.

to Elysia¹³ můžeme užívat 4 týdny. Z těchto řádků můžeš drahý tatínku seznat, jak jsme ti za tuto nádhernou cestu nesmírně vděční. Ty se určitě stále procházíš v kožichu, my, jak již Filip řekl, v letní halence a svrchním kabátu a s čerstvými růžemi v knoflíkové dírice. Nyní sbohem, drahý tatínku. Příště napíšeme Karolíně,¹⁴ která je na nás už určitě rozzlobená a my jí za to v duchu srdečně objímáme.

Líbáme ti obě ruce a podepisujeme se jako tvoji poslušní, vděční synové

Alois a Filip

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

¹⁴ Karolína hr. ze Sternbergu (* 1856, † 1930), nejmladší z pěti dětí Zdenka hr. Sternberga (* 1813, † 1900) a Terezie hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1819, † 1873); zůstala svobodná.

2/

Alois a Filip sestře Karolíně
1876, 30. ledna, Neapol

/1/ Neapel den 30ten/1 1876

Liebe Caroline!

Ihr Brief vom 26ten [Januar] ist uns gestern in die Hände gekommen und [wir] sind ganz desperat bei dem Gedanken, daß unsere Briefe von Triest verloren gegangen sind. Hoffentlich habt Ihr unsern Brief von Ancona¹⁵ erhalten. Wir führen hier ein Leben voller Wonne. Neapel hat uns so entzückt, daß wir ausrufen müssen: „Veder Napoli é poi morire!“ (Neapel sehen und sterben!) Wir gehen hier in einfachem Sommerrock, Citronen und Orangen hängen im Ueberfluß an den /2/ Bäumen, 5 große Orangen kosten hier 2 Kreuzer. Wir sind hier zufrieden mit unserem Hôtel. Gestern hat es hier etwas geregnet bei sehr milder Temperatur, wir waren im Museo Nazionale,¹⁶ das im höchsten Grade interessant ist. Abends waren wir im Teatro Politeama Napoletano,¹⁷ wo „Angot“¹⁸ gegeben wurde. Wir waren aber nicht sehr erbaut davon.

Heute war ein herrlicher, warmer, sonniger Tag, den wir zu einer Course auf das die Stadt krönende Castello San Elmo,¹⁹ wo eine über alle Begriffe entzückende Aussicht auf ganz Neapel und den ganzen, /3/ herrlichen Golf ist. Der Vesuv raucht ziemlich stark. Dann fuhren wir durch die 10 Minuten lange Grotte²⁰ vom Posilipo²¹ zum Sepolcro di Vergile (Virgil's Grab),²² das in einer sehr romantischen Gegend aber der Posilipe Grotte sich befindet. Auch von hier genossen wir eine unvergleichliche Aussicht auf das glückliche, göttliche Neapel. Dann lustwandelten wir auf der Chiaia, wo großer Corso und Promenade der eleganten Welt ist, bei dem herrlichsten warmen Sonnenscheine. Wir haben hier die Bekanntschaft eines

¹⁵ Ancona – italský přístav ležící 215 km severně od Říma při pobřeží Jaderského moře. Město založili Syrakusané kolem roku 387 př. n. l. Největší rozkvět zažilo za vlády císaře Trajána (98–117), který zde nechal rozšířit celý přístav. Na jeho počest byl na konci přístavu vystavěn triumfální oblouk Arco di Traiano.

¹⁶ Patrně Museo Archeologico Nazionale di Napoli (Národní archeologické muzeum v Neapoli) – jedno z největších světových muzeí; je zde uloženo velké množství soch, nástěnných maleb, mozaik a artefaktů z Pompejí a dalších jihoitalských nalezišť. Tento palác ze 17. století si roku 1777 vybral Ferdinand I. Neapolsko-Sicilský (1816–1825 král Království obojí Sicílie) k uložení své rozsáhlé sbírky obrazů a soch, jež zdědil po matce Alžbětě Farnese. K tomu byly připojeny nálezy z Pompejí a Herculaneu. Po sjednocení Itálie (1870) došlo k přemístění obrazů do Capodimonte.

¹⁷ Teatro Politeama, Napoli – divadelní scéna postavená roku 1870 pod jménem Politeama Giacosa.

Alois a Filip sestře Karolíně
1876, 30. ledna, Neapol

Neapol, 30. 1. 1876

Milá Karolínó!

Váš dopis z 26. [ledna] se nám včera dostal do rukou a jsme opravdu zoufalí při pomyslení, že se naše dopisy z Terstu ztratily. Snad jste obdrželi náš dopis z Ancony.¹⁵ Vedeme zde slastiplný život. Neapol nás tak uchvátí, že musíme prohlásit: „Veder Napoli é poi morire!“ (Vidět Neapol a zemřít!) Chodíme v lehkém letním kabátu, stromy v hojnosti oplývají citróny a pomeranči, 5 velkých pomerančů tu stojí 2 krejcarey. S naším hotelem jsme velice spokojeni. Včera zde při příjemných teplotách trochu pršelo, byli jsme v Národním muzeu,¹⁶ které je nanejvýš zajímavé. Večer jsme byli v Teatro Politeamo Napoletano,¹⁷ kde dávali „Angot“.¹⁸ Příliš nás to ale nenadchlo.

Dnešní nádherný, teplý, slunečný den jsme využili k cestě na Castello San Elmo,¹⁹ který je korunou města. Naskytl se nám nad všechny představy úchvatný pohled na celou Neapol a celý nádherný záliv. Vesuv dosti silně dýmá. Pak jsme 10 minut projížděli dlouhou jeskyní²⁰ z Posilipa²¹ k Sepolcro di Vergile (Vergiliově hrobce),²² jež leží ve velmi romantické oblasti, avšak nachází se v jeskyni na Posilipu. Také odtamtud jsme si užili nepřekonatelného výhledu na blaženou, božskou Neapol. Poté jsme se procházeli při nádherně teplé slunečné záři po Chiaje, kde je velké korzo a promenáda vybraného vkusu. Seznámili jsme se zde s hrabětem

¹⁸ La fille de Madame Angot (Dcera madame Angot) – *opéra comique* o třech dějstvích od francouzského operetního skladatele Ch. Lecocqua (* 1832, † 1918); poprvé uvedena v Bruselu roku 1872.

¹⁹ Castel Sant'Elmo (hrad sv. Eliáše) – pevnost dominující nad západní částí Neapole; symbol moci celé řady panovníků, kteří městu vládli více než 700 let. Pevnost byla vystavěna mezi lety 1329–1343 pro Anjouovce a v 16. století ji nechali španělští vicekrálové přestavět do podoby šesticípé hvězdy. Po většinu 19. století se zde nacházelo vězení.

²⁰ Crypta Neapolitana (nepolská krypta/ jeskyně Posillipská) – vůbec nejdelší zachovalý tunel z doby římské. Je 700 m dlouhý a kdysi spojoval Neapol a Pozzuoli.

²¹ Posillipo – rezidenční čtvrť Neapole při severním pobřeží Neapolského zálivu.

²² Tomba di Virgilio (Vergiliová hrobka) – údajný hrob slavného římského básníka Vergilia (* 70 př. n. l., † 19 př. n. l.) v Parco Virgiliano v Neapoli, o němž legenda praví, že jeho ostatky byly převezeny do Neapole a pohřbeny v této kobce za vlády císaře Augusta (27 př. n. l. – 14 n. l. první římský císař).

Kalkreuth,²³ ein preußischer Sportsman, gemacht, /4/ mit dem wir auf der Chiaia spazieren gingen. Der Harsa führt sich sehr gut auf, er schaut sich auch fleißig die Stadt an, die ihm ausnehmend gefällt. Er ist auch mit uns in der Pension. Nun lebe recht wohl, liebe Caroline, wir umarmen dich herzlichst und küssen Papa die Hände. An Fräulein Schwarz²⁴ die freundlichsten Grüße.

Wie sind deine treuen Brüder

Louis und Philipp

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

²³ Karel Oto hr. Kalkreuth (* 1835, † 1900); syn Karla Eduarda hr. Kalkreutha (* 1800, † 1864) a Albertiny z Tempelhoffu (* 1800, † 1837); pruský důstojník a poslanec zemského sněmu. V roce 1866 se oženil s Dianou hr. z Beustu (* 1845, † 1926), s níž měl dceru a syna.

Kalkreuthem,²³ pruským sportovcem, se kterým jsme se po Chiaje procházeli. Harsa si počíná velmi dobře, pečlivě si také prohlíží město, jež se mu neobyčejně líbí. Je s námi i v penzionu. Nyní opravdu sbohem, milá Karolíno, co nejsrdečněji tě objímáme a tatínkovi líbáme ruce. Slečně Schwarzové²⁴ [vyříd'] nejlaskavější pozdravy.

Zůstáváme tvoji věrní bratři

Alois a Filip

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

²⁴ Lze se domnívat, že se jedná o vychovatelku či domácí učitelku komtesy Karolíny ze Sternbergu (* 1856, † 1930).

3/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 31. ledna, Neapol

/1/ Neapel 31./1. 76

Lieber Papa!

Heute erhielten wir Carolinen's Brief vom 27ten [Januar], der mit Jubel empfangen wurde. Es geht uns besser mit den Briefen als dir, wir haben bis heute 3 Briefe von Euch bekommen. Es ist uns vollkommen unbegreiflich, daß unsere Briefe von Triest verloren gegangen sind.

Das Clima ist hier sehr angenehm, wir haben heute unsere Sommeranzüge angezogen und haben bei schnellem Gehen geschwitzt! Heute ist große Musik im Park vor unserm Hôtel gewesen, großer Corso mit den schönsten Equipagen,²⁵ offene Landauer was man bei uns nur im Mai sieht. /2/ Louis schreibt sehr fleißig Tagebuch, hat auch schon sehr hübsche Skizzen gemacht. Wir gehen hier sehr wenig in's Theater, (waren erst einmal), denn dasselbe fängt erst um 9 Uhr an und endigt um ½12 auch später noch. Da es um diese Zeit sehr leer in den Gassen ist und man uns hier sagte, daß die Sicherheit nicht gar groß ist, so ziehen wir vor uns bereits um ½11 Uhr im Gasthaus einzufinden. Ihr braucht Euch deswegen aber gar nicht zu fürchten, denn wir bewegen uns nur in den belebtesten Strassen, der Toledo-Strasse, Strada di Chiaia und Chiaia, die wirklich überraschend sind. Das große Teatro [di] San Carlo²⁶ ist leider geschlossen, und so können wir uns euch keinen Begriff von der Größe dieses Theaters machen. In der kleinen Gassen, die öfters nur eine /3/ Klafter breit sind, kann man selbst des Tages nicht gehen, denn von dem Schmutze, dem Gestank, und Unausstehlichkeit der Bettler und Kleinverkäufer macht man sich gar keine Idee. Daß sich Caroline so sehr auf unsere Rückkunft freut, freut uns sehr, auch wir thun desgleichen, freilich können wir noch ziemlich lange warten. Alle die Eindrücke, die auf uns das Leben in Neapel macht, lassen sich übrigens viel besser mündlich erzählen als schreiben und so werdet Ihr höchst wahrscheinlich bei unserer Rückkunft gar nicht zum Worte kommen. Was unsern Begleiter anbelangt, so geht es ihm sehr gut und hat er alles zu unserer Zufriedenheit absolvirt. Graf Kalkreuth,

²⁵ Ekvipáž – kočár se spřežením.

Neapol, 31. 1. [18]76

Drahý tatínku!

Dnes jsme obdrželi Karolínin dopis z 27. [ledna], který jsme přijali s jásotem. Stejně tak jako tobě je i nám lépe, když dostáváme dopisy. Do dnešního dne jsme od vás obdrželi 3 psaní. Je pro nás absolutně nepochopitelné, že se naše dopisy z Terstu ztratily.

Podnebí je zde velmi příjemné. Dnes jsme si oblékli naše letní oblečení a při rychlé chůzi jsme se zpotili! Dnes byla v parku před naším hotelem velká muzika, rozlehlé korzo s nejpěknějšími ekvipážemi,²⁵ otevřené kočáry, což je u nás k vidění jen v květnu. Alois s velkou pílí píše deník, také už udělal velmi pěkné skicy. Do divadla tu chodíme jen velmi málo (byli jsme teprve jednou), neboť [představení] začíná nejdříve v devět hodin a končí v půl dvanácté nebo ještě později. Jelikož jsou ulice v tuto dobu značně vylištěné a bylo nám řečeno, že nejsou příliš bezpečné, dáváme přednost návštěvě hostince již v půl jedenácté. Nemusíte se vůbec obávat, protože se pohybujeme jen v nejrušnějších ulicích, ulici Toledo, Strada di Chiaia a Chiaia, které skutečně udivují. Velké Teatro di San Carlo²⁶ je bohužel zavřené, a tak si o velikosti této scény nemůžeme udělat žádnou představu. V malých ulicích, které jsou často široké jen jeden sáh, se nedá chodit. Díky špíně, zápachu a neodbytnosti žebráků a prodavačů to není vůbec dobrý nápad. Jsme opravdu potěšeni, že se Karolína tak moc těší na náš návrat, my jsme na tom stejně, ale můžeme se načekat ještě dlouho. Veškeré dojmy, jaké na nás pobyt v Neapoli udělal, si raději ponecháme pro ústní vyprávění nežli písemné, a tak se po našem návratu pravděpodobně vůbec nedostanete ke slovu. Co se týče našeho průvodce, daří se mu velmi dobře a vše zvládl k naší spokojenosti. Hrabě Kalkreuth, pruský důstojník, nás

²⁶ Teatro di San Carlo (Divadlo svatého Karla) – operní dům v Neapoli založený Karlem III. Španělským (1734–1759 král sicilský a neapolský; 1759–1788 král španělský); byl postaven podle návrhu sicilského architekta G. A. Medrana za pouhých osm měsíců; otevřen roku 1737. Název nese po Karlu Boromejském. V průběhu let byl několikrát přestavován. Po ničivém požáru v roce 1816 ho zrekonstruoval A. Niccolini z Florencie.

preußischer Offizie , hat uns heute leider verlassen. Er ist sehr unterhaltend, und hat /4/ uns vieles Interessante aus den böhmischen und französischen Fehlzüge erzählt. Er ist nach Rom gereist, wo wir ihn wahrscheinlich noch treffen werden. Erzherzog Johann,²⁷ der in Lemberg²⁸ bei der Artillerie liegt, ist incognito hier. Wir haben ihn im Theater gesehen, sein böhmischer Kammerdiener besucht den unsrigen hier. Da er uns wahrscheinlich auch erkannt hat, so möchte ich wissen was ich zu thun habe, ob ich ihm meine Aufwartung machen soll oder ob dies unnöthig ist. Ich werde deinen Bescheid jedenfalls abwarten.

Indessen küssen wir Dir herzlichst die Hand, lieber Papa, umarme Caroline für uns.

Deine dankbaren Söhne

Philipp und Louis

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

²⁷ Jedná se o Jana Nepomuka Salvátora Toskánského (* 1852, † 1890[?]), rakouského arcivévodu z toskánské linie Habsbursko-lotrinské dynastie. Byl nejmladším potomkem Leopolda II. Toskánského (1824–1859 velkovévoda toskánský) a jeho druhé manželky Marie Antonie Neapolsko-Sicilské (vládla 1833–1859). Soustředil se na vojenskou kariéru; sloužil ve Lvově, Temešváru či Krakově. Roku 1889 vystoupil z habsburského domu a nadále žil pod občanským jménem Jan Orth. Oženil se s bývalou baletkou Ludmilou „Milli“ Stubelovou. Zahynul patrně na lodi při prudké bouři u Hornova mysu. Blíže HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*. Praha 2010, s. 172–174.

dnes bohužel opustil. Je velmi zábavný a vyprávěl nám dost zajímavého o českých a francouzských chybách[?]. Odjel do Říma, kde se s ním pravděpodobně ještě potkáme. Arcivévoda Jan,²⁷ který je u dělostřelectva ve Lvově,²⁸ je zde inkognito. Viděli jsme ho v divadle, jeho český komoří tu navštěvuje to naše [?]. Jelikož nás pravděpodobně také poznal, tak bych chtěl vědět, co mám dělat, zda ho mám ze zdvořilosti navštívit nebo je to zbytečné. V každém případě počkám na tvou odpověď.

Prozatím ti srdečně líbáme ruku, milý tatínku, obejmí za nás Karolínu.

Tví vděční synové

Alois a Filip.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

²⁸ Lvov (něm. Lemberg) – město nacházející se na území Haliče (jedna z částí habsburského soustátí). Poté, co byl roku 1772 po prvním dělení Polska anektován Rakouskem, se nacházel ve špatných podmínkách. Mezi lety 1777–1825 si město prošlo významnou urbanistickou modernizací a ve druhé polovině 19. stol. se znovu stalo důležitým obchodním centrem.

/1/ 2./2. 76

Lieber Papa!

Gestern haben wir einen interessanten Ausflug gemacht, nämlich auf den Vesuv. Um 9 Uhr fuhren wir über Portici²⁹ und Resina³⁰ auf das königl[iche] Observatorium³¹ hinauf, wo Louis blieb, da die Tour zu anstrengend für ihn gewesen wäre und zeichnete mehrere Scizzen. Ich machte mich mit einem außerordentlichen Führer und bewaffnet mit einem Bergstück auf den Weg und ging anfangs über die großen Lavaströme der letzten Jahre hinüber, bis wir zum großen Aschenkegel kamen. Nun begann die schwere Arbeit. Mein Führer nahm seinen Hals[...] über die Schulter, ich hielt mich daran. Es ist sehr anstrengend zum Krater zu kommen, da die 4 Meter tiefe Asche den Fuß des Wanderers immer wieder zurück sinken läßt. 1½ Stunde brauchten wir um den Berg in so anstrengender Ort zu erklimmen. Endlich kamen wir in eine Höhe bei der der Berg bereits warm war, man brauchte /2/ nur die Finger in die Asche zu stecken um die Hitze zu spüren. Der Führer steckte seinen Stock in ein Hoch in der Lava, der sogleich lichterloh brannte. Auch hörte man ein dumpfes Brummen, das aus dem Boden zu kommen schien. Der Rauch wälzte sich in großen Ballen, die von unten her röthlich beleuchtet waren aus dem Krater. Am Rande desselben angelangt, durften wir uns nur vorsichtig nähern, da erstickende Dämpfe dem Krater entsteigen. Der Krater besteht aus einer grausig tiefen Schlucht, deren Boden des Rauches wegen nicht sichtbar ist und deren Wände von Schwefelblüthen dicht bedeckt in den bizarsten Formen Spitzen und Hacken bildend gegen den Himmel ragen. Ich brach eigenhändig einige Stücke los, um sie meinem Versprechen gemäß nach Hause zu bringen. Leute, die dort oben Tagsüber sind, bieten Einem rohe Eier an, die sie in oberwähntes Hoch hineinstecken und sie dem Wanderer vollkommen genießbar überreichen. Das Hinabsteigen vom Gipfel war sehr unterhaltend. In 10 Minuten hatten wir beide der Führer voran, ich hinterher. In Sprüngen /3/ von fast 2 Klaftern den Fuß des Aschenkegels erreicht, wozu wir umgekehrt 1½ Stunden gebraucht hatten. Es ist ganz ungefährlich. Man

²⁹ Portici – město ležící asi 8 km jihovýchodně od Neapole; roku 1631 bylo zničeno erupcí Vesuvu, ale došlo k jeho obnovení. V první polovině 18. stol. si zde nechal Karel III. Španělský (1734–1759 král sicilský a neapolský; 1759–1788 král španělský) vystavět letní rezidenci s parkem. Po Garibaldiho porážce Bourbonů v roce 1860 byl palác přeměněn na zemědělskou školu a botanickou zahradu.

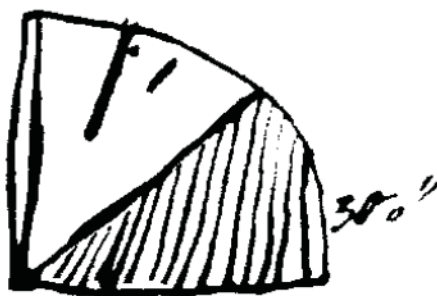
Milý tatínku!

Včera jsme podnikli zajímavý výlet, a to na Vesuv. V 9 hodin jsme jeli přes Portici²⁹ a Resinu³⁰ nahoru ke královské observatoři,³¹ kde Alois zůstal, jelikož by pro něho cesta byla příliš náročná, a nakreslil několik skic. Já jsem vyrazil s jedním neobyčejným průvodcem a na cestu jsem se vyzbrojil úlomkem z hory. Zpočátku jsem přecházel přes velké lávové proudy [vzniklé] v posledních letech, až jsme došli k velkému popelovému kuželu. V tu chvíli začala opravdová dřina. Můj průvodce si dal přes rameno svůj [...] [a] já jsem se ho držel. Je velice namáhavé dostat se ke kráteru, protože nohy se turistům neustále zabořují do 4 metrů hlubokého [nánosu] popela. Potřebovali jsme jeden a půl hodiny, abychom vylezli nahoru a na takto obtížné [dosažitelné] místo. Konečně jsme vystoupali do výšky, kde již hora vydávala teplo. Abychom pocítili žár, stačilo jen strčit prsty do popela. Průvodce zasunul svou hůl do lávy po celé její hloubce a ta ihned vzplanula. Také bylo slyšet tlumené dunění, které vycházelo ze země. Kouř se valil jako ohromný balon, který byl zdola dočervena osvětlován kráterem. Když jsme došli na okraj, směli jsme se jen opatrně přiblížit, protože z kráteru vystupovaly dusivé páry. Kráter je tvořen děsivou hlubokou roklí, na jejíž dno není kvůli kouři vidět. Její stěny jsou hustě pokryty sirnými květy [v] nejpodivnějších tvarech špiček a háků, tyčících se k nebi. Vlastnoručně jsem ulomil několik kusů, abych je, jak jsem slíbil, přinesl domů. Lidé, kteří jsou tam nahoře každý den, nabízí syrová vejce, která pokládají ve výše zmíněné výšce a podávají je zcela požitelná turistům. Cesta z vrcholu dolů byla velmi zábavná. Do deseti minut byli oba průvodci vpředu, já za nimi, dělali jsme takřka dvou sáhové skoky, k čemuž jsme naopak potrebovali jeden a půl hodiny. Je to zcela bezpečné. Je pouze třeba se zaklonit horní částí těla, nohy mít vysoko a bě-

²⁹ Resina – starší název (užíváno do r. 1969) města Ercolano, lat. Herculaneum; leží asi 12 km jihovýchodně od Neapole. Podle legendy bylo město založeno řeckým hrdinou Héraklem; zaniklo při výbuchu Vesuvu v roce 79 n. l. a znovu bylo náhodně objeveno až na počátku 18. století. Do roku 1828 zde docházelo k amatérským vykopávkám a nezřídka také ke krádežím. Odborné archeologické práce započaly až roku 1927.

³¹ Osservatorio Vesuviano – první vulkanologická observatoř na světě vybudovaná mezi lety 1841–1845 na západním svahu sopky Vesuv ve výšce cca 600 metrů. Jejím zakladatelem byl Ferdinand II. Bourbonský (1830–1859 král Království obojí Sicílie).

braucht sich nur mit dem Oberleib zurückzulegen, die Füße hoch zu heben und zu laufen, da die tiefe Asche ein zu schnelles Hinunterkommen verhindert. Die Böschung des Aschenkegels beträgt 30° , ist

also ziemlich steil. Wenn jedoch die tiefe Asche nicht wäre, so wäre der Hinablauf eine ununterbrochene Allee von Purzelbäumen, die bei der vollständigen Vegetationslosigkeit des Aschenkegels, dem Auge des Wanderers einige Erholung bieten könnte.

Um 6 Uhr

Nachmittag waren wir wieder zu Hause. In Portici hatten wir Gelegenheit einen Plausch mit der Stummer³² zu haben, die uns viele Grüße an Caroline aufgetragen hat. Heute besuchten wir das königl[iche] Schloß am Capo Dimonte³³ und benützten dabei eine Carozella[!]³⁴ (per Zufall) deren Pferd den Ruf hat. Der Weg von Neapel nach Pompeji³⁵ /4/ in $1\frac{1}{2}$ Stunde im Trabe zurückzulegen, wozu die Eisenbahn $\frac{3}{4}$ Stunden braucht. Morgen besuchen wir Baiae,³⁶ Puzzuoli³⁷ und Lago d'Agnano,³⁸ und den Tempel der Sarapis[!].³⁹ Samstag wollen wir, wenn Gott will, mit Dampfer nach Capri,⁴⁰ wo die blaue Grotte⁴¹ ist.

³² Zřejmě příslušník baronské rodiny Stummer von Tavnok; blíže nelze určit. Stummerové patřili k zakladatelům několika cukrovarů (Oslavany, Hodonín, Doudleby n. Orlicí a dále v Uhrách). V roce 1884 byli povýšeni do stavu svobodných pánů. Vlastnili moravský statek a zámek Míroslav u Moravského Krumlova.

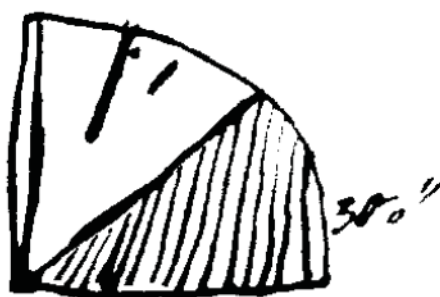
³³ Palazzo Reale di Capodimonte (Královský palác Capodimonte) – původně lovecký zámek na severním okraji starého města, který nechal roku 1738 vybudovat Karel III. Španělský (1734–1759 král sicilský a neapolský; 1759–1788 král španělský). Celý projekt byl dokončen až po sto letech. Později zde vzniklo muzeum (Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte).

³⁴ Správně carrozzella – menší kočár, vozík.

³⁵ Pompei (Pompeje) – antické město založené v 7. stol. n. l.; roku 79 n. l. byly zničeny výbuchem sopky Vesuv. K jejich objevení došlo v roce 1748.

³⁶ Baia (lat. Baiae) – město rozkládající se v bývalém sopečném kráteru, zčásti ponořeném do moře, asi 20 km západně od Neapole na pobřeží Neapolského zálivu. V římské době bylo velkým palácovým a lázeňským komplexem.

žet, jelikož hluboký popel zabraňuje rychlému sestupování dolů. Sklon popelového

kužele je 30° , je tedy dosti příkrý. Kdyby tu však hluboký popel nebyl, tak by byl sestup dolů souvislou alejí kotrmelců, jež by mohla poskytnout při naprostém nedostatku vegetace na popelovém kuželu určitý oddech pro oči turistů.

V 6 hodin

Odpoledně jsme byli opět doma. V Portici jsme měli příležitost popovídat si se Stummerem,³² který nás pověřil [vyřízením] mnoha pozdravů Karolíně. Dnes jsme navštívili královský zámek Capo Dimonte³³ a při tom jsme využili menší kočár³⁴ (shodou okolností), jejich koně jsou pověstné. Cesta z Neapole do Pompejí³⁵ trvá v poklusu jeden a půl hodiny, vlak k tomu potřebuje tři čtvrtě hodiny. Zítra navštívíme Baiae,³⁶ Pozzuoli³⁷ a Lago d'Agnano,³⁸ a Tempio di Serapide.³⁹ V sobotu chceme, dále Bůh, [jet] parníkem na Capri,⁴⁰ kde se nachází Modrá jeskyně.⁴¹

³⁷ Pozzuoli/ Puzzuoli – město ležící asi 15 km západně od Neapole při Neapolském zálivu. Jeho historie sahá až do 6. stol. př. n. l. Ve 2. stol. př. n. l. bylo jedním z nejdůležitějších přístavů ve Středomoří, ovšem po vybudování římského přístavu v Ostii začalo antické Puteoli ztrácet na významu a v 5. a 6. stol. bylo město opuštěno. Opětovně bylo vystavěno až ve 13. stol. Nachází se zde lázně, třetí největší antické divadlo v Itálii a zříceniny Tempio di Serapide.

³⁸ Lago di Agnano (jezero Agnano) – někdejší jezero vzdálené asi 8 km západně od Neapole, jež se rozprostíralo v kráteru vyhaslé sopky. Roku 1870 bylo vysušeno.

³⁹ Správně Serapis, it. Tempio di Serapide (Serapidův chrám) – zříceniny, jež byly původně mylně považovány za chrám díky nálezu sošky egyptského boha Serapise. Ve skutečnosti se jedná o čtyřhrannou tržnici antického města. Dochované sloupy, na nichž ulpěly schránky mořských živočichů, dokládají střídavé zvedání a klesání zemského povrchu v této oblasti. (V minulosti byl celý „chrám“ patrně zaplaven mořem.)

⁴⁰ Capri – vápencový ostrov v Neapolském zálivu na jihozápadní straně Itálie o šířce 3 km a délce 6 km. Ostrov byl osídlen již v paleolitu, později zde římscí císaři zakládali své vily.

⁴¹ Grotta Azzurra (Modrá jeskyně) – slavná jeskyně ležící blízko severozápadního cípu ostrova Capri. Byla známá již v době Tiberia (14–37 římský císař), ale z pověrčivosti nebyla místními obyvateli navštěvována. Pro turistické využití byla objevena roku 1826. Otvor, kterým se vstupuje dovnitř, je vysoký asi 1 metr. Celková plocha jeskyně je kolem 54×15 metrů a výška činí 30 metrů. Její proslulost tkví v modrém světle uvnitř jeskyně, kterou způsobují sluneční paprsky pronikající skalními štěrbinami pod vodou.

Soeben erhalten wir Euren Brief vom 30. [Januar] (jetzt ist es ½10 Uhr Abends). Ich begreife nicht, daß die Briefe so schlecht ankommen, wir schreiben alle anderte Abend. Die Nachricht vom Tode Dominik Wrba's⁴² kam uns sehr unerwartet, so auch der von Hen'kstein,⁴³ wir lasen es bereits in der Neuen Freien Presse. Nun a Dieu lieber Papa, wir küssen dir die Hände, 1000 Schönes Caroline und den beiden alten Schwestern.

Deine dankbaren Söhne

Louis und Philipp

Die besten Grüße an Fräulein Schwarz. Bitte Caroline zu sagen, sie möchte Fräulein Viktorin⁴⁴ mittheilen, daß auch in Neapel viel Mummer geschant wird, man begegnet auf der Gasse allerhand Masken beiderlei Geschlechts, was sehr unterhaltend ist.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4. Na s. 3 je přibližně uprostřed nakreslen obrázek (úhel sklonu kužele).

⁴² Dominik hr. z Wrba a Freudenthalu (* 1811, † 1876); prvorozený syn Evžena hr. z Wrba a Freudenthalu (* 1786, † 1848) a Borbály hr. Erdödy de Monyorókerék et Monoszló (* 1793, † 1858). Jeho manželkou byla Ida Grimaud hr. d'Orsay (* 1816, † 1894). Nezanechal po sobě žádné potomky.

Právě jsme obdrželi váš dopis z 30. [ledna] (teď je půl desáté večer). Nechápu, že dopisy chodí tak špatně, píšeme vše večer. Zpráva o smrti Dominika Wrbný⁴² nás velmi zaskočila, stejně tak o Heniksteinovi,⁴³ četli jsme to již v Neue Freie Presse. Nyní sbohem, milý tatínku, líbáme ti ruce, tisíce pěkného Karolíně a oběma starým sestrám.

Tví vděční synové

Alois a Filip

Nejlepší pozdravy slečně Schwarzové. Prosím řekni Karolíně, zda by mohla slečně Viktorině⁴⁴ sdělit, že také v Neapoli je mnoho masek. Na ulici lze potkat všelijaké masky obou pohlaví, což je velmi zábavné.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4. Na s. 3 je přibližně uprostřed nakreslen obrázek (úhel sklonu kužele).

⁴³ Vilém sv. pán Henikstein (* 1800, † 1876); syn Josefa rytíře Heniksteina (* 1768, † 1838) a Alžběty ze Sonnesteina (* 1770, † 1823). Byl majitelem obchodního domu „*Henikstein und Compagnie*“, roku 1846 se stal generálním konzulem v Nizozemí a v roce 1859 byl povýšen do stavu svobodných pánů. Srov. ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha 2006, s. 277, 311 (pozn. č. 60).

⁴⁴ Snad vychovatelka či domácí učitelka komtesy Karolíny ze Sternbergu (* 1856, † 1930).

5/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 5. února, Neapol

/1/ Neapel, den 5ten 2. 1876

Lieber Papa!

Gestern erhielten wir deinen lieben Brief vom 1. [Februar], was uns, wie jedesmal, eine große Freude für uns ist. Du schreibst uns, ob uns die Kost gut anschlägt und ob wir Wein trinken. Ich kann dir auf beide Fragen mit Ja antworten. Die table d'hôte ist ausgezeichnet, wir haben schon Poulet au riz und die berühmten neapolitanischen Macaroni gehabt. Von Weinen ist der Saint-Julien⁴⁵ unser Auserwählter. Nun habe ich dir lieber Papa, etwas Wichtiges mitzuteilen, nämlich, daß wir gestern dem 4. d[ieses] M[onats] beim banquier waren und 500 Franken erhoben haben. Wegen dieser Mittheilung habe ich diesen Brief recommandirt. Wir haben alle diese Tage prachtvolles warmes Wetter gehabt, so daß wir dasselbe zu Ausflügen außer Neapel benützten. Philipp's Beschreibung unserer /2/ Excursion auf den Vesuv werdet Ihr wohl schon erhalten haben. Es hat mich große Ueberwindung gekostet, nicht zum Krater hinaufzusteigen, doch aus Philipp's Brief wirst du die Gründe erfahren haben und dieses Opfer gewiß billigen.

Unsere Excursion nach Baia am 3. [Februar] war im höchsten Grade interessant und unterhaltend. In der Grotte der Sybilla Cumana⁴⁶ mußten wir uns sogar auf die Rücken zweier Männer setzen, da sie bis über die Knien im Wasser wateten, was uns außerordentlich amüsirte. Auch waren wir in den Schwitzbädern des Nero,⁴⁷ wo eine so furchtbare Hitze herrschte, daß wir gar nicht athmen konnten und gleich in Schweiß gebadet waren. Ein rohes Ei, das vor uns durch diesen erstickenden Gang getragen wurde, verspeiste Philipp darauf als gekocht. Im Mercurtempel⁴⁸ ließen wir uns die Tarantella⁴⁹ vortanzen, /3/ die aber durchaus ungrazios ausfiel. Nun kommt wieder etwas Finanzielles: Wir haben 500 Francs in Gold erhoben. Nach dem Course von 108.75 macht dies 543 Francs 75 centimes; außerdem haben wir noch das uns übrige Gold 180 fr. bei dem Banquier eingewechselt und erhielten 195.75 Francs, so daß wir im Ganzen mit 739 Francs 50 centimes reichlich mit Geld versehen sind.

Gestern haben wir für Mama⁵⁰ eine schwarze Messe in der hier im Hôtel befindlichen Capelle lesen lassen

Caroline schreibt uns in demselben Briefe vom 1. [Februar], daß es Euch so freut, daß uns Neapel so sehr gefällt. Wem wird Neapel mißfallen? Veder Napoli è poi morire[!]!!!⁵¹

⁴⁵ Saint-Julien – vinařská obec v oblasti Bordeaux v jihozápadní Francii.

Neapol, 5. 2. 1876

Drahý tatínku!

Včera jsme obdrželi tvůj milý dopis z 1. [února], což nám jako vždy udělalo velkou radost. Ptáš se nás, zda nám svědčí strava a jestli pijeme víno. Na obě otázky ti mohu odpovědět ano. Jídlo v hotelu je výtečné, již jsme měli kuře s rýží a proslulé neapolské makaróny. Mezi víny je naším favoritem Saint-Julien.⁴⁵ Nyní ti musím, milý tatínku, sdělit něco důležitého, a sice že jsme včera, 4. tohoto měsíce, byli u bankéře a vybrali jsme 500 franků. Kvůli tomuto sdělení posílám tento dopis doporučeně. Všechny tyto dny jsme měli nádherné teplé počasí, čehož jsme využili k výletům mimo Neapol. Filipovo vyličení našeho výletu na Vesuv jste snad již dostali. Velmi jsem se musel přemáhat, abych nevystoupal ke kráteru, avšak z Filipova dopisu znáš důvody a zajisté s takovou obětí souhlasíš.

Náš výlet do Baia 3. [února] byl v největší možné míře zajímavý a zábavný. V Antro della Sibilla⁴⁶ jsme dokonce museli vlézt na záda dvou mužům, jelikož se až po kolena brodili ve vodě, což nás neobyčejně pobavilo. Také jsme byli v Terme Stufe di Nerone,⁴⁷ kde panovalo tak hrozné horko, že jsme nemohli vůbec dýchat a ihned jsme se koupali v potu. Jedno syrové vejce, které před námi nesli touto dusivou cestou, pak snědl Filip jako uvařené. V Tempio di Mercurio⁴⁸ jsme si nechali předtančit tarantelu,⁴⁹ která ale skončila naprosto bez grácie. Nyní opět něco finančního: Vybrali jsme 500 franků ve zlatě. Dle kurzu 108,75 to dělá 543 franků 75 centimů. Mimoto jsme ještě u bankéře vyměnili zbylé zlato 180 franků a obdrželi jsme 195,75 franků, takže jsme penězi celkově se 739 franky 50 centimy hojně zásobeni.

Včera jsme nechali v kapli zde v hotelu číst za maminku⁵⁰ mši.

Karolína nám píše v témže dopisu z 1. [února], že jste tak potěšeni, že se nám Neapol tak moc líbí. Komu by se Neapol nelíbila? Veder Napoli è poi moriri[!]!!!⁵¹

⁴⁶ Antro della Sibilla (jeskyně Sibyly Kumské) – skalní jeskyně známé antické věštkyně nacházející se na místě starověkého sídliště Cuma (lat. Cumae) severozápadně od Neapole.

⁴⁷ Terme Stufe di Nerone di Bacoli – přírodní potíci lázně u Lago di Lucrino severozápadně od Pozzuoli. Psal o nich básník Horatius, Ovidius či Seneca; navštívila je řada římských císařů. Díky krásnému okolí sem od 18. století často jezdili evropští cestovatelé. V 19. století zažilo okolí lázní rozkvět a rozvíjela se zástavba vzhledem k jejich blízkosti k Neapoli. Lázně samotné byly dlouho nevyužívány a teprve od roku 1973 zde začal vznikat rozsáhlejší termální komplex.

⁴⁸ Tempio di Mercurio (Merkurův chrám) – kupolovitá stavba s kruhovou základnou na způsob Pantheonu v Římě, v níž se nacházel bazén s přímým přívodem termální vody.

⁴⁹ Tarantella – tanec vyznačující se svižným tempem.

⁵⁰ Terezie hr. Sternbergová, roz. hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1819, † 1873).

⁵¹ Správně „*Vedi Napoli e poi muori*“.

Die Heiratsnachrichten überraschten uns sehr, obwohl sie uns bereits theilweise bekannt waren, /4/ doch was ist das für ein Vincenz Auersperg, der die Kinsky „kriegen“ soll?⁵²

Heute erhielten wir von Zdenka⁵³ einen Brief. Sie schreibt, daß sie in der Zeitung gelesen habe, daß der Vesuv Ueblichkeiten habe. Seid so gut und schreibt ihr alles Schönes von uns, daß ihr Brief uns große Freude gemacht habe und daß die Nachricht vom Vesuv ganz unwahr sei.

Wie gerne möchten wir dich, lieber Papa, mit Caroline in diesem göttlichen Klima haben. Da dies aber nur ein frommer Wunsch ist, so küssen wir dir die Hände, so wie den Tanten Lotti⁵⁴ und Ludwiga,⁵⁵ umarmen Caroline im Geiste und sind deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

⁵² Není zcela jasné, o koho se jedná. Snad měl pisatel na mysli Františka prince Auersperga (* 1856, † 1938), jenž se roku 1878 oženil s Vileminou hr. Kinskou (* 1857, † 1909).

⁵³ Zdenka hr. z Schönbornu, roz. hr. ze Sternbergu (* 1846, † 1915). Roku 1875 se provdala za ovdovělého Karla hr. Schönborn (* 1840, † 1908), se kterým měla tři potomky.

Zprávy o vdavkách nás velmi překvapily, ačkoliv jsme o nich částečně věděli, avšak co je to pro Vincenta Auersperga, který má vést u Kinských válku[?]?⁵²

Dnes jsme obdrželi dopis od Zdenky.⁵³ Píše, že četla v novinách, že je na Vesuvu mlhavo. Buď tak laskav a napiš jí od nás vše pěkné, že nám její dopis udělal velkou radost a že zpráva o Vesuvu je zcela nepravdivá.

Jak rádi bychom tě, milý tatínku, chtěli mít s Karolínou [u sebe] v tomto božském podnebí. Jelikož je to ale jen zbožné přání, tak ti líbáme ruce, jakož i tetám Lotti⁵⁴ a Ludvice,⁵⁵ v duchu objímáme Karolínu a zůstáváme tvoji poslušní synové

Alois a Filip

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

⁵⁴ Zřejmě Karolína hr. Bigot de Saint-Quentin, roz. hr. ze Sternbergu (* 1804, † 1881), přezdívaná „Lotti“; dcera Josefa Leopolda hr. Sternberga (* 1770, † 1858) a Marie Karolíny hr. z Walsegg (* 1781, † 1857). Jejím prvním manželem byl Eduard hr. Lamberg (* 1800, † 1825), jenž se na podzim roku 1825 utopil v řece Moravě při lovu kachen. Podruhé se provdala až v roce 1851 za Karla Augusta hr. Bigot de Saint-Quentina (* 1805, † 1884). Bliže ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. *Manželkou a matkou na cestě Evropu*. Tajemství české minulosti, 2012, č. 14, s. 32–36.

⁵⁵ Ludovika hr. ze Stadion-Thannhausenu, roz. princ. z Lobkowitz (* 1838, † 1907); dcera Ludvíka prince z Lobkowitz (* 1807, † 1882) a Leopoldiny princ. z Liechtensteinu (* 1815, † 1899). Provádala se za Eduarda hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1833, † 1884). Manželství bylo bezdětné.

Alois a Filip otci Zdeňkovi + přípisek sestře Karolíně
1876, 7. února, Neapol

/1/ Lieber Papa!

Heute erhielten wir Carolinens Brief vom 3. Feber, der uns sehr freute und für den wir herzlich danken.

Das Wetter hier, um das Ihr uns so sehr beneidet, ist durchaus nicht so göttlich wie Ihr es glaubt. Das Meer sehr bewegt, es stürmt heftig, regnet des Tages mehrmals, so daß an Ausflüge nicht zu denken ist. So heißt es denn zu Hause sitzen oder Kirchen und Museen anschauen. Du fragst, wie wir Kalkreuth kennen gelernt haben. Sehr einfach, wir saßen einander gegenüber beim Frühstück, und indem wir uns wechselseitig genannt, wurden wir bekannt. Deine Ansicht, lieber Papa, wäre also wie du schreibst, bis 20. Feber hier zu bleiben und dann nach Rom zu gehen. Wir theilen deine Ansicht vollkommen und werden uns darnach wenn möglich einrichten. Jedenfalls wollen wir /2/ einen schönen Tag für die Tour – Neapel – Rom wählen, da dieselbe sehr interessant sein soll.

Ingleichen haben wir beschlossen, in Rom nicht im Allemania-Hôtel,⁵⁶ sondern in der Minerva⁵⁷ abzustiegen, auf der Piazza Santa Maria sopra Minerva[!],⁵⁸ da man uns das Erstere als nicht gut abgerathen hat. Es ist wohl noch etwas zu früh, daß ich davon benachrichtige allein, es ist besser zu früh als zu spät.

Es ist heute ein sehr schlechtes Wetter – wir haben daher keinen Ausflug gemacht, waren in dem San Gennaro,⁵⁹ wo das wirkliche Blut des hl. Jannarius[!]⁶⁰ aufbewahrt wird, so wie ein Finger desselben Heiligen. Am Vesuv liegt heute Schnee, während es in Neapel sehr stark regnet. Der Wind wirft die Wogen des Meeres mit furchtbarer Muth gegen die Mauern der Chiaia, man könnte Stundenlang zusehen, wenn nicht zuweilen einige Spritzer der Haus hohen Wellen einen zur Vorsicht mahnen würden. /3/ Zugleich sieht man die Sturmvögel herumfliegen, die sich auch das wildbewegte Meer niederlassen und schwimmend von den Wellen hin und her geschaukelt werden, was sich sehr grazios ausnimmt.

⁵⁶ Hôtel d'Allemagne, Piazza di Spagna – ve své době velmi známý hotel založený německou rodinou Franzů, z níž pocházel také malíř římských vedut E. R. Franz (* 1845, † 1907). K hotelovým hostům patřil Stendhal, Wagner či Goethe.

⁵⁷ Grand Hotel De La Minerve, Piazza della Minerva – jeden z nejstarších luxusních hotelů v Římě nacházející se v budově ze 17. století. V letech 1834–1836 zde v tehdejší Palazzo Conti bydlel francouzský spisovatel Stendhal. Bližší viz AMONIA, Alba, BRUSCHINI, Enrico. *Stendhal's Rome. Then and Now*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1997, s. 35.

Alois a Filip otci Zdeňkovi + přípisek sestře Karolíně**1876, 7. února, Neapol**

Milý tatínku!

Dnes jsme obdrželi Karolínin dopis z 3. února, jenž nás velice potěšil a za který jí srdečně děkujeme.

Počasí, které nám tu tak moc závidíte, není vůbec tak skvělé, jak si myslíte. Moře je velmi neklidné, prudce burácí, několikrát za den prší, takže na výlety nelze pomýšlet. Toto pak znamená [bud'] sedět doma nebo si prohlížet kostely a muzea. Ptáš se, jak jsme poznali Kalkreutha. Velmi jednoduše. Seděli jsme naproti sobě u snídaně a tím, že jsme se představili, [tak] jsme se poznali. Podle tvého mínění, milý tatínku, bychom, jak píšeš, zůstali do 20. února zde a potom bysme jeli do Říma. Naprosto sdílíme tvůj názor, a pokud to bude možné, zařídíme se podle toho. V každém případě chceme pro cestu Neapol – Řím zvolit nějaký pěkný den, poněvadž to může být velmi zajímavé.

Taktéž jsme se rozhodli, že se v Římě neubytujeme v hotelu Allemania,⁵⁶ ale v Minervě⁵⁷ na Piazza Santa Maria sopra Minerva[!],⁵⁸ jelikož nám prvně uvedené nebylo doporučeno jako vyhovující. Je to snad poněkud brzy, že o tom informuji, [ale] raději příliš brzy než příliš pozdě.

Dnes je velmi špatné počasí – nejdeme proto na žádný výlet. Byli jsme v [katedrále] San Gennaro,⁵⁹ kde je uložena opravdová krev svatého Januariuse,⁶⁰ jakož i prst tohoto svatého. Na Vesuvu dnes leží sněh, zatímco v Neapoli velmi silně prší. Vítr [rozhání] moře s hroznou odvahou proti zdím v Chiaje. Dalo by se tomu přihlížet donekonečna, pokud by díky několika přeháňkám vlny vysoké jako dům nenabádali k opatrnosti. Zároveň bylo možné vidět poletovat buňáky, kteří se také pouští na rozbouřené moře a plují na vlnách sem a tam, což působí velmi ladným dojmem.

⁵⁸ Náměstí, kde se nachází Grand Hotel De La Minerve, se jmenuje Piazza della Minerva; zde stojí Basilica di Santa Maria sopra Minerva – jediný pravý gotický kostel v Římě, jehož stavba započala roku 1280. Nachází se na místě pohanského chrámu bohyně Isis, který byl mylně připisován Minervě (z tohoto důvodu přídomek „sopra Minerva“ – nad chrámem Minervy). Stavba trojlodní baziliky probíhala s několika přestávkami až do roku 1453. V 16. a 17. století byly připojeny postranní kaple a v 19. století došlo k zásadnímu restaurování, jež mělo obnovit gotický dojem z prostoru. Jsou zde pochováni čtyři papežové, malíř Fra Angelico a sv. Kateřina Sienská.

⁵⁹ Duomo di San Gennaro (dóm sv. Gennara/ Januaria) – katedrála v Neapoli na Via del Duomo. Jsou zde uloženy relikvie patrona Neapole sv. Gennara. Katedrálu začal stavět v roce 1274 Karel II. z Anjou (1289–1309 neapolský král) a otevřena byla roku 1315.

⁶⁰ Januarius, it. Gennaro (* 272, † 305) – patron Neapole. Jako biskup beneventský zemřel mučednickou smrtí 19. 9. 305 za vlády Diokleciána (284–305 římský císař).

Nun à Dieu indessen lieber Papa, umarme Caroline und die Schwestern für uns, Handküsse Tante Lotti und Ludwiga, viele Grüße an Rosa,⁶¹ Onkel St. Quentin,⁶² Eduard,⁶³ Joseph⁶⁴ und Friedrich.⁶⁵

Deine dankbaren Söhne

Louis und Philipp

Neapel, 7. 2. 76

Wenn ich nicht jeden Abend den vergangenen Tag im Calender durchstreichen würde, so wüsste ich rein nicht, welchen Tag wir haben. So geht es mir aber immer in der Fremde.

/4/ An Caroline

Ich hoffe Sie ist nicht beleidigt, daß wir immer an Papa schreiben und nicht an Sie, aber es ist ja doch dasselbe. Sage Sie Fräulein Schwarz recht viel Schönes von uns und: Eljén[!]⁶⁶ das Land, wo Palmen stehen und Schnee am Vesuv, Eljén[!] das Land wo Moe⁶⁷ und Cactus wachsen, und wo man im Winterrock spazieren gehen muß, wenn man keiner Stadtpelz mit hat, und Eljén[!] das Land, wo die Eseln vier Beine haben und in Wien meistens nur zwei!“

Wir freuen uns schon sehr auf den nächsten Brief. Alle Briefe, die von Euch kommen, werden fast geviertheil, wenn vier Leute da wären, die sich drum reißen würden. Auch dem letzten vom 3. Feber waren nur 5 Kreuzer aufgeklebt, wir mußten daher nachzahlen, was aber gar nicht unangenehm war.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

⁶¹ Rosa Karolína kn. zu Hohenlohe-Bartenstein und Jagstberg, roz. hr. ze Sternbergu (* 1836, † 1918); dcera Jaroslava hr. Sternberga (* 1809, † 1874) a Eleonory sv. p. Orczy de Orczi (* 1811, † 1865). Jejím prvním manželem byl Karel Ludvík kn. zu Hohenlohe-Bartenstein und Jagstberg (* 1837, † 1877), podruhé se provdala roku 1881 za Leopolda prince von Croÿ (* 1827, † 1894).

⁶² Karel August hr. Bigot de Saint-Quentin (* 1805, † 1884); syn Františka hr. Bigot de Saint-Quentina (* 1774, † 1854) a Elisy sv. p. z Ysselbachu (* 1779, † 1853). Oženil se s Karolínou ovd. hr. z Lambergu (* 1804, † 1881) – více viz pozn. č. 54.

⁶³ Eduard hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1833, † 1884); syn Filipa hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1780, † 1839) a Marie Kunhuty hr. z Kesselstattu (* 1795, † 1872). Oženil se s Ludovikou princ. z Lobkowicz (* 1838, † 1907) – blíže viz pozn. č. 55.

Nyní zatím sbohem, milý tatínku, obejmi za nás Karolínu a sestry, líbáme ruce tetě Lotti a Ludvice, [posíláme] mnoho pozdravů Rose,⁶¹ strýci St. Quintino-
vi,⁶² Eduardovi,⁶³ Josefovi⁶⁴ a Fridrichovi.⁶⁵

Tví vděční synové

Alois a Filip

Neapol, 7. 2. [18]76

Kdybych každý večer neproškrtl v kalendáři uplynulý den, tak bych býval nevěděl, co je za den. Tak to mám v cizině ale vždy.

Karolíně

Doufám, že není uražená, že pokaždé píšeme tatínkovi a ne jí, však je to přeci totéž. Vyříd' od nás slečně Schwarzové opravdu mnoho pěkného a: „Sláva⁶⁶ zemi, kde rostou palmy a sníh je na Vesuvu, sláva zemi, kde roste moe[!]⁶⁷ a kaktus a kde se musíte procházet v zimníku, když s sebou nemáte žádný městský kožík, a sláva zemi, kde mají osli čtyři nohy a ve Vídni většinou jen dvě!“

Velmi se již těšíme na další dopis. Všechny dopisy, které od vás přijdou, by mohly být málem rozčtvrceny, pokud by tu byli čtyři lidé, kteří by se o to porvali. Také na posledním [dopise] z 3. února bylo nalepeno jen 5 krejcarů, museli jsme proto doplácet, což ovšem nebylo vůbec nic nepříjemného.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

⁶⁴ Josef Adam hr. Rzyaszczewski (* 1813, † 1884); syn Stanislava Gabriela hr. Rzyaszczewského (* 1785, † 1857) a Celestýny Anny princ. Czartoryské (* 1790, † 1850). V roce 1842 se oženil s Izabelou Sofií hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1816, † 1874), starší sestrou Terezie, provd. hr. ze Sternbergu (* 1819, † 1873).

⁶⁵ Karel Fridrich hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1817, † 1898); syn Filipa hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1780, † 1839) a Marie Kunhuty hr. z Kesselstattu (* 1795, † 1872). Zůstal svobodný. Blíže PROCHÁZKA, Zdeněk. *Kout na Šumavě. Kapitoly z dějin obce pod Rýzmburkem*. Domažlice 2015, s. 26, 30.

⁶⁶ Správně éljen – ať žije, sláva, hurá.

⁶⁷ Neurčeno.

Alois a Filip otci Zdeňkovi**1876, 8. února, Neapol**/1/ Abschrift

Neapel, 8. Feber 1876

Lieber Papa!

Heute erhielten wir Euren Brief vom 5ten [Februar], für den wir sehr danken. Du schreibst, daß im Falle wir zum Erzherzog Johann⁶⁸ gehen wollten, wir früher bei seinem Adjutanten wegen einer Audienz nachfragen möchten. Bei dem Umstande, daß der Erzherzog incognito unter dem Namen Graf Traunwart⁶⁹ reist, stiegen mir doch Bedenken auf, ob wir uns eine Audienz nachsuchen können, und das incognito respektiren sollen. Ich erachte es als meine Pflicht zu sagen, daß auch Philipp einige hübsche Skizzen aus dem Thier-Genre bereits gemacht hat. Die Nachricht, daß Oberstallmeister Taxis⁷⁰ besser und schöner geritten ist, als Niedermayer⁷¹ freut Philipp unbändig. Jetzt haben wir kein sehr günstiges Wetter, gestern war sogar Hagelschlag und Gewitter.

Heute waren wir zum 2ten Male im National-Museum,⁷² das so reichhaltig in allen Zweigen der Kunst ist, daß man gar nicht fertig werden kann, und ganz blind dasselbe verlässt. Gestern Abends waren wir wieder nach langen Zeit im Theater, wo Verdi's „Un ballo in maschera“⁷³ recht schön gegeben wurde. Nach dem 3ten Akte kehrten wir, da es schon auf 11 Uhr ging und weit nach Hause war, dem Theater den Rücken. Unsere Ideenverbindungen, lieber Papa, stimmen in dem Punkte wieder überein, daß wir bereits nach Ablauf der 1ten Woche unseres Aufenthalts in Neapel die Hôtel-Rechnung beglichen haben, und wollen es auch so weiter thun. (Sehr gut ausgedrückt!!!) Wir zerbrechen uns die Kopfe, /2/ was wir dir und den Schwestern von hier mitbringen sollen. Bei den Schwestern wären Korallen, die hier sehr billig und schön sind, nicht übel, nur ist dabei die große Schwierigkeit, daß man bei Sachen von guten Geschmacke nicht zu theuer kauft. Wir werden jedenfalls Deinen Rath hierüber abwarten.

Wir sind alle drei ganz wohl und reden viel mehr französisch als italienisch, obwohl wir manchmal auch wälsche Brocken fallen lassen. Hier im Hotel redet der Direktor und alle Kellner deutsch was für Harsa angenehm ist.

⁶⁸ Jan Salvátor Toskánský (* 1852, † 1890[?]); podrobněji viz pozn. č. 27.

⁶⁹ Jan Salvátor Toskánský vystupoval pod několika různými pseudonymy, jedním z nich bylo jméno Johann Traunwart.

⁷⁰ Emerich princ z Thurn-Taxisu (* 1820, † 1900); syn Karla Anselma prince z Thurn-Taxisu (* 1792, † 1844) a Marie Isabely hr. z Eltzu (* 1795, † 1859). Jeho manželkou byla Lucie hr. z Wickenburgu (* 1832, † 1851).

Alois a Filip otci Zdeňkovi**1876, 8. února, Neapol**Opis

Neapol, 8. února 1876

Milý tatínku!

Dnes jsme obdrželi Váš dopis z 5. [února], za který velmi děkujeme. Píšeš, že pokud bychom chtěli jít k arcivévodovi Janovi,⁶⁸ máme se nejdříve poptat u jeho pobočníků kvůli audienci. Za předpokladu, že arcivévoda cestuje inkognito pod jménem hrabě Traunwart,⁶⁹ stojí za zvážení, zda můžeme o audienci žádat a jestli nemáme respektovat inkognito. Pokládám za svou povinnost ti říci, že také Filip již vytvořil několik pěkných skic z říše zvířat. Zpráva, že nejvyšší dvorní štolba Taxis⁷⁰ jezdil lépe nežli Niedermayer,⁷¹ Filipa nesmírně potěšila. Nyní nemáme vůbec příznivé počasí, včera bylo dokonce i krupobití a bouřka.

Dnes jsme byli podruhé v Národním muzeu,⁷² které je tak bohaté na všechny druhy umění, že není možné vše stihnout a [člověk] odchází zcela zaslepený. Včera večer jsme byli opět po dlouhé době v divadle, kde hráli opravdu skvěle Verdiho „Un ballo in maschera“.⁷³ Po třetím dějství jsme z divadla odešli, poněvadž se blížila jedenáctá hodina a domů to bylo daleko. Co se týče našich nápadů, milý tatínku, jsme opět ve všem za jedno, [tedy] že máme vyrovnat hotelový účet již po prvním týdnu našeho pobytu v Neapoli, což také chceme udělat. (Velmi dobře řečeno!!!) Lámeme si hlavu nad tím, co máme tobě a sestrám odsud přivést. Pro sestry by to byly korále, které jsou tu opravdu levné a pěkné, ne ošklivé, jen je to opravdu obtížné, protože se vkusné věci nekupují přísluš za draho[?]. V každém případě počkáme na tvoji radu.

Všem třem se nám daří opravdu dobře a hovoříme mnohem víc francouzsky nežli italsky, ačkoliv se také někdy necháme strhnout jihoevropskými útržky. Tady v hotelu mluví ředitel a všichni číšníci německy, což je pro Harsu příjemné.

⁷¹ Nelze blíže určit.

⁷² K první návštěvě viz dopis č. 2 z 30. ledna 1876.

⁷³ Un ballo in maschera (Maškarní ples) – opera Giuseppe Verdiho (* 1813, † 1901), která měla premiéru v římském Teatro Apollo dne 17. 2. 1859.

Nun küssen wir dir, lieber Papa, die Hände, sowie den Tanten Lotti und Ludwiga, umarmen Caroline herzlichst sowie die verheirateten Schwestern und Schwäger, die herzlichsten Grüße an Onkel St. Quentin, Eduard, Joseph und an Fräulein Schwarz.

Deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Opis, rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

Nyní ti, drahý tatínku, líbáme ruce, jakož i tetám Lotti a Ludvice, srdečně objímáme Karolínu i provdané sestry a švagry, co nejsrdečnější pozdravy [posíláme] strýci St. Quentinovi, Eduardovi, Josefovi a slečně Schwarzové.

Tví poslušní synové

Alois a Filip

Opis, rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

8/

Filip otci Zdeňkovi

1876, 10. února, Neapol

/1/ Neapel, den 10ten Feber 76

Lieber Papa!

Heute erhielten wir deinen lieben Brief vom 7ten [Februar], für den wir dir herzlich danken. Er enthielt vieles interessante. Der Courszettel des heurigen wiener Faschings, daß nämlich Bräutigame stark gesucht werden und die Stimmung unter den Mannes und Comtessen stau sei, schien uns ein avis au lecteur zu sein, da es gerathen sei, die Gelegenheit nicht beim Chignon sondern bei den eigenen Herren zu packen. Die Entfernung von Euch schien uns jedoch etwas zu groß zur Ausführung dieser Prozedur zu sein. Das Wetter ist sehr veränderlich, vorgestern strömender Regen Vormittags, Nachmittags detto mit Schlossen und Donner und Blitz.

Gestern wundervoller Tag, etwas frisch den wir zum Ausflug nach Pompeji, der vom Vesuv verschütteten, in der Ausgrabung begriffenen Stad, benutzten. Es war im /2/ höchsten Grad interessant. Der Anblick der Gipsabgüsse der von dem Naturereigniß unversehens betroffenen Menschenleichen ergreifend,⁷⁴ die Fresken in den Häusern wundervoll,⁷⁵ und der Anblick der ganzen Ruinenstadt überragt von dem Schneebedeckten im höchsten Sonnenlichtstrahlen den Vesuv bezaubernd ohne Gleichen.

Heute fällt ein Landregen. Es ist sehr glatt, auf den großen Pflastersteinen so daß bei unserer Fahrt in den Dom unser Pferd hinfiel und geraume Zeit braucht, bis es wieder aufstand und wir mit unserm Vehikel in der engen Gasse in der wir uns befanden, eine bedeutende Stockung verursachten. Es wird hier mit einer Tollkühnheit gefahren, die bei uns ganz unerträglich wäre. Die Pferde sind entweder gar nicht oder nur glatt beschlagen, bergab wird Galopp gefahren, der Kutscher fall die Zügel schlaff in der Hand, und hält bei Regenwetter außer Zügel und Peitsche noch einen Regenschirm in der Hand. Trotzdem besitzt Neapel die geschicktesten /3/ Kutscher der Welt und außerdem hinfallen der Pferde geschieht selten etwas. Ich habe hier einen kleinen vierfüßigen Freund, den winzigen semmelfarbenen Pintsch des Portiers, der allerliebste ist (nicht der Portier sondern der Pintsch) und von dem mir die Trauung wol schwer fallen wird.

⁷⁴ Těla obětí zanechala ve ztuhlém vulkanickém obalu otisky v polohách, v nichž je nečekaně zastihla smrt. Tyto dutiny byly zalité sádrou a díky tomu se podařilo získat přesné odlitky zkroucených těl a vyděšených tváří obyvatel Pompejí.

Neapol, 10. února [18]76

Milý tatínku!

Dnes jsme dostali tvůj milý dopis ze 7. [února], za který ti srdečně děkujeme. Obsahoval mnoho zajímavostí. V kurzovním lístku pro letošní vídeňský masopust, kde se vehementně hledají ženichové a napětí mezi muži a komtesami stoupá, zdá se nám [zajímavá] poznámka pro čtenáře, kde se radí, nechopit za pačesy příležitost, nýbrž samotné pány. Vzdálenost od vás se nám však zdá příliš velká na to, abychom na tento postup mohli přistoupit. Počasí je velmi nestálé, především [byl] dopoledne prudký liják, totéž odpoledne s kroupami a hromy a blesky.

Včera [byl] překrásný den, poněkud svěže, což jsme využili k výletu do Pompejí, města s vykopávkami, jež bylo zavaleno [erupcí] Vesuvu. Bylo to v největší možné míře zajímavé. Pohled na sádrové odlitky mrtvých lidí,⁷⁴ kteří byli nečekaně ohromeni přírodním úkazem, [byl] dojemný, fresky v domech byly úchvatné,⁷⁵ a pohled na celé zničené město předčil podívanou na sněhem pokrytý Vesuv v největší sluneční záři a [byl] nesrovnatelně okouzující.

Dnes vytrvale prší, je velmi kluzko, na velkých dlažebních kamenech až tak, že při naší cestě do katedrály náš kůň upadl a bylo třeba více času, než opět vstal, a my jsme naším vozem způsobili v úzké ulici velkou zácpu. Jezdí se tu šíleně odvážně, což by u nás bylo opravdu neúnosné. Koně nejsou kované buď vůbec, nebo jen lehce, z kopce jezdí poklusem, kočí má opratě volně v ruce a za deštivého počasí drží v ruce kromě otěže a biče ještě deštník. Přesto jsou v Neapoli nejšikovnější kočí světa a mimo pádů koní se zřídka kdy něco stane. Mám zde malého čtyřnohého přítele, drobného žemlově zbarveného portýrova pinče, který je rozkošný (ne portýr, ale pinč) a od něhož mi [...].

⁷⁵ V Pompejích se dochovala celá řada fresek dokládající vysokou úroveň římské nástěnné malby.

9 Uhr Abends

Es ist wieder jetzt recht schön draussen, der Mond scheint, der Wind geht frisch, das Meer rauscht und wirft seinen weißen Schaum hoch über die Brüstung der längs des Strandes sich hinziehenden Straße. Man könnte lange über den Rand der Brüstung gelehnt, das Meer in seinem ruhigen Athmen betrachten, wie es rauschend herankommt sicher den vielen Steinen des Strandes bricht und sich gurgelnd und murmelnd wieder zurück zieht und man denkt dabei ganz unwillkürlich, wie es bei mir der Fall war, an die Heimath, die /4/ fern da drüben liegt und an Alle die man dort zurückgelassen hat. Und mit Dankbarkeit habe ich auch deiner gedacht, lieber Papa, der du uns durch deine Güte so schöne Stunden verschafft hast, die wir noch nie so genossen haben als gerade hier in Neapel.

Wir sind nun gerade 14 Tage hier, sie sind uns gar schnell vergangen. In 10 Tagen, sind wir, wenn Gott will, bereits auf der Fahrt nach Rom, doch bis dahin ist noch manches zu absolviren, und so küße ich dir mit Louis die Hand und bin dein gehorsamer Sohn.

Philipp

Umarme Caroline von uns, 1000 Schönes an Alle.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

9 hodin večer

Venku je zase opravdu hezky. Měsíc svítí, vítr je svěží, moře šumí a jeho bílá pěna se táhne daleko přes ohrazení podél pláže. Dalo by se dlouho opírat o kraj zábradlí, sledujíc moře v jeho klidném oddychování, jak se s šumem přibližuje a sebestiště láme mnoho kamení na pláži a [jak] bublá a šplouchá vracejíc se zase zpátky, a přitom zcela mimovolně myslet na domovinu, jak tomo bylo v mém případě, která leží daleko tam na druhé straně, a na všechny, kteří tam zůstali, a s vděkem jsem vzpomenu také na tebe, milý tatínku, jenž jsi nám díky své dobrotě umožnil prožít tak pěkný čas, který jsme si ještě nikdy neužili tak, jako právě zde v Neapoli.

Nyní jsme tu právě 14 dní, uplynulo nám to velice rychle. Dá-li Bůh, budeme za deset dní už na cestě do Říma, avšak do té doby je toho ještě dost co podniknout, a tak ti s Aloisem líbáme ruku a zůstávám tvým poslušným synem.

Filip

Obejmi za nás Karolínu, všem tisíce pěkného.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

Alois a Filip otci Zdeňkovi a sestře Karolíně
1876, 12. února, Neapol

/1/ Neapel, 12ten Feber 1876

Lieber Papa und liebe Caroline!

Heute erhielten wir Euern Brief vom 9ten [Februar] und danken Euch sehr dafür. Ich kann gar nicht sagen, wie sehr wir Euch in dem hohen Schnee bedauern. Hier geht alles in Frühjahrsstollete, man kann ganz gut in der Sonne sitzen. Heute z. B. war wieder ein göttlicher Tag, der wir zu einem Ausflüge zum Campo santo nuovo (neuer Friedhof)⁷⁶ benützten, der bei weitem schöner ist als der Père Lachaise⁷⁷ in Paris. Wir kennen hier im Hôtel einen Holländer, der aber nicht fliegt und Doktor Cramer⁷⁸ heißt. Ich habe noch nicht die Gelegenheit gehabt, ihm zu sagen, daß er im Museum wordt verzocht, de Schilderihen niet ahn Te raaken!![!]⁷⁹

Wir haben im Sinne, ein Buch zu kaufen, das sich: „Pompeji in seinen /2/ Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken“ von Overbeck mit über 300 Illustrationen.⁸⁰ Es kostet 30 Francs. Wir haben uns erkundigt, ob es nicht einfachere billigere Werke über denselben Gegenstand gebe, was man uns verneinte. Es ist ein sehr lehrreiches Buch und für das Verständniß von Pompeji, wo wir, wie du aus Philipp's Brief bereits erfahren haben wirst, schon waren, unerläßlich. Es würde uns sehr freuen, wenn du uns dieses Buch zu den Namenstagen schenken würdest. Es gibt Aufschluß über sehr viele Kunstwerke, die jetzt im Museum aus Pompeji stammen. Was unsere Abreise von hier nach Rom betrifft, so haben wir beschlossen, länger als bis zum 20. [Februar] hier zu bleiben, da wir aus den römischen Zeitungen entnehmen, daß dort schlechtes Wetter sei, Regen, /3/ Schnee. Auch sollen hier die letzten Faschingstage viel mehr fêtirt werden wie in Rom; jedenfalls findet uns aber der Aschermittwoch in Rom.

Nun küssen wir dir beide die Hände, umarmen Caroline herzlichst, unsere Handküsse an die Tanten Lotti und Ludwiga, die herzlichsten Grüße an die Onkeln St. Quentin, Eduard, Josef und Fritz.

Deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Ihr schreibt uns, daß es Tante Lotti besser gehe, wir wußten gar nicht, daß sie unwohl sei. Wir bitten Euch, uns darüber Aufschluß zu geben.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

⁷⁶ Campo Santo Nuovo – hřbitov v Neapoli založený roku 1836.

⁷⁷ Père-Lachaise – pařížský hřbitov vybudovaný v roce 1804 na místě, kde měl v 17. století svou zahradu páter François d'Aix de La chaise (* 1624, † 1709), zpovědník Ludvíka XIV. (1643–1715 francouzský král).

⁷⁸ Nelze blíže určit.

Alois a Filip otci Zdeňkovi a sestře Karolíně
1876, 12. února, Neapol

Neapol, 12. února 1876

Milý tatínku a drahá Karolínó!

Dnes jsme obdrželi váš dopis z 9. [února] a velice za něj děkujeme. Nemohu vůbec říci, jak moc vás litujeme kvůli velkému množství sněhu. Tady chodí všichni v jarním oblečení, dá se celkem dobře sedět na slunci. Například dnes byl opět znamenitý den, který jsme využili k výletům na Campo santo nuovo (nový hřbitov),⁷⁶ který je mnohem hezčí než Père Lachaise⁷⁷ v Paříži. Poznali jsme zde v hotelu nějakého Holanďana, který ale nelétá a jmenuje se doktor Cramer.⁷⁸ Ještě jsem neměl příležitost mu říci, že v muzeu bude požádán, aby se nedotýkal obrazů!!⁷⁹

Chceme si koupit jednu knihu, a to „Pompeji in seinen Gebäuden, Altertümern und Kunstwerken“ od Overbecka s více než 300 ilustracemi.⁸⁰ Stojí 30 franků. Ptali jsme se, zda neexistuje nějaké levnější dílo k tomuto tématu, což bylo vyloučeno. Je to opravdu poučná kniha a pro pochopení Pompejí, kde jsme již byli, jak už víš z Filipova dopisu, nezbytná. Velmi by nás potěšilo, kdybys nám tuto knihu daroval k svátku. Jsou v ní informace o mnoha uměleckých dílech, která jsou nyní v muzeu a pocházejí z Pompejí. Co se týče našeho odjezdu odsud do Říma, rozhodli jsme se tu zůstat déle nežli do 20. [února], poněvadž jsme z římských novin zjistili, že by tam mohlo být špatné počasí, déšť, sněh. Zde také oslavíme poslední masopustní dny daleko víc, nežli v Římě. V každém případě ale budeme na popeleční středu v Římě.

Nyní ti oba líbáme ruce, co nejsrdečněji objímáme Karolínu, necháme líbat ruce tetám Lotti a Ludvice, [posíláme] co nejsrdečnější pozdravy strýcům St. Quentinovi, Eduardovi, Josefovi a Fridrichovi.

Tví poslušní synové

Alois a Filip

Píšete, že se tetě Lotti daří lépe. Vůbec jsme nevěděli, že je churavá. Prosíme Vás, abyste nám k tomu podali vysvětlení.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

⁷⁹ Správně holandsky „de schilderijen niet aan te raken“.

⁸⁰ OVERBECK, Johannes von. *Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken für Kunst- und Alterthumsfreunde*. Leipzig 1856, 494 S. Johannes Adolph Overbeck (* 1826, † 1895) byl německý archeolog a historik umění.

/1/ 15./2.

Lieber Papa!

Gestern nach unserer Rückkunft von Capri fanden wir deinen Brief vom 11ten [Februar], wir danken dir herzlichst dafür. Der Ausflug nach Capri füllte den ganzen Tag aus, d. h. von 8 Uhr früh bis 6 Uhr Abends. Die Ausfahrt aus dem Hafen mit dem Dampfschiff war prachtvoll, wir berührten Sorrent,⁸¹ fuhren dann in die blaue[!] Grotte, deren Eingang nur 3 Schuh hoch ist, so daß man sich im Boote ganz niederlegen muß. Wir wurden dabei etwas naß, da das Boot sehr schaukelte und das Wasser hereinschlug. Dann fuhren wir mit dem Dampfer zur Marina⁸² einem Dorfe auf Capri, nahmen eine kleine Colazione, besichtigten die Insel und fuhren dann wieder um 3 Uhr mit dem Dampfer über Sorrent /2/ nach Neapel zurück, wo wir zum Essen um 6 Uhr zurück kehrten. Heute ist wieder ein prachtvoller Tag. Wir benützten ihn zur Besichtigung einer der 3 großen englischen Panzer Fregatten Hercules, Research und Invincible, die heute um 5 Uhr nach Saragossa⁸³ abfahren. Der Hercules ist ein wahrer Palast am Wasser mit 3 Stockwerken, mit den großen Kanonen der Unmasse von Bomben und andern Projektilen, kein Quadratzahl ist unbenützt gelassen, ganzen Etagèren voll Säbel, Flinten, Revolver, Signalhörner etc. Die Seesoldaten mit feuerrothen Waffenröcken und schottischen Mützen, die Matrosen mit Strohhüten etc. etc. Ihr seht, wie begeistert ich über das Alles war. Der Tag ist prachtvoll, in der Sonne ist es viel zu heiß. Der König⁸⁴ fährt auf der Chiaia spazieren und ist so garstig, daß man ihn kaum anschauen kann. /3/ Beiliegend übersenden wir Euch einige Veilchen von hier, sie werden in Massen verkauft. Es ist mir nur leid, Euch die Wärmegrade des hiesigen, herrlichen Klimas nicht angeben zu können um Euch zu einen kleinen Ausflug hieh(r)er zu verleiten, wie würde Euch das wohlthun und uns freuen.

Nun lebe recht wohl, lieber Papa, wir umarmen Caroline, bitten dich, allen Onkeln und Tanten die herzlichsten Grüsse und Handküsse auszurichten und indem wir die Dankbarst die Hand küssen verbleiben wir deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

⁸¹ Sorrento – italské přímořské město ležící na západním pobřeží hornatého Sorrentského poloostrova, přibližně 48 km jihovýchodně od Neapole. Rozkládá se na svazích a útesech vysoko nad mořskou hladinou. Původně šlo o starořeckou osadu, kde podle bájí žily legendární Sirény, kouzelné pěvkyně, které svým zpěvem lákaly námořníky do záhuby. V roce 1544 se zde narodil slavný básník Torquato Tasso († 1595). Roku 1861 se město stalo součástí Italského království.

⁸² Zřejmě přístav Marina Grande nebo Marina Piccola.

15. 2. [1876]

Milý tatínku!

Včera po našem návratu z Capri jsme našli tvůj dopis z 11. [února], co nejsrdečněji ti za něj děkujeme. Výlet na Capri nám zabral celý den, tedy od osmi hodin ráno do šesti hodin večer. Odjezd parníkem z přístavu byl nádherný, minuli jsme Sorrento,⁸¹ potom jsme jeli do Modré jeskyně, kde je vjezd vysoký jen 3 stopy, takže je nutné si ve člunu lehnout. Při tom jsme se trochu namočili, protože loďka se dost houpala a dovnitř natekla voda. Pak jsme jeli parníkem do Mariny,⁸² jedné vesnice na Capri, dali jsme si malou snídani, prohlédli si ostrov a potom jsme zase ve tři hodiny jeli parníkem přes Sorrento zpátky do Neapole, kam jsme dorazili k jídlu v šest hodin. Dnes je opět nádherný den. Využili jsme ho k prohlídce tří velkých anglických pancéřových fregat Hercules, Research a Invincible, které dnes v pět hodin odjíždí do Saragossy.⁸³ Hercules je skutečným palácem na vodě se třemi poschodími, velkými kanóny se spoustou bomb a jiných nábojů, ani kousek místa není ponecháno bez využití, patra jsou celá plná šavlí, pušek, revolverů, signálních rohů atd. Vojáci na moři [mají] ohnivě červené uniformy a skotské čepice, námořníci [mají] slaměné klobouky atd. atd. Vidíte, jak jsem byl z toho všeho nadšený. Je nádherný den, na slunci je dost horko. Král⁸⁴ se jezdí procházet na Chiaju a je tak ošklivý, že na něho lze sotva pohledět. Posíláme Vám odsud několik fialek, prodávají se ve velkém množství. Jen je mi líto, že se Vám nemohu pochlubit teplotními stupni zdejšího nádherného počasí, abych Vás sem zlákal k nějakému malému výletu, což by vám udělalo dobře a nás by to potěšilo.

Nyní opravdu sbohem, drahý tatínku, objímáme Karolínu, prosíme tě, vyříd' všem strýcům a tetám co nejsrdečnější pozdravy a [dej jim] polibky na ruku a zatímco ti s vděkem líbáme ruku, zůstáváme tvými poslušnými syny

Alois a Filip

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

⁸³ Zaragoza (Saragossa) – hlavní město autonomního společenství Aragonie a provincie Zaragoza na severovýchodě Španělska.

⁸⁴ Italský král Viktor Emanuel II. (1849–1861 král Sardinie, 1861–1878 první král sjednocené Itálie); syn Karla Alberta Sardinského (1831–1849 král Sardinie) a Marie Terezie Toskánské (*1801, † 1855). Byl ženatý s rakouskou arcivévodkyní Adlétou Rakouskou (*1822, † 1855) a po její smrti uzavřel morganatické manželství s Rosou Terezou Vercellanovou.

11/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

[1876], 17. února, Neapol

/1/ Neapel, 17ten Feber

Lieber Papa!

Heute den 17. [Februar] erhielten wir deinen Brief vom 14. [Februar], herzlichen Dank dafür. Das Wetter ist sehr angenehm, wechselt aber häufig, und hat bereits im Hôtel manche Krank gemacht, wovon wir jedoch Gott sei Dank bewahrt geblieben sind. Wir haben die Absicht am 24. [Februar] dieses Neapel mit Rom zu vertauschen, und freuen uns schon sehr hin, sowie auf den Brief, den wir dort, nach deinem Briefe, finden werden. Bis jetzt ist es so warm, daß ich bei offener Balkonthüre schreibe. (Die Fenster, jedes mit einem Balkon, gehen bis auf den Boden und sind daher eigentlich Thüren.) Wir haben heute 1000 Francs erhoben und darauf 90 Francs Agio erhalten. Die Ursache, warum ich so viel erhoben, war, /2/ für die letzten Hôtelrechnungen, dann für Ankäufe von Photographien, Andenken, endlich für die Reise nach Rom und für die Anfang des dortigen Aufenthaltes mit Geld versehen zu sein. Das Buch über Pompeji haben wir heute gekauft und ist außerordentlich interessant und lehrreich. Wir waren heute wieder im Museum und sahen dort unterandern wirkliche Menschenmumien (egyptische), die scheußlich sind und eine Krokodilmumie. Morgen den 18. [Februar] gehen wir nach altem Brauch in die Messe für Großpapa.⁸⁵ Wir haben bereits hier fast Alles gesehen, werden in den nächsten 8 Tagen noch einige Kirchen anschauen und starten dann wohlgemuth nach Rom. Wie geht es dem Portier? Nach Eurem Stillschweigen hierüber scheint er bald gesund werden zu sollen. Ueber das nicht reussiren der königlichen Hochzeit in Wotrub⁸⁶ haben wir sehr gelacht, dort wird wahrscheinlich die Heiterkeit nicht so groß sein. Nun à Dieu lieber Papa, wir küssen dir die Hand, umarmen Caroline, 1000 Grüsse allen Andern.

Deine gehorsamen Söhne

Luigi e Filippo

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

⁸⁵ Josef Leopold hrabě Sternberg (* 1770, † 1858).

Neapol, 17. února [1876]

Milý tatínku!

Dnes 17. [února] jsme obdrželi tvůj dopis ze 14. [února], za který srdečně děkujeme. Počasí je velmi příjemné, ale často se mění a díky tomu již mnozí v hotelu onemocněli, čehož jsme bohudík zůstali ušetřeni. Máme v úmyslu 24. [února] vyměnit Neapol za Řím, a velmi se tam již těšíme, jakož i na dopis, který tam nalezneme. Až do teď bylo takové teplo, že píší při otevřených balkonových dveřích (okna, každé s balkonem, sahají až k podlaze a proto jsou to vlastně dveře). Dnes jsme vybrali 1000 franků a nato jsme obdrželi 90 franků ážio. Důvody výběru takového množství [peněz] byly [platba] za poslední hotelový účet, potom nákupy fotografií, suvenýrů [a] konečně cesta do Říma, a abychom byli zaopatřeni penězi v počátcích tamnějšího pobytu. Knihu o Pompejích jsme dnes koupili a je neobyčejně zajímavá a poučná. Dnes jsme byli opět v muzeu a viděli jsme tam mimo jiné opravdové lidské mumie (egyptské), které jsou ohavné, a jednu mumii krokodýla. Zítra 18. [února] jdeme dle starého zvyku na mši za dědečka.⁸⁵ Již jsme tu téměř vše viděli, v příštích osmi dnech si ještě prohlédneme nějaké kostely a pak zvesela vyrazíme do Říma. Jak se daří portýrovi? Vzhledem k tomu, že o tom mlčíte, se zdá, že bude brzy zdrav. O neúspěchu královské svatby v Otrubech⁸⁶ jsme se velmi nasmáli, tam [ovšem] asi veselí nebude tak velké. Nyní sbohem, milý tatínku, líbáme ti ruku, objímáme Karolínu, tisíce pozdravů všem ostatním.

Tvoji poslušní synové

Alois a Filip

Zřejmý opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

⁸⁵ Otruby (Votrub/ Wotrub) – část města Slaný v okr. Kladno.

12/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 20. února, Neapol

/1/ Neapel, 20. Feber 76

Lieber Papa!

Vorgestern den 18. [Februar] erhielten wir Euern Brief vom 15. [Februar], vielen Dank dafür. Der Tag, an welchem wir ihn erhielten, war dadurch ein doppelt wonnevoller. Es war ein vollkommener Sommertag, es war ein so wunderbar herrlicher Tag, daß es mir unendlich schwer fallen wird, Neapel schon so bald zu verlassen. Von dieser Stadt habe ich bereits 9 Skizzen fertig, und hoffe, noch einiges hinzufügen zu können. Gestern haben wir der verschütteten Stadt Pompeji einen zweiten uns sehr interessirenden Besuch abgestattet, denn beim ersten Male ist es erst der Reiz der Neuheit, mit dem man alles nur anstaunt. Das betreffende Buch ist bereits in unsern Händen, es /2/ ist prachtvoll, alles genau beschrieben und zur Darstellung gebracht, so daß der Preis als nicht zu hoch angesetzt. Eben bekamen wir Kunigunden's⁸⁷ Brief, in welchem sie uns warnt, daß wir vom Vesuv nicht angespien werden. (?) Der Vesuv ist ganz ruhig und lammfromm. Ich weiß gar nicht, warum die Zeitungen ihre Druckerschwärze auf solche kollossale Lügen verschwenden? Wir kommen jetzt gerade von dem Eröffnungsfeste des Carnevals, wobei eine furchtbare Menschenmenge auf den Strassen ist, die heute von Mittag an ununterbrochen von den von Menschen vollgepfropften, zahllosen balkonen[!] aus mit ungeheuren Massen Kreide Körner (von denen wir Euch beiliegend übersenden) schaufelweise beworfen wird. Wir waren auch diesem Hagel stark ausgesetzt; arabische Maskenzüge in prachtvollen /3/ Costümen und Komeelen, dann große Schiffe auf Wägen, gefüllt mit Kreide die von Masken schaufelweise auf die Leute geworfen. Heute Abend ist große Redoute auf der Gasse. Von dem Mordhalloh, das jetzt, von heute an bis zum Abend des 29. [Februars] dauert, macht man sich gar keinen Begriff, wenn man nie in Italien war!

Isst Caroline recht fleißig Grahambrod? Wird bei uns gut abgestaubt? So lebt denn recht wohl, lieber Papa und Caroline, wir küssen die Hände, auch den Tanten, den Onkeln die herzlichsten Grüsse von deinen gehorsamen Söhnen

Louis und Philipp

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

Neapol, 20. února [18]76

Milý tatínku!

Předevčírem 18. [února] jsme obdrželi Vaše psaní z 15. [února], za které mnohokrát děkujeme. Ten den, kdy jsme ho dostali, byl tedy dvojnásob blažený. Byl bezchybný letní den, byl tak úžasně překrásný den, že pro mě bude nesmírně těžké Neapol již tak brzy opustit. Mám už hotových 9 skic tohoto města, a doufám, že budu moci ještě nějaké přidat. Včera jsme podruhé vykonali zajímavou návštěvu zavaleného města Pompejí, neboť poprvé zapůsobila přitažlivost něčeho nového, díky čemuž člověk nad vším jen žasne. Co se týče té knihy, již je v našich rukou, je úžasná, vše je přesně popsáno a vyobrazeno, takže cena není nadsazena příliš vysoko. Právě jsme dostali Kunhutin⁸⁷ dopis, v němž nás varuje [před tím], aby na nás Vesuv nechrtil [lávou]. (?) Vesuv je zcela klidný a krotký. Vůbec nevím, proč noviny plýtvají svou tiskařskou černí na takové obrovské lži? Právě jsme se vrátili ze zahajovacího ceremoniálu karnevalu, kdy je v ulicích hrozné množství lidí, kteří dnes od poledne házejí na nespočet neustále přeplněných balkonů křídová zrna (ty vám přikládáme). Byli jsme také silně vystaveni tomuto krupobití; arabské maškarní průvody v nádherných kostýmech a [...], pak velké lodě na vozech naplněné křídami, které masky házely na lidi. Dnes večer je na ulici velká maškaráda. O vražedném volání, které trvá ode dneška až do večera 29. [února], si nelze udělat absolutně žádnou představu, pokud člověk nikdy nebyl v Itálii!

Jí Karolína opravdu pravidelně grahamový chléb? Tak tedy opravdu sbohem, milý tatínku a Karolíno, líbáme ruce, též tetám, strýcům co nejsrdečnější pozdravy od tvých poslušných synů

Aloise a Filipa

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

⁸⁷ Kunhuta princ. z Lobkowicz, roz. hr. ze Sternbergu (* 1847, † 1916), sestra Aloise a Filipa ze Sternbergu. V roce 1870 se provdala za Františka prince z Lobkowicz (* 1839, † 1898), s nímž měla čtyři syny a dvě dcery.

13/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 22. února, Neapol

/1/ Neapel, 22./2. 76

Lieber Papa!

Gestern erhielten wir 10 Uhr Abends deinen Brief vom 18. [Februar]. Wir danken dir sehr dafür, da er sehr unterhaltend war, was die Sendung Würste an Caroline betraf, sowie der Korb den die süße Anna⁸⁸ dem Gärtner von Malesic⁸⁹ gab. Von dem Fest des 100jährigen Jubiläums in der Burg haben wir schon in der Presse gelesen, so auch von der Verlobung Eugen Czernin's⁹⁰ mit der einen Schönburg⁹¹ und von der Ueberschwemmung in Wien⁹² und Prag.⁹³ Wir haben hier sehr schönes Wetter, und doch gehen wir Freitag nach Rom, da Donnerstag der Maskenzug auf der Chiaia vorüber geht. Die Stelle im Briefe über Friedrich⁹⁴ haben wir sogleich ausgeschnitten und verbrannt. Es ist wirklich schrecklich! Du mußt mir schon den schlechten Stil dieses Briefes verzeihen, /2/ da ich Alles in den Momente aufschreibe wo es mir einfällt und so kann natürlich kein sehr stylrichtiger Brief daraus entstehen. Gestern habe ich mir 2 Wurzeln ausreißen lassen. Es ist ziemlich leicht gegangen, wenigstens brauche ich jetzt nicht mehr Louis' Magnetiseur mit blauem Rock und weißen [...]. So eben haben wir eine Serenade um 2 Uhr Nachmittag bestehend aus 2 Guittaren und 2 Posaunen (Bombarden)[!] ⁹⁵ könnt Euch denken, wie schön das ist, bekommen auch nun 5 Centesimi. Heute sind wir gerade einer Monat weg, noch Einmal so lang und wir fahren in Eure Arme, was nur figürlich genommen werden darf, da es in Wirklichkeit zu unsanft werden könnte.

Mit der Versicherung, daß es uns sehr gut geht und mit der Bitte uns dasselbe von Allen in Wien schreiben zu wollen verbleiben wir, lieber Papa mit vielen Handküssen deine gehorsamen

Louis und Philipp

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

⁸⁸ Nelze určit, o koho se jedná.

⁸⁹ Zřejmě obec se zámek Malesice v okr. Plzeň-město. Roku 1807 zakoupil malesické panství včetně Kozolup Hugo Damián hr. Schönborn (* 1738, † 1817). V letech 1849–1881 byl vlastníkem panství jeho vnuk Ervín (* 1812, † 1881) a po jeho smrti přešel majetek na Ervínova nejstaršího syna Karla (* 1840, † 1908), který se roku 1875 oženil se Zdenkou hr. ze Sternbergu (* 1846, † 1915). V roce 1917 koupili malesický velkostatek i se zámek Karel sv. pán Škoda (* 1878, † 1929).

⁹⁰ Evžen hr. Czernin z Chudenitz (* 1851, † 1925); syn Jaromíra hr. Czernina z Chudenitz (* 1818, † 1908) a jeho první manželky Karolíny hr. Schaffgotschové (* 1820, † 1876). Dne 26. 4. 1876 se ve Vídni oženil s Františkou princ. z Schönburg-Hartensteinu (* 1857, † 1926) – viz pozn. č. 91. Manželství bylo bezdětné.

Neapol, 22. 2. [18]76

Milý tatínku!

Včera v deset hodin večer jsme obdrželi tvůj dopis z 18. [února]. Velice za něj děkujeme, jelikož byl opravdu zábavný, jednak co se týče zásilky s klobásami pro Karolínu, tak také košík, který dala líbezná Anna⁸⁸ zahradníkovi z Malesic.⁸⁹ O oslavě stoletého výročí na hradě jsme již četli v tisku, stejně tak o zasnubách Evžena Czernina⁹⁰ s jednou od Schönburgů⁹¹ a o záplavách ve Vídni⁹² a v Praze.⁹³ Máme tu velmi pěkné počasí, a přeci se v pátek odebereme do Říma, poněvadž ve čtvrtek odchází maskarní průvod do Chiaja. Pasáž v dopise o Fridrichovi⁹⁴ jsme ihned vystříhli a spálili. Je to opravdu strašné! Odpusť mi hrozný sloh v tomto dopise, poněvadž vše zapisuji ve chvíli, kdy mě to napadne, a tak z toho přirozeně nemůže vzniknout stylisticky správně napsaný dopis. Včera jsem si nechal vytrhnout dva kořeny. Šlo to poměrně lehce, přinejmenším již nepotřebuji Aloisovu hypnózu modrým kabátem a bílým [...]. Právě teď ve dvě hodiny odpoledne posloucháme serenádu složenou ze dvou kytar a dvou pozounů (bombardónů),⁹⁵ neumíte si představit, jak je to pěkné, také teď dostanou 5 centesimů. Dnes je tomu právě jeden měsíc, co jsme pryč, ještě jednou takto dlouho a pojedeme do Vaší náruče, což je možné jen přeneseně, jelikož ve skutečnosti by to mohlo být bezohledné.

S ujištěním, že se nám daří velmi dobře a s prosbou, abyste nám totéž napsali o všech ve Vídni, zůstáváme, drahý tatínku, líbajíc ruce, tvoji poslušní

Alois a Filip

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

⁹¹ Františka princ. z Schönburg-Hartensteinu (* 1857, † 1926), dcera Alexandra kn. Schönburg-Hartensteina (1826–1896) a Karolíny princ. z Liechtensteinu (* 1836, † 1885). Jejím manželem byl Evžen hr. Czernin z Chudenitz (* 1851, † 1925) – viz pozn. č. 90.

⁹² Záplavy mezi 18.–24. 2. 1876. Nově zbudovanou přehradou Marchfeldschuttdamm na horním konci Starého Dunaje se protrhla voda, došlo k návalu ledu a ke zničení několika lodních mlýnů a porušení dřevěných mostů na Starém Dunaji. Lodě určené k blokování ledu nedokázaly zvládnout nápor a led se dostal dále do Dunajského kanálu.

⁹³ V Praze kulminovala povodeň dne 19. 2. 1876.

⁹⁴ Karel Fridrich hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1817, † 1898).

⁹⁵ Není jasné, zda se jedná o pozoun zvaný trombón nebo bombardón.

14/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 27. února, Řím

/1/ Rom, 27. Feber 1876

Lieber Papa!

Wir sind nach einer schnellen und prachtvollen Eisenbahnfahrt glücklich in Rom angekommen und zwar Freitag den 25. [Februar]. Ich kann gar nicht sagen, wie leid es mir war, das unvergleichliche Neapel zu verlassen, man kann es mit Worten nicht ausdrücken, wie unbeschreiblich schön es dort war. Das Hôtel de la Minerva ist recht gut, so viel ich bis jetzt gesehen habe, auch haben wir dasselbe Überein, kommen getroffen wir in Neapel und werden allwöchentlich die Rechnung bezahlen. Unser Zimmer ist recht angenehm und, was das Beste daran ist, sehr der Sonne ausgesetzt. Das Hôtel ist stark bevölkert, bei der table d'hôte sind gewiß 100 Leute zu bedienen. Jetzt kommen die Neuigkeiten. /2/ Gleich am nächsten Morgen nach der Ankunft fuhren wir auf die Post und fanden dort Euren lieben Brief vom 21. [Februar], für den wir herzlich danken. Der Tod des Ältesten von Eugène Kinsky⁹⁶ ist recht traurig, überhaupt ist der heurige Winter so schrecklich reich an Todesfällen. Die Ueberschwemmungen haben wir in der „Freien Presse“ gelesen, was hat Tante Lotti, der wir vielmals die Hände küssen lassen, dazu gesagt? Dann fuhren wir in die großartig schöne Peterskirche,⁹⁷ das Innere ist so kolossal, daß man ein kleines Kind zu sein glaubt. Nachmittags war große Gala-Fahrt mit Bouquetten werfen, so wie Maskenredoute am Corso, es war sehr unterhaltend. Zuletzt war Pferde-Rennen ohne Jokey's, es heißt hier „Corso di Barberi“, es wird am Corso abgehalten, der eine italienische /3/ Meile lang ist. Wie Ihr wohl begreifen werdet, interessirte und gefiel uns das sehr. Wir sahen all' dem närrischen Treiben von einer Tribüne aus zu, um nicht auf d'Letzt' von den sehr frechen Masken, meist weiblichen Geschlechtes, in Collisien zu gerathen. Die Kronprinzessin⁹⁸ fuhr auch im Corso. Abends waren wir in „Giroflé“⁹⁹ im Teatro Rosini,¹⁰⁰ das so klein ist, daß man mit dem[!] Perspektive keinen rechten Platz hat. Heute erhielten wir Euern

⁹⁶ Eugen hr. Kinský ze Vchynic a Tetova (* 1818, † 1885), příslušník mladší (náměšťské) linie. Roku 1848 uzavřel nerovnorodý sňatek s Marií Zaunerovou (* 1826, † 1903), s níž měl čtyři syny a čtyři dcery. Nejstarší syn František (* 1850, † 1876) zemřel svobodný ve věku 25 let. Valašské Meziříčí a Krásno n. Bečvou tak zdědil druhorozený syn Rudolf (* 1854, † 1921), statek Náměšť na Hané získal v pořadí třetí syn Eugen (* 1859, † 1939), jehož smrtí linie vymřela. Podrobněji např. VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice 2004, s. 164–165.

Řím, 27. února 1876

Milý tatínku!

Po rychlé a nádherné jízdě vlakem jsme v pátek 25. [února] šťastně dorazili do Říma. Ani nemohu říci, jak mi přišlo líto opustit nepřekonatelnou Neapol. Nelze vyjádřit slovy, jak nepopsatelně pěkné to tam bylo. Hotel Minerva je opravdu dobrý, nejlepší ze všech co jsem dosud viděl, také jsme na ten samý narazili v Neapoli a účet budeme platit týdně. Náš pokoj je opravdu příjemný a nejlepší na něm je, že se do něj dostává hodně slunce. Hotel je dost zaplněný, při jídle je určitě obslouženo tak 100 lidí. Teď nějaké novinky. Hned dalšího rána po příjezdu jsme jeli na poštu a našli tam Váš milý dopis z 21. [února], za který srdečně děkujeme. [Zpráva] o smrti nejstaršího [syna] Evžena Kinského⁹⁶ je opravdu smutná, letošní zima je celkově tak strašně plná úmrtí. O záplavách jsme četli ve „Freie Presse“, co tomu říkala teta Lotti, které jsme nechávali mnohokrát líbat ruce? Pak jsme jeli do velkolepé, krásné baziliky svatého Petra.⁹⁷ Vnitřek je tak ohromný, že si člověk připadá jako malé dítě. Odpoledne probíhala velká slavnostní jízda, kdy se házeli květiny, jakož i maškarní přehlídka na korzu, což bylo velmi zábavné. Nakonec se konaly koňské dostihy bez žokejů, nazývá se to tady „Corso di Barberi“. Probíhaly na korzu, které je dlouhé jednu italskou míli. Je Vám asi jasné, že nás to velmi zajímalo a líbilo se nám to. Sledovali jsme veškeré bláznivé počínání z tribuny, abychom se nestřetli s velmi nestoudnými maskami, většinou ženského pokolení. Korunní princezna⁹⁸ jela také na korzu. Večer jsme byli na „Giroflé“⁹⁹ v Teatro Rosini,¹⁰⁰ které je tak malé, že nemá žádné dobré sedadlo s možností perspektivního vidění.

⁹⁶ Basilica di San Pietro in Vaticano (bazilika sv. Petra ve Vatikánu) – největší a nejslavnější sakrální stavba na světě. Výstavba původního kostela probíhala ve 20. letech 4. stol. za vlády Konstantina I. Velikého (306–337 římský císař) a k jeho vysvěcení došlo roku 326 papežem Silvestrem I. (314–335). Během exilu papežů v Avignonu (1309–1378) stavba značně zchátrala, ovšem teprve za pontifikátu papeže Juliuse II. (1503–1513) se započalo s novou výstavbou, která trvala více než jedno století. Během této doby získal Svatopetrský chrám více méně dnešní podobu. Na jeho výstavbě se podílelo mnoho umělců; roku 1546 se do jejich zástupu přidal i slavný Michelangelo (* 1475, † 1564), který svůj zájem upřel na mohutnou kopuli. V roce 1626 vysvětil chrám papež Urban VIII. (1623–1644). Teprve v 18. století byly práce na Svatopetrském dómu definitivně u konce, když byla za pontifikátu papeže Pia VI. (1775–1799) připojena sakristie na jižní straně katedrály.

⁹⁸ Není zcela jasné, o koho se jedná.

⁹⁹ Giroflé-Giroflé – opereta o třech dějstvích od francouzského skladatele Ch. Lecocqua (* 1832, † 1918); poprvé uvedena v Bruselu roku 1874.

¹⁰⁰ Teatro Rossini, Roma – divadlo zbudované italským architektem Virginiiem Vespignani; otevřeno roku 1874 s celkovou kapacitou 200 míst.

Brief vom 24. [Februar] tante grazie. Wir wollen bald zum Gesandten gehen,¹⁰¹ da man dort Erlaubnißscheine zum Besuche vieler Sehenswürdigkeiten erhalten kann. Jedenfalls wir dir von dem Besuche des Gesandten schreiben. Nun muß ich schließen, wir küssen dir die Hände, lieber Papa, umarmen Caroline herzlichst und bitten /4/ dich, an Onkeln und Tanten und unterschiedliche Verwandten Grüße und Handküsse von uns auszurichten. Was die Vorsichtsmaßregeln gegen das Klima betrifft, so werden wir uns steckte nach deinem Rath halten, unser Wohlbefinden läßt unberufen nichts zu wünschen übrig.

Nun nochmals Adieu und sind dein gehorsamen Söhne

Luigi è Filippo

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

Dnes jsme obdrželi Váš dopis z 24. [února], mnohokrát děkujeme. Brzy chceme jít za velvyslancem,¹⁰¹ jelikož je možné tam obdržet povolení k návštěvě mnoha pamětihodností. Každopádně ti o návštěvě vyslance napíšeme. Nyní musím končit, líbáme ti ruce, milý tatínku, co nejsrdečněji objímáme Karolínu a prosíme tě, předej od nás strýcům a tetám a různým příbuzným pozdravy a políbení ruky. Co se týče opatření proti podnebí, tak se budeme striktně držet tvé rady, ať nezakřikneme naše dobré zdraví, co více si přát.

Ted' ještě jednou sbohem a zůstáváme tvoji poslušní synové

Alois a Filip

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹⁰¹ Ludvík hr. Paar (* 1817, † 1893), v letech 1873–1888 vyslanec u Svatého stolce v Římě.

15/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 1. března, Řím

/1/ Rom, 1. März 76

Lieber Papa!

Wir bitten sehr um Vergebung daß wir so lange nicht schreiben, allein wir benützen die schönen Tage um Merkwürdigkeiten anzusehen, und wir haben auch schon viel gesehen: Sanct Peter, Santa Maria Maggiore,¹⁰² das Panthéon,¹⁰³ das Colosseum¹⁰⁴ und noch vieles andere. Heute begegneten wir Franz Liechtenstein,¹⁰⁵ der uns sagte daß er und Johannes¹⁰⁶ morgen nach Neapel reist. Rudi Hardeg¹⁰⁷ wollten wir heute besuchen, fanden ihn aber nicht zu Hause, er wohnt in einem andern Hôtel. Wir haben jetzt schöne Tage, Gott sei Dank, und so wollen wir jetzt alles abmachen was unter freiem Himmel zu sehen ist. Die Sammlungen haben wir uns auf Regentage aufgehoben. Es geht uns beiden ganz gut, ich habe manchmal Zahnweh /2/ das mich nicht schlafen läßt, aber ich glaube es kommt vom Blut. Deine Sanitätsauflage wollen wir stricte befolgen, ich hoffe es kommt nicht dazu. Wie schade um die alte Rioka[?]¹⁰⁸ Der Kammerdiener wird ihr einige Thränen[?] gewidmet haben. Auf den Trainingbericht über die Reitpferde bin ich schon sehr neugierig. Ich wollte es hieße schon für sie Oculi da kommen sie. Es ist Essenszeit, noch einmal bitten wir um Verzeihung wegen des kurzen Briefes, wir küssen dir die Hand lieber Papa.

Deine gehorsamen Söhne

Louis [und] Philipp

1000 Schönes Caroline, viele Grüsse an Alle.

Zřejmý opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

¹⁰² Basilica di Santa Maria Maggiore (bazilika Panny Marie Sněžné) – největší a nejvýznamnější mariánská svatyně v Římě, jejíž původ je třeba hledat v době pontifikátu papeže Liberiusa (352–366). Dnešní baziliku dal ovšem vystavět až papež Sixtus III. (432–440), a to nedaleko starého kostela poté, co koncil v Efesu v roce 431 potvrdil Pannu Marii jako „Theotokos“, tedy Kristovu rodičku. Kostel, který se stavěl více než jedno a půl tisíciletí, se stal centrem uctívání Panny Marie v Římě.

¹⁰³ Pantheon/ Santa Maria Rotonda – původně pohanský chrám, později křesťanský kostel. Stavba má kruhový půdorys a předsálí a je zastřešena masivní kupolí. Počátky spadají do roku 27 př. n. l., kdy byl postaven obdélníkový chrám. Po požáru v roce 80 n. l. dal Hadrián (117–138 římský císař) mezi lety 118–125 vybudovat novou stavbu, jež se dochovala dodnes. Na počátku 7. stol. n. l. daroval Pantheon Fókas (602–610 byzantský císař) papeži Bonifáci IV. (608–615) a od této doby je kostel křesťanský. V průběhu staletí byla provedena řada úprav. (Např. ve středověku přistavěná centrální zvonice byla v 17. stol. nahrazena dvěma věžičkami od Berniniho, kterým se přezdívalo „oslí uši“ a v roce 1883 se přistoupilo k jejich odstranění.)

Řím, 1. března [18]76

Milý tatínku!

Velice [tě] prosíme o odpuštění, že tak dlouho nepíšeme. Sami si tu užíváme velmi pěkných dní při prohlížení památek, viděli jsme toho již velmi mnoho – baziliku svatého Petra, baziliku Santa Maria Maggiore,¹⁰² Pantheon,¹⁰³ Koloseum¹⁰⁴ a ještě celou řadu dalších. Dnes jsme potkali Františka Liechtensteina,¹⁰⁵ který nám řekl, že jede s Janem¹⁰⁶ zítra do Neapole. Chtěli jsme dnes navštívit Rudiho Hardegga,¹⁰⁷ ale nebyl doma, bydlí v nějakém jiném hotelu. Díky bohu jsou teď pěkné dny a tak hodláme navštívit vše, co je k vidění pod širým nebem. Sbírký si ponecháme na deštivé dny. Oběma se nám daří vcelku dobře, někdy mě bolí zuby, což mě ne nechá se vyspat, ale myslím, že je to z krve. Tvoje zdravotní doporučení hodláme přesně dodržovat, doufám, že na ně nedojde. Jaká škoda staré Rioki[?]¹⁰⁸ Komoří [...]. Jsem již velmi zvědavý na zprávu o tréninku jezdeckých koní. [...]. Je čas k jídlu, ještě jednou prosíme o prominutí krátkého dopisu. Líbáme ti ruku drahý tatínku.

Tví poslušní synové

Alois [a] Filip

1000 pěkného Karolíně, všem mnoho pozdravů.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

¹⁰⁴ Colosseo (Koloseum) – původně Flaviovský amfiteátr, který postavili tři římscí císaři. Prvním z nich byl Vespasianus (69–79), který začal se stavbou roku 72 n. l. na místě umělého jezera. Tento největší římský amfiteátr má tvar oválu, který měří 188 m v podélné a 156 m v příčné ose. Jeho výška je kolem 50 m. Jedná se o čtyřpodlažní stavbu, jež má ve třech dolních podlažích vždy 80 arkád. Čtvrté podlaží je vytvořeno jako atika. Kapacita Kolosea se odhaduje na 50–90 tisíc osob. Byly zde tři sekce míst k sezení podle společenských tříd. Poslední známé hry se zde konaly za Theodericha Velikého (473–526 ostrogótský král) a po zbytek středověku bylo Koloseum opuštěné. Asi po dobu 400 let sloužilo jako kamenolom a teprve v roce 1744 bylo přeměněno na památník křesťanských mučedníků. Od 19. století zde vždy na Velký pátek probíhá pobožnost Křížové cesty za osobní účasti papeže.

¹⁰⁵ Patrně František I. kn. z Liechtensteinu (* 1853, † 1938); mladší syn Aloise II. kn. z Liechtensteinu (* 1797, † 1858) a Františky hr. Kinské z Vchynic a Tetova (* 1813, † 1881). V letech 1929–1938 byl 13. vládnoucím lichtenštejnským knížetem. Oženil se teprve v roce 1929 s Elsou (Elisabethou) von Gutmann (* 1875, † 1947), jež pocházela z významné podnikatelské rodiny židovského původu. Nezanechal žádné potomstvo. K E. von Gutmann srov. blíže ŽUPANIČ, Jan. *Židovská šlechta podumajské monarchie. Mezi Davidovou hvězdou a křížem*. Praha 2012, s. 310.

¹⁰⁶ Zřejmě Jan II. z Liechtensteinu (* 1840, † 1929); starší syn Aloise II. kn. z Liechtensteinu (* 1797, † 1858) a Františky hr. Kinské z Vchynic a Tetova (* 1813, † 1881). Mezi lety 1858–1929 byl 12. panujícím lichtenštejnským knížetem. Nikdy se neoženil a neměl žádné potomky.

¹⁰⁷ Rudolf hr. Hardeg (* 1851, † 1939); syn Maxmiliána hr. Hardegga (* 1810, † 1894) a Františky hr. z Wrba a Freudenthalu (* 1816, † 1892).

¹⁰⁸ Nelze blíže určit.

16/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1876, 2. března, Řím

/1/ Rom, 2. März 76

Lieber Papa!

Wir haben heute Rudi Hardegg besucht und erfuhren von demselben zu unserm Leidwesen, daß er schon morgen Abends nach Florenz¹⁰⁹ abreise. Er hat sich uns angetragen, uns morgen beim Gesandten Paar¹¹⁰ und beim Wimpfen¹¹¹ vorzustellen, was wir annahmen. Auch hat er uns gesagt, daß man im Hôtel de la Minerva leicht das Fieber bekommen könne, deshalb wollen wir Ende dieser Woche in das Hôtel de Londres¹¹² auf der Piazza di Spagna¹¹³ übersiedeln, das eine gesündere Lage haben soll. Er Hardegg hat uns manchen guten Rath gegeben, z. B. beim geringsten Fieber Unfall unverzüglich weg zu reisen. /2/ Wir sind ganz wohl, Rom gefällt uns ausnehmend.

Rudi Hardegg hat eine allgemeine Audienz beim hl. Vater¹¹⁴ gehabt, wir können uns auch eine besondere Audienz erbitten, was wir thun wollen, Paar wird uns dieselbe verschaffen. Nun glaube ich dir, lieber Papa, alles Nöthige gesagt zu haben und indem wir dir die Hände küssen und Caroline herzlichst umarmen sind wir deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

¹⁰⁹Firenze (Florence) – hl. město Toskánska založené Římany v roce 59 př. n. l. Ve 12. stol. zde vznikl nezávislý městský stát. Období od 15. do 18. stol. je spojeno s vládou rodu Medici; v této době byl ještě umocněn dosavadní vzestup a rozkvět Florencie. V roce 1860 se Toskánsko stalo součástí Italského království a v letech 1865–1871 byla Florencie hl. městem. V souvislosti s přesunem politického i společenského života do Říma její význam postupně upadal.

¹¹⁰ Ludvík hr. Paar (* 1817, † 1893); viz pozn. č. 101.

¹¹¹ Felix hr. Wimpffen (* 1827, † 1882), v letech 1871–1876 a 1879–1882 vedoucí rakouské diplomatické mise v Itálii.

Řím, 2. března [18]76

Milý tatínku!

Dnes jsme navštívili Rudiho Hardegga a k naší lítosti jsme se od něho dozvěděli, že již zítra večer odjíždí do Florencie.¹⁰⁹ Nabídl nám, že nás zítra představí u vyslanců Paara¹¹⁰ a Wimpfena,¹¹¹ což přijímáme. Také nám řekl, že v hotelu Minerva je možné lehce dostat horečku, proto se chceme na konci tohoto týdne přestěhovat do hotelu Londres¹¹² na Piazza di Spagna,¹¹³ které má mít zdravější prostředí. Hardegg nám dal nějaké dobré rady, např. při sebemenší horečce neprodleně odcestovat pryč. Jsme zcela zdraví, Řím se nám neobyčejně líbí.

Rudi Hardegg byl na generální audienci u sv. otce,¹¹⁴ my si můžeme také vyprosit jednu mimořádnou audienci, což chceme udělat, Paar nám to zajistí. Nyní se domnívám, milý tatínku, že vše potřebné bylo řečeno a zatímco ti líbáme ruce a Karolínu co nejsrdečněji objímáme, zůstáváme tvoji poslušní synové

Alois a Filip

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

¹¹² Hôtel de Londres, Piazza di Spagna – hotel, který měl svým jménem přilákat anglickou klientelu. První zmínky o jeho stavbě spadají do 16. století. Od 18. století byl objekt využíván jako hotel. Bydlelo zde mnoho známých osobností, např. skotský architekt James Adam (1761), budoucí ruský car Pavel I. (1782) nebo pruský král Fridrich Vilém III. doprovázený budoucím prvním německým císařem Vilémem I. (1822). Hotel zůstal v provozu až do roku 1931, kdy byl prodán britské bance Barclays. *Roma – Piazza di Spagna, 15* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.archivistoricomedibanca.it/palazzi/piazza_di_spagna.html>.

¹¹³ Piazza di Spagna (Španělské náměstí) – podlouhlé, nepravidelně tvarované náměstí s proslulými Španělskými schody (Scalinata della Trinità dei Monti), postavenými ve 20. letech 18. stol.

¹¹⁴ Tj. Pia IX. (1846–1878).

17/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

[1876], 4. a 6. března, Řím

/1/ 4. März

Lieber Papa!

So eben haben wir von Rudi Hardegg Abschied genommen, der heute Abends nach Wien zurückreist, wir werden ihm hoffentlich bald nachkommen.

Er hat uns heute bei Pereira¹¹⁵ der bei der Gesandtschaft ist, vorgestellt, Montag gehen wir zu Paar.

Wir haben schon vieles angeschaut, doch bald hätte ich vergessen zu benachrichtigen, daß wir gestern 600 Francs erhoben haben. Ich habe mir wieder einen Stockzahn ausziehen lassen müssen, der ganz hin war und der mir manche Nacht verdarben hatte. Es ist sehr schön hier, wirklich wunderschön, und doch wie glücklich wäre ich, wenn ich wieder bei dir wäre lieber Papa, und dir alles das erzählen könnte, was wir erlebt und gesehen haben. Die Berichte über die Reitpferde haben uns sehr interessirt, ich hoffe wir /2/ werden bald Gelegenheit haben ihre guten oder schlechten Eigenschaften selbst zu erproben. Wir waren in Santa Maria dell'Anima,¹¹⁶ das Oesterr[eichische] Hospiz dessen Rector, als er unsere Namen erfuhr, uns fragte ob wir die Besitzer von Radnic¹¹⁷ wären, das er sehr gut kenne, sowie den alten Dechant Bradek,¹¹⁸ da er unter Wurmbrand¹¹⁹ in Liblin gelebt habe,¹²⁰ er ist ein Böhme und heißt Jeanig. Merkwürdiger Zufall.

Wir werden jetzt sehr fleißig sein im Anschauen, um die Massa zu bewältigen und um Euch bald zu schreiben „Wir kommen“, denn ich fange schon an etwas müde zu werden.

Adieu lieber Papa, auf baldiges Wiedersehen.

Deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

¹¹⁵ Nedohledáno.

¹¹⁶ Chiesa di Santa Maria dell'Anima (kostel Panny Marie duší v očistci) – německý národní katolický kostel založený na popud Johannese Burckarda a vystavěný v letech 1499–1522 jako útočiště německých poutníků. Ke kostelu přiléhal také hospic. Původní stavbu významně ovlivnila přestavba v 19. stol. V kostele je pohřben papež Hadrián VI. (1522–1523), až do roku 1978 poslední neitalský papež.

Alois a Filip otci Zdeňkovi
[1876], 4. a 6. března, Řím

4. března

Milý tatínku!

Právě jsme se rozloučili s Rudi Hardeggem, který se dnes večer vrací do Vídně. Doufejme, že my ho budeme brzy následovat. Dnes nás představil Pereirovi,¹¹⁵ který působí na vyslanectví, v pondělí jdeme k Paarovi.

Již jsme si toho hodně prohlédli. Málem bych zapomněl říci, že jsme vybrali 600 franků. Musel jsem si opět nechat vytrhnout stoličku, která byla zcela špatná a zkazila mi nejednu noc. Je tu velmi pěkně, opravdu překrásně, a přeci jak bych byl šťastný, kdybych byl opět u tebe, milý tatínku, a mohl ti vyprávět vše, co jsme zažili a viděli. Zprávy o jezdeckých koních nás velmi zajímají. Doufám, že budeme mít brzy příležitost sami si vyzkoušet jejich dobré nebo špatné vlastnosti. Byli jsme v kostele Santa Maria dell' Anima,¹¹⁶ rakouském hospicu jeho rektora, který když se dozvěděl naše jména, zeptal se nás, zda nejsme majitelé Radnic,¹¹⁷ které on velmi dobře zná, jakož i starého děkana Bradeka,¹¹⁸ poněvadž působil pod Wurmbrandem¹¹⁹ v Liblíně.¹²⁰ Je to Čech [Böhme] a jmenuje se Jeanig. Zvláštní náhoda.

Budeme si teď vše velmi pozorně prohlížet, abychom to množství zvládli a brzy Vám napsali „Přijedeme“, neboť už začínám být poněkud unavený.

Sbohem milý tatínku, na brzké shledání.

Tvoji poslušní synové

Alois a Filip

¹¹⁷ Panství Radnice v západních Čechách zakoupil roku 1758 Jan hr. ze Sternbergu (* 1713, † 1798). Jeho druhorozený syn a dědic Jáchym (* 1755, † 1808) zůstal bezdětný a po jeho náhlém skonu získal rodinný majetek v Radnicích jeho mladší bratr Kašpar Maria (* 1761, † 1838), proslulý přírodovědec a spoluzakladatel dnešního Národního muzea v Praze. Dalším dědicem se stal Kašparův prasynovec Zdeněk hr. ze Sternbergu (* 1813, † 1900) a poté Zdeňkův starší syn Alois (* 1850, † 1907), který zůstal svobodný a svůj majetek odkázal synovci Jiřímu Douglasovi (* 1888, † 1965). Díky rozlehlým uhelným ložiskům, která se nacházela na pozemcích Radnického panství, se hrabata ze Sternbergu úspěšně věnovala výnosnému důlnímu podnikání. Počátek větší uhlénné produkce spadá do 30. let 19. století v souvislosti s nástupem průmyslové revoluce.

¹¹⁸ Nedohledáno.

¹¹⁹ Zřejmě Vilém hr. Wurmbrand (* 1806, † 1884).

¹²⁰ Na panství Liblín v západních Čechách se v průběhu staletí vystřídala řada majitelů. Největšího rozkvětu dosáhlo v první polovině 19. století za Jindřicha Gundaccara hr. z Wurmbrandu (* 1762, † 1847) a jeho syna Viléma (* 1806, † 1884). Po revolučním roce 1848 se Vilém hr. Wurmbrand ocitl v nemilosti a v roce 1857 panství prodal nasavskému vévodovi Adolfovi.

/3/ 6ten März

Lieber Papa!

Nun sind bereits 5 Tage vorüber ohne daß wir einen Brief von dir erhalten hätten, was uns sehr beunruhigt. Der Brief, den Ihr etwa geschrieben hättet müßte verloren gegangen sein. Nachdem wir die Sammlungen des Capitols¹²¹ heute absolvirt hatten, gingen wir wieder zu Pereira, der uns heute dem Grafen Paar vorstellte, derselbe war sehr aimable und sprach ziemlich lange mit uns. Dann machte uns Pereira mit Brandis¹²² und Hübner¹²³ bekannt, und führte uns endlich auf unsere Bitte zu seiner Frau die auch recht aimable war. Er ist ein großer Maler und arbeitet an einem Porträt seiner Frau, die sehr hübsch ist und bekanntlich eine Vraniczangi ist. Pereira hat uns bereits die nöthigen Permessi /4/ für die Besichtigung der Vaticanischen Sammlungen¹²⁴ gegeben, so wie auch ein Schriftstück das uns eine Audienz beim heiligen Vater verschafft. Wir freuen uns schon sehr darauf. Es ist sehr schön hier, wir haben bereits viele weltberühmte Werke gesehen. Es war heute eine große Hetz', viel Militär ausgerückt, da heute die Eröffnung des Reichstages war und der König die Thronende gehalten hat. Wir sind alle 3 ungerufen wohl, genießen den Aufenthalt in Rom sehr, werden aber wahrscheinlich an einem Dienstag auf einmal in Wien sein. Sobald du lieber Papa, die Reitpferde nach Wien bestellt, wollest du auch gleich uns dazu bestellen. Auf baldiges Wiedersehen, wir küssen dir die Hände und sind deine gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Caroline und Allen 1000 Schönes.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹²¹ Musei Capitolini (Kapitolská muzea) – jeden z nejstarších veřejných komplexů muzeí na světě, stojící po obou stranách náměstí Piazza del Campidoglio.

¹²² Brandis – jméno starého jihočtyrského šlechtického rodu z 12. stol.; v roce 1641 obdrželi říšský hraběcí titul. Jindřich hr. Brandis (* 1821, † 1900) založil českou linii rodu. Z textu nelze určit, o kterého příslušníka rodu se přesně jedná.

¹²³ Alexandr hr. Hübner (* 1811, † 1892), v letech 1865–1868 rakouský vyslanec v Římě.

6. března

Milý tatínku!

Již uběhlo 5 dní, aniž bychom od tebe dostali dopis, což nás velmi zneklidňuje. Dopis, který jste asi napsali, se musel ztratit. Poté, co jsme dnes zvládli kapitolské sbírky,¹²¹ jsme šli opět k Pereirovi, který nás dnes představil hraběti Paarovi, který byl velmi laskavý a hovořil s námi poměrně dlouho. Potom nás Pereira představil Brandisovi¹²² a Hübnerovi,¹²³ a na naší prosbu nás konečně odvedl ke své ženě, která byla také vstřícně laskavá. Je to jeden z velkých malířů a pracuje na portrétu své choti, která je velmi krásná a je jak známo [...]. Pereira nám už dal nezbytné povolení k návštěvě vatikánských sbírek,¹²⁴ jakož i dokument, který nám zajistí audienci u svatého otce. Již se na to velmi těšíme. Jde zde velmi pěkně, již jsme viděli hodně světoznámých děl. Dnes byl velký shon, mnoho vyrukovaných vojáků, poněvadž dnes bylo zahájení říšského sněmu a král [...] trůnící. Všichni tři jsme, abych to nezakřikl, zdraví. Velice si pobyt v Římě užíváme, ale zřejmě budeme v úterý ve Vídni. Jakmile pošleš milý tatínku do Vídne jezdecké koně, budeš hned chtít také nás k tomu přivolat. Na brzké shledání, líbáme ti ruce a jsme tvoji poslušní synové

Alois a Filip

Karolíně a všem 1000 pěkného.

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹²⁴Musei Vaticani (Vatikánská muzea) – jeden z největších komplexů uměleckých sbírek na světě, jenž vznikl v průběhu staletí z uměleckých a náboženských ambicí papežů. Sbírký jsou umístěny v částech obrovského Vatikánského paláce a zvláště v traktech postavených k tomuto účelu. Vlastním zakladatelem muzeí byl papež Julius II. (1503–1513). Místnosti paláce vyzdobili slavní umělci jako Michelangelo, Leonardo či Raffael. Nejprve zde byly vystavovány tehdy nejslavnější antické sochy, později přibýly další starožitnosti a dobová umělecká díla.

18/

Filip otci Zdeňkovi

1876, 12. března, Monte Pincio

/1/ 12. März

Lieber Papa!

Gestern erhielten wir einen uralten verloren geglaubten Brief vom 3. [März]. Er enthielt vieles Interessante. Die Calamität bei Nostitz,¹²⁵ die Beförderung von Herr Schier,¹²⁶ den Unfall von Adalbert Schönborn¹²⁷ und die Geschichte von einem Bilde von mir im Kunstverein, die mich sehr wunderte, da ich selbst nichts davon weiß, es müßte den Jemand, der etwas von mir besetzt, dasselbe ausgestellt haben. Gestern haben wir sehr viel angeschaut, Santa Maria¹²⁸ und Santa Cecilia¹²⁹ in Trastevere, dann zu Fuß auf den Vatican,¹³⁰ den Friedhof der Deutschen,¹³¹ dann in's Museum am Vatican, wo der berühmte Laocoon,¹³² der Apollo von Belvedere,¹³³ der Mercur,¹³⁴ der Perseus¹³⁵ so wie die Faustkämpfer Creugas und Damoxenos¹³⁶ von Canova¹³⁷ sich befinden. Wir kehrten sehr befriedigt und sehr ermüdet nach Hause zurück um uns auszuruhen, wir kennen uns schon ganz gut aus und gehen fast

¹²⁵ Nostitzové – původem starý hornoluzický rod, který se do Čech dostal v 16. stol. V 17. stol. byli povýšeni do hraběcího stavu. Vlastnili Sokolov či Jindřichovice u Kraslic.

¹²⁶ František Schier, zřejmě soukromý učitel bratrů Aloise a Filipa ze Sternbergu.

¹²⁷ Zřejmě Vojtěch hr. Schönborn (* 1854, † 1924); syn Ervína hr. Schönborna (* 1812, † 1881) a Kristýny hr. Brühlové (* 1817, † 1902). Oženil se s Adélou princ. z Löwenstein-Wartheimu (* 1865, † 1941).

¹²⁸ Basilica di Santa Maria in Trastevere (bazilika Panny Marie v Zátiběří) – nejstarší mariánský kostel a patrně vůbec jeden z prvních kostelů v Římě. Původní stavba byla postavena ve 3./4. stol. na místě, kde měl roku 38 př. n. l. vytrysknout ze země pramen oleje na znamení blízkého příhodu Spasitele. Dnešní trojlodní bazilika s románskou kampanilou byla dokončena ve 40. letech 12. stol. za pontifikátu papeže Inocence II. (1130–1143). Proslulé jsou zejména pestré mozaiky v apsidě.

¹²⁹ Basilica di Santa Cecilia in Trastevere (bazilika sv. Cecílie v Zátiběří) – kostel, který byl postaven k počtě sv. Cecílie, jež zemřela mučednickou smrtí. Papež Paschalis I. (817–824) sem nechal přenést ostatky světice a obnovil stavbu kostela, započatou podle legendy již v 5. stol. Interiér ztratil svůj původní ráz barokní přestavbou, při níž byly původní sloupy obloženy pilíři.

¹³⁰ Città del Vaticano (Vatikán) – suverénní městský stát uvnitř Říma; od konce 14. stol. zde sídlí papežové poté, co se vrátili z exilu v Avignonu a našli Lateránský palác v ruinách. Jeho předchůdcem byl Papežský stát, státní útvar existující ve střední části Apeninského poloostrova, který byl v roce 1870 anektován Itálií, čímž bylo dovršeno sjednocení Itálie. Teprve roku 1929 došlo ke smíření mezi církví a státem, když byly v lateránských smlouvách stanoveny dnešní hranice Vatikánského státu.

¹³¹ Campo Santo dei Teutonici e dei Fiamminghi/ Friedhof der Deutschen und der Flamen (německé Boží pole či hřbitov německé a vlámské komunity) – „německý hřbitov“ s komplexem budov nacházející se Vatikánu vedle chrámu sv. Petra.

12. března

Milý tatínku!

Včera jsme obdrželi prastarý ztracený dopis z 3. [března]. Obsahoval mnoho zajímavého – pohromu u Nostitzů,¹²⁵ povýšení pana Schiera,¹²⁶ nehodu Vojtěcha Schönborna¹²⁷ a záležitost jednoho mého obrazu v Uměleckém spolku, která mě velmi udivila, poněvadž já sám o tom nic nevím. To by musel vystavit někdo, kdo si ode mě něco zamluvil. Včera jsme si toho prohlédli velmi mnoho, baziliku Santa Maria¹²⁸ a Santa Cecilia¹²⁹ in Trastevere, pak pěšky do Vatikánu,¹³⁰ na německý hřbitov,¹³¹ potom do muzea ve Vatikánu, kde se nachází slavný Laocoon,¹³² Apollo del Belvedere,¹³³ Mercure,¹³⁴ Perseus¹³⁵ jakož i zápasníci Creugas e Damoxenos¹³⁶ od Canovy.¹³⁷ Vraceli jsme se velmi spokojeni a velmi unaveni domů abychom si odpočinuli, již se docela dobře orientujeme a chodíme téměř všude pěšky. Dnes

¹³²Laocoon (Láokoón) – jedno z nejslavnějších dochovaných antických sousoší stojící na nádvoří Cortile Ottagono (tzv. Osmiboké nádvoří). Autorství bývá připisováno trojici rhodských sochařů, kteří sochu z bílého mramoru o výšce 242 cm vytvořili v 1. stol. n. l. dle staršího bronzového originálu z 2. stol. př. n. l. Sousoší bylo objeveno roku 1506 v Domu Aurea na Esquilinu. Je na něm znázorněn trojský kněz Láokoón a jeho dva synové ve smrtelném zápase se dvěma hady. Řecká bohyně Athéna jim je poslala jako trest za to, že Láokoón varoval své krajany před dřevěným koněm.

¹³³ Apollo del Belvedere (Apollón z Belvederu) – další ze slavných mramorových soch v Cortile Ottagono o výšce 224 cm. Lehce kráčející bůh vychází z hlubin a hledí do dálí; v levé, dopředu natažené ruce drží chlamys; na ramenou má plášť; pravou paži má spuštěnou. Dodnes jsou poněkud sporné rekonstrukce a datování jeho vzoru. Až v roce 1924 byly odstraněny doplňky, které provedl Montorsoli na zakázku Klimenta VII. (1523–1534). Dlouho se mělo za to, že se jedná o kopii bronzového originálu ze 4. stol. př. n. l., kterou vytvořil Leócharés.

¹³⁴ Mercure (Hermès) – socha v životní velikosti zakoupená papežem Pavlem III. (1534–1549). Zpočátku byla považována za sochu Antinoose, Hadriánova společníka (117–138 římský císař). Dílo skutečně pochází z dob Hadriána, a ukazuje Hermèse, v římské mytologii ztotožňovaného s bohem Merkurem, jako průvodce duší (psychopompos).

¹³⁵ Perseus – socha z lunensijského mramoru o výšce 228 cm od Antonia Canovy z let 1787–1801 nacházející se v Cortile Ottagono. Jeden z nejslavnějších řeckých hrdinů a zakladatel Mykén drží v ruce smrtící hlavu medúzy – ženy s hady místo vlasů, na níž kdo se podíval, ten hrůzou zkameněl. Perseus ji zabil štítem, který použil jako zrcadlo.

¹³⁶ Creugas e Damoxenos – dvě sochy umístěné v Cortile Ottagono od Antonia Canovy, vytvořené v letech 1794–1805. Jedná se o zobrazení dvou postav, pugilistů (tj. antických boxerů) z díla „Periegesi della Grecia“ od řeckého cestovatele Pausaniase (110–180), který potkal boxery během Nemejských her. Síly obou pugilistů byly tak vyrovnané, že zápas trval několik hodin, a když stále nebylo jisté, že zápas v dohledné době skončí, oba zápasníci souhlasili s tím, že jeden druhému zasadí ránu a ani jeden z nich se nebude snažit ji vykrýt. Creugas jako první zasáhl Damoxena do hlavy, kdežto Damoxenos zaútočil na Creuga z boku a vyrval mu vnitřnosti, čímž Creuga zabil; za to byl diskvalifikován a Creugas byl posmrtně prohlášen za vítěze.

¹³⁷ Antonio Canova (* 1757, † 1822), italský klasicistní sochař; pracoval pro franc. císaře Napoleona nebo papeže Klimenta XIV.

überall hin zu Fuß. Heute waren wir in San Paolo fuori le mura,¹³⁸ eine der Kirchen, die mir nach San Pietro in Vaticano am besten gefallen.

/2/ Vorgestern waren wir im Vatican, sehen die Loggien und Stanzen des Raphael¹³⁹ und die Sixtinische Capelle.¹⁴⁰ Wir haben bis heute 15 Kirchen gesehen.

San Pietro in Vaticano.	Dann die Museen am Vatican in Capitol
San Pietro in Vincoli. ¹⁴¹	und in Lateran. ¹⁴⁷
San Giovanni in Laterano. ¹⁴²	Die Gallerien daselbst, dann die Galleria
San Car(o)lo al Corso. ¹⁴³	Borghese. ¹⁴⁸
Sant' Andrea della Fratte. ¹⁴⁴	Die Loggia und Stanzen des Raphael,
San Marcello [al Corso]. ¹⁴⁵	dann die Ruinen des Coloseum, des Forum
San Paolo fuori le Mura.	Romanum, ¹⁴⁹
Santa Ignazia in Via lata.[!] ¹⁴⁶	
Die Sixtinische Capelle.	

¹³⁸ Basilica di San Paolo fuori le mura (bazilika sv. Pavla za hradbami) – jedna ze čtyř římských papežských velkých bazilik stojící asi dva km od antické Porty Ostiense. Původně zde stál malý kostel, který byl v Konstantinově době postaven nad hrobem apoštola Pavla na Via Ostiense. Na konci 4. stol. byl nahrazen pětিলodní sloupovou bazilikou a až do 16. století patřil k největším křesťanským stavbám na světě. Roku 1823 ho téměř zcela zničil požár. Při výstavbě nové baziliky byla snaha udržet rozměry a tvary kostela ze 4. stol.

¹³⁹ Stanze di Raffaello (Rafaelovy komnaty) – komplex čtyř pokojů, které nechal roku 1508 nově vymalovat papež Julius II. (1503–1513) umělci pod vedením Raffaela, protože mu údajně tehdejší papežské komnaty příliš připomínaly nenáviděného předchůdce Alexandra VI. (1492–1503).

¹⁴⁰ Cappella Sistina (Sixtinská kaple) – nejznámější místnost Vatikánských muzeí, kterou postavil Giovanni di Dolce na objednávku Sixta IV. (1471–1484) v letech 1475–1481. Byla to soukromá kaple papežů a po staletí zde probíhají konkláve, při kterých se volí papež. Kaple má obdélníkový tvar o rozměrech 40,5 × 13,2 a dosahuje výšky 20,7 m. Proslulá je stropní klenba, kterou později vytvořil Michelangelo pro Julia II. (1503–1513), a výjev „Posledního soudu“ na oltářní stěně.

¹⁴¹ Basilica di San Pietro in Vincoli (bazilika svatého Petra v okovech) – kostel, s jehož stavbou se započalo roku 431 n. l. a byl vysvěcen papežem Sixtem III. (432–440). Jedná se o trojlodní baziliku s širokou prostřední lodí a úzkými postranními loděmi. Mezi 8. a 13. stoletím docházelo k mnohým přestavbám. Obdivovat lze především Michelangelovy sochy (mj. např. sochu Mojžíše), umístěné na nástěnném náhrobku papeže Julia II.

¹⁴² Basilica di San Giovanni in Laterano (bazilika svatého Jana v Lateráně/ Lateránská bazilika) – kostel založený císařem Konstantinem na počest Spasitele bezprostředně po milánském ediktu (313). Považuje se za nejranější kostelní stavbu v Římě. Název pochází ze 7. stol., kdy ji papež Řehoř Veliký připsal Janu Křtitelovi. Svůj vzhled získala v 17. stol. Tehdy zde proběhla barokní přestavba pod vedením Francesca Borrominiho, který dal v hlavní lodi vytvořit 12 výklenků, do nichž byly později umístěny obří barokní sochy apoštolů. Až do roku 1870, kdy papežský Řím dobyla saská monarchie, zde byli korunováni papežové.

¹⁴³ Basilica dei Santi Ambrogio e Carlo al Corso/ Chiesa di San Carlo al Corso a Roma – lombardský národní kostel zasvěcený sv. Karlu Boromejskému a sv. Ambrožovi; postaven v letech 1612–1669 na místě někdejšího kostela San Nicola de Tofo. Jeho dominantou je kupole, kterou vytvořil Pietro da Cortona.

¹⁴⁴ Basilica di Sant' Andrea delle Fratte – bazilika, která vznikla na místě původního kostela zbořeného v roce 1605; vysvěcena roku 1729. Stavbu po nějakou dobu vedl Borromini, pro nedostatek peněz pak byla zastavena. V interiéru jsou umístěni dva Berniniho andělé v nadživotní velikosti vytvořené pro Andělský most. Papeži Klimentu X. (1670–1676) se zalíbili natolik, že se rozhodl je nevystavovat špatnému počasí a dal je proto převést.

jsme byli v bazilice San Paolo fuori le mura,¹³⁸ jednom z kostelů, který se mi po bazilice svatého Petra ve Vatikánu líbil nejvíce.

Předevčírem jsme byli ve Vatikánu, kde jsme spatřili Rafaelovy lodžie a komnaty¹³⁹ a Sixtinskou kapli.¹⁴⁰ Doposud jsme viděli 15 kostelů.

Bazilika svatého Petra ve Vatikánu.
Bazilika San Pietro in Vincoli.¹⁴¹
Bazilika San Giovanni in Laterano.¹⁴²
Kostel San Carolo al Corso.¹⁴³
Bazilika Sant' Andrea della Fratte.¹⁴⁴
Kostel San Marcello [al Corso].¹⁴⁵
Bazilika San Paolo fuori le Mura.
Kostel Santa Ignazia in Via lata. [!]¹⁴⁶
Sixtinská kaple.

Potom Vatikánská muzea v Kapitolu
a v Lateránu.¹⁴⁷
Galerie na stejném místě, pak Galleria
a Museo Borghese.¹⁴⁸
Rafaelovy lodžie a komnaty, potom
ruiny Kolosea, Forum Romanum,¹⁴⁹

¹⁴⁵ Chiesa di San Marcello al Corso – kostel postavený roku 1592 namísto kostela z 9. století, který dal vystavět papež Řehoř IV. (828–844) a jenž v roce 1518 vyhořel. Z jeho bohaté barokní výzdoby vyniká „Ukřižování“ od G. B. Ricciho (1613) a „Obrácení sv. Pavla“ od T. Zuccariho (1558).

¹⁴⁶ V tomto případě jsou v jednom názvu spojeny dva různé kostely a není zcela zřejmé, který měl pisatel na mysli. 1) Chiesa di Sant' Ignazio di Loyola in Campo Marzio (kostel svatého Ignáce z Loyoly v Campo Marzio) – kostel zasvěcený zakladateli Jezuitského řádu, svatému Ignáci z Loyoly, zemřelého roku 1556 a svatořečeného v roce 1622. Byl postaven mezi lety 1626–1650 a po Il Gesù je druhým největším řádovým kostelem v Římě. Stavitel chrámu O. Grasso i malíř A. Pozzo, který stojí za výzdobou chrámu, byli jezuité. 2) Basilica di Santa Maria in Via Lata – kostel na římské ulici na Via del Corso (v antice zvaná Via Lata). Byl postaven v 5. stol. n. l. na místě nepoužívaného skladu a v 9. stol. n. l. byl nad původním svatostánkem postaven dnešní kostel. V 15. a 17. stol. prošel kostel opakovanou rekonstrukcí. Jsou zde pohřbeni básník a přítel Raffaela Antonio Tebaldeo a bratři Josef a Lucien Bonapartové.

¹⁴⁷ Palazzo del Laterano (Lateránský palác) – někdejší sídlo papežů do doby, kdy po návratu z Avignonu přesunuli své sídlo do Vatikánu (1377). Původní stavbu (Patriarchát) nechal ve 4. stol. n. l. vystavět pro papeže Konstantin Veliký. Ve 14. stol. rezidence papežů velmi zchátrala a v 16. stol. dal papež Sixtus V. (1585–1590) podnět k výstavbě nového paláce na místě starého papežského. Palác vznikl podle návrhu D. Fontany. Postupně zde vzniklo muzeum, jež bylo později přestěhováno do Vatikánu.

¹⁴⁸ Galleria a Museo Borghese – palác, který nechal v letech 1613–1616 postavit kardinál Scipione Caffarelli Borghese, synovec papeže Pavla V. (1605–1621). Nachází se v parku Villa Borghese. Původně nesl název „Casino“ a měl sloužit jako místo pro vystavení kardinálovy soukromé umělecké sbírky. V 18. století byla tato zářivě bílá třípatrová budova renovována. Na počátku 19. století odkoupil část umělecké sbírky Napoleon. V 19. století byla sbírka doplněna uměleckými díly, jež byly objeveny v rezidencích rodu Borghese.

¹⁴⁹ Foro Romano (Forum Romanum) – největší fórum starověkého Říma a někdejší centrum města a veškerého dění. Původně se zde nacházela bažinatá plocha, která byla v 6. stol. př. n. l. vysušena. V průběhu staletí pak bylo postaveno několik budov k politickým, náboženským či obchodním účelům. Jeho sláva začala vyhasínat ve 4. stol. n. l. společně s úpadkem Římské říše, území zpustlo a zarostlo. První archeologické průzkumy probíhaly na přelomu 18. a 19. století; v roce 1803 objevil C. Fea pozůstatky mohutného oblouku Septima Severa a později i dalších chrámů.

Santa Cecilia in Trastevere.	das Trajans Forum, ¹⁵⁰ die Thermen des
Santa Maria in Trastevere.	Caracalla, ¹⁵¹ die Pyramide des Cestius ¹⁵²
Santa Maria Maggiore.	etc. etc.
Santa Maria sopra Minerva.	Die Villa Borghese ¹⁵³ und
Santa Maria dell' Anima.	Wolkowsky[!]. ¹⁵⁴
Santa Maria Rotonda (Pantheon.)	

Fehlen noch Villa Farnese,¹⁵⁵ Gallerie Doria¹⁵⁶ und allenfalls die Catacomben.¹⁵⁷

Wir freuen uns schon furchtbar nach Haus, aus meiner Correspondenz-Karte wirst du bereits meine Sehnsucht nach der Fleischtopfen Aegyptens in der Ungargasse¹⁵⁸ ansehen haben. Wir hoffen doch am 18. [März] abreisen zu können. Doch wollen wir deine /3/ Ansicht abwarten und uns dann entscheiden. Bei mir ist die Ermattung durch das viele Anschauen vielleicht individuell und so unendlich dankbar wir dir, lieber Papa für diese schöne Reise sind, so muß ich doch gestehen, daß die baldige Aussicht auf die Rückkehr in bekannte Himmelsstriche, mir sehr erwünscht erscheint. Das Hôtel de Londres ist ein sehr gutes Hôtel, sowohl was seine innere Einrichtung, seine Ausstattung, seine Kost, die wirklich außerordentlich ist, als seine Lage in der Stadt anbelangt. Unsere Gesundheit läßt, Gott sei Dank, nichts zu wünschen übrig, und sind wir, unverschieden, denk unserer Vorsicht nicht einmal einem Schnupfen zum Opfer gefallen. Nun à dieu lieber Papa, wir küssen dir die Hand, 1000 Schönes an Alle, sehr angenehm war es uns zu hören, daß Tante Lotti wieder gesund ist, Gott gebe daß es so bleibt.

Dein gehorsamer Sohn

Philipp

¹⁵⁰ Foro di Traiano (Trajánovo fórum) – velkolepé fórum postavené na příkaz císaře Trajána; slavnostně otevřeno roku 112 n. l. na ploše 300 × 185 m. Komplex vytvořil architekt Apollodorus z Damasku a kvůli jeho výstavbě muselo být odstraněno obrovské množství zeminy. Uprostřed fóra se tyčí takřka 40 m vysoký (vč. podstavce) Trajánův sloup (Colonna Traiana), složený z mramorových bloků, na jehož vrchol lze vystoupat po vnitřním točitém schodišti. Kdysi byl korunován pozlacenou sochou Trajána, ovšem roku 1588 ji dal papež Sixtus V. nahradit sochou sv. Petra.

¹⁵¹ Terme di Caracalla (Caracalovy lázně) – gigantický komplex lázní otevřený císařem Caracallem roku 217 na čtvercové ploše 11 ha. Jen samotná lázeňská budova mohla pojmut 1600 osob. Lidé sem nechodili pouze kvůli tělesné hygieně či sportovnímu vyžití, nýbrž také uzavírat obchody nebo jen strávit příjemné odpoledne. V okolí hlavních prostor se nacházely promenády s fontánami, hřiště či sloupové haly. Lázně jsou „mimo provoz“ od 6. století, kdy Gótové odřízli přívod vody, a celý komplex začal chátrat. K velkým škodám došlo za pontifikátu papeže Pavla III. (1534–1549), který lázně uvolnil jako kamenolom pro stavbu Svatopetrského dómu.

¹⁵² Piramide di Caio Cestio/ Piramide Cestia (Cestiova pyramida) – stavba inspirovaná egyptskými vzory o výšce 27 m, kterou nechal postavit římský politik Caius Cestius. Pyramida byla postavena z betonu a následně obložena bílým mramorem. Měla sloužit jako náhrobek Cestia, zemřelého roku 12 př. n. l. Monument byl údajně vystavěn za pouhých 330 dní.

Bazilika Santa Cecilia in Trastevere.	Trajánovo fórum, ¹⁵⁰ Terme di Caracalla, ¹⁵¹ Piramide Cestia ¹⁵² atd. atd.
Bazilika Santa Maria in Trastevere.	
Bazilika Santa Maria Maggiore.	Villa Borghese ¹⁵³ a Wolkonsky. ¹⁵⁴
Bazilika Santa Maria sopra Minerva.	
Kostel Santa Maria dell'Anima.	
Kostel Santa Maria Rotonda (Pantheon.)	

Ještě chybí Villa Farnese,¹⁵⁵ Galleria Doria Pamphilj¹⁵⁶ a případně katakomby.¹⁵⁷

Již se hrozně těšíme domů, z mého korespondenčního lístku už víš o mé touze po egyptských hrncích masa v Ungargasse.¹⁵⁸ Doufáme, že budeme moci odjet 18. [března]. Avšak chceme počkat na tvůj názor a pak se rozhodneme. U mne je únava způsobená mnohými prohlídkami snad individuální a jsme ti tak nesmírně vděční, milý tatínku, za tuto pěknou cestu, i když musím přiznat, že brzká vyhlídka na návrat do známého prostředí je u mě vítaná. Hotel Londres je velmi pěkný hotel jak svým vnitřním zařízením, vybavením, stravou, která je opravdu mimořádná, tak svou polohou ve městě. Co se týče našeho zdraví, chvála Bohu si není víc co přát a díky naší opatrnosti jsme, bez úhony, ani jednou nepadli za obět' rýmě. Nyní sbohem, milý tatínku, líbáme ti ruku, 1000 pěkného všem. Velmi rádi jsme slyšeli, že teta Lotti je opět zdravá. Dej Bůh, aby to tak zůstalo.

Tvůj poslušný syn

Filip

¹⁵³ Villa Borghese – rozsáhlý park, který nechal zřídit synovec papeže Pavla V., kardinál Scipione Caffarelli Borghese. Nachází se zde tři muzea, mj. Galleria a Museo Borghese (viz pozn. č. 148). Byly zde vybudovány stavby v antickém stylu.

¹⁵⁴ Villa Wolkonsky – vila, jež patřila ruské princezně Zinaidě Wolkonsky (*1792, † 1862); později přešla do vlastnictví rodiny Campanari.

¹⁵⁵ Villa Farnese/ Villa Caprarola/ Palazzo Farnese – impozantní renesanční palác na Piazza Farnese, jehož stavbu nechal zahájit v roce 1514 Alessandro Farnese, budoucí papež Pavel III. (1534–1549). Na výstavbě se postupně podíleli tři architekti: Antonio da Sangalli, Michelangelo, který navrhl palácovou římsu a centrální balkon, a Giacomo della Porta, jenž v roce 1589 práce dokončil. Po vymření rodu Farnese v 18. století zdělili palác Bourboni a v roce 1871 se stal sídlem francouzské ambasády. Umělecká sbírka rodiny Farnese, která zde byla do pol. 18. stol. částečně umístěna, byla roku 1787 převezena do Neapole.

¹⁵⁶ Galleria Doria Pamphilj/ Palazzo Doria Pamphilj – obrovský palác s muzeem postavený v 15. stol., do něhož se na zač. 18. stol. přestěhovala rodina Pamphiljů i se sbírkou uměleckých děl, která je dodnes v rukou této římské rodiny. Jsou zde skvosty od Tiziana, Raffaela, Velásqueze, Rubense, Caravaggia aj.

¹⁵⁷ Catacombe di Roma (Římské katakomby) – podzemní prostory, kde se pohřbívali mučedníci a první papežové. K nejznámějším patří Catacombe di San Callisto (Katakomy svatého Kalixta).

¹⁵⁸ Ve vídeňské Ungargasse 43 vlastnili hrabata ze Sternbergu palác, který roku 1870 zakoupil Zdeněk hr. Sternberg (* 1813, † 1900). Ve 30. letech 20. století přešla budova do vlastnictví italského státu a dnes zde sídlí Italský kulturní institut. Viz též CLAM MARTINIC, Georg. *Österreichisches Burgenlexikon. Burgen und Ruinen, Ansitze, Schlösser und Palais*. Linz 1992, s. 479.

/4/ Caroline möchte so gut sein, P. Schulkess,¹⁵⁹ Fräulein Schwarz und Victorine unsere besten Grüsse auszurichten.

Soeben erhalten wir deinen Brief vom 9. [März] in dem du uns schreibst, daß du gegen unsern Rückkehr am 21. [März] nichts einzuwenden hast. Wir werden also am 18. [März] starten, und von Triest aus telegraphiren. Wir bitten, vor allem was vor diesem Briefe Euch zukommt, keinen Gebrauch zu machen und diesen hier als definitiv zu betrachten. So eben war der Kö[...] der König¹⁶⁰ in unserem Hôtel um den Großherzog von Baden,¹⁶¹ der hier wohnt zu besuchen. Der heutige Brief ist mir der angenehmste von allen, die wir erhalten haben.

Auf baldiges Wiedersehen.

Philipp

Monte Pincio,¹⁶² 12./3. 76

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹⁵⁹ Nelze blíže určit.

¹⁶⁰ Italský král Viktor Emanuel II. (1849–1861 král Sardinie, 1861–1878 první král sjednocené Itálie).

¹⁶¹ Fridrich I. Bádenský (* 1826, † 1907), v letech 1856–1907 šestý, předposlední bádenský vévoda. Jeho manželkou se roku 1856 stala dcera pruského krále Viléma I., Luisa (* 1838, † 1923), s níž měl tři děti.

Necht' se má Karolína dobře, P. Schulkessovi,¹⁵⁹ slečně Schwarzové a Viktorině posíláme naše nejlepší pozdravy.

Právě jsme obdrželi tvůj dopis z 9. [března], ve kterém nám píšeš, že nic nenamítáš proti našemu návratu 21. [března]. Vyjedeme tedy 18. [března] a z Terstu budeme telegrafovat. Prosíme, abyste to, co Vám dorazí zejména před tímto dopisem, nebrali v potaz, a toto zde považovali za definitivní. Právě byl v našem hotelu král,¹⁶⁰ aby navštívil velkovévodu z Badenu,¹⁶¹ který tu bydlí. Dnešní dopis je mi nejmilejším ze všech, které jsme obdrželi.

Na brzké shledání.

Filip

Monte Pincio,¹⁶² 12. 3. [18]76

Zřejmě opis (není uvedeno), rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹⁶² Pincio/ Monte Pincio – zelený vrch na severu Říma. Své jméno nese po patricijské rodině Pinciů z dob antického Říma. Na počátku 19. stol., během krátkého období francouzské nadvlády, zde architekt G. Valadier nechal vybudovat klasicistní park a promenádu, které se říkalo římský Boloňský lesík. Cesty lemuji busty italských patriotů, které sem byly dány o několik desetiletí později z iniciativy G. Mazziniho. V roce 1882 sem byl umístěn egyptský obelisk, dovezený císařem Hadriánem.

19/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1878, 6. května, Paříž

/1/ Abschrift¹⁶⁴

Paris, 6. Mai 1878, Abends

Lieber Papa!

Mit großer Freude haben wir heute deinen Brief gefunden und danken dir von Herzen dafür. Heute waren wir nach dem Frühstück in der Madeleine¹⁶⁵ in der Messe, nahmen uns dann 2 Sitze in die große Oper¹⁶⁶ für morgen (Faust)¹⁶⁷ und fuhren dann zum Rennen, wo wir viele Oesterreicher fanden und sprachen. Er waren dort Lud[wig] Cavriani,¹⁶⁸ Adjutant der Erzherzog Friedrich¹⁶⁹ (beide wohnen in unseren Hôtel), Carl und Edine Khevenhüller,¹⁷⁰ die außerordentlich aimable mit uns war, nach den Schwestern und nach dir fragte; Herzog Croÿ,¹⁷¹ Fürstin Julie Lobkowitz,¹⁷² die auch nach dir fragte, dann Otto Stockau mit /2/ Frau,¹⁷³ N[athan] Rothschild¹⁷⁴ und Agenor Goluchowski.¹⁷⁵

¹⁶³ Dopisy jsou uloženy v SOA Praha, RA Šternberků, k. 22, i. č. 335, Zdeněk ze Šternberka – osobní písemnosti; dopis č. 22 je uložen v k. 29, i. č. 365, Zdenka Schönbornová, roz. ze Šternberka – osobní korespondence.

¹⁶⁴ Jedná se o přípisek obyčejnou tužkou.

¹⁶⁵ Église de la Madeleine (kostel sv. Máří Magdalény) – novoklasicistní stavba představující směs křesťanského chrámu a antické svatyně. V historii byl několikrát změněn její účel. Napoleon I. ji zamýšlel jako svatyni slávy své armády, Ludvík XVIII. z ní chtěl učinit chrám smíření na památku popravené královské rodiny a poté zde měla stát nádražní hala. Konečně v roce 1842 byla stavba vysvěcena jako farní kostel sv. Magdaleny. Působivý je jeho interiér s 20 m vysokými korintskými sloupy.

¹⁶⁶ Opéra Garnier/ Palais Garnier – kolosální opera stavitele Ch. Garniera vybudovaná v letech 1860–1875 z podnětu Napoleona III. poté, co roku 1858 unikl atentátu v prostorách Opéry v Rue Le Peletier. Novobarokní dílo je spojením prvků barokních zámeckých budov s extravagantní náročnou dekorací. Obrovské jeviště pojme až 450 účinkujících, hlediště nabízí místa pro více než 2000 diváků. Uchvacující je ohromné schodiště, na němž návštěvníci předváděli své róby a vedli konverzaci.

¹⁶⁷ Faust – francouzská opera o pěti dějstvích od Ch. Gounoda (* 1818, † 1893); premiéra 1859 v Paříži.

¹⁶⁸ Ludvík hr. Cavriani (* 1812, † 1879); prvorozený syn Kryštofa hr. Cavrianiho (* 1780, † 1857) a Alžběty hr. Cavriani (* 1793, † 1825). Roku 1851 se oženil s Johanou von Medvey (* 1822, † 1896), s níž měl jednu dceru.

¹⁶⁹ Zřejmě Fridrich Rakousko-Těšínský (* 1856, † 1936); syn Karla Ferdinanda Rakousko-Těšínského (* 1818, † 1874) a Alžběty Rakouské (* 1831, † 1903); od roku 1895 poslední držitel Knížectví těšínského. V roce 1878 se oženil s Izabelou princ. z Croÿ-Dülmenu (* 1856, † 1931), s níž měl osm dcer a jednoho syna.

19/

Alois a Filip otci Zdeňkovi

1878, 6. května, Paříž

Opis¹⁶⁴

Paříž, 6. května 1878, večer

Milý tatínku!

Dnes jsme s velkou radostí našli tvůj dopis a ze srdce ti za něj děkujeme. Dnes jsme byli po snídani v Madeleine¹⁶⁵ na mši, potom jsme si zamluvili 2 místa v Opéra Garnier¹⁶⁶ na zítřek (Faust)¹⁶⁷ a pak jsme jeli na závody, kde jsme se shledali s mnoha Rakušany a pohovořili s nimi. Byl tam Ludvík Cavriani,¹⁶⁸ adjutant arcivévody Fridricha¹⁶⁹ (oba bydlí v našem hotelu), Karel a Edina Khevenhüllero-
vi,¹⁷⁰ kteří k nám byli mimořádně laskaví, ptali se po sestrách a po tobě; vévoda Croÿ,¹⁷¹ kněžna Julie Lobkowiczová,¹⁷² která se po tobě také ptala, pak Otto Stoc-
kau s chotí,¹⁷³ N[athan] Rothschild¹⁷⁴ a Agenor Goluchowski.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Karel, šestý kn. z Khevenhüller-Metsch (* 1839, † 1905); syn Richarda, pátého kn. z Khevenhüller-Metsch (* 1813, † 1877) a Antonie hr. Lichnovské (* 1818, † 1870). Roku 1871 uzavřel sňatek s Eduardinou (Edinou) hr. Clam-Gallasovou (* 1851, † 1925). Manželství bylo bezdětné. Sedmým knížetem z Khevenhüller-Metsch se tak stal Karlův synovec Anton Sigismund (* 1873, † 1945).

¹⁷¹ Patrně Rudolf vévoda z Croÿ (* 1823, † 1902); syn Alfréda vévody z Croÿ (* 1789, † 1861) a Eleonory princ. zu Salm-Salm (* 1794, † 1871).

¹⁷² Patrně Julie princ. Lobkowiczová, roz. sv. p. z Redwitz-Wildenrothu (* 1840, † 1895); dcera Filipa sv. p. z Redwitz-Wildenrothu († 1881) a Augusty sv. p. z Reitzensteinu (* 1808, † 1875). Roku 1856 se provdala za Karla Jana prince z Lobkowicz (* 1814, † 1879). Manželství zůstalo bezdětné.

¹⁷³ Otto hr. Stockau (* 1835, † 1890); druhorozený syn Jiřího hr. Stockau (* 1806, † 1865) a Františky, ovd. hr. z Kesselstattu, roz. hr. Fünfkirchenové (* 1801, † 1870). V roce 1875 se oženil s Marií, rozv. hr. ze Saint-Julien, roz. Baltazziovou (* 1848, † 1927). Manželé po sobě nezanechali žádné potomstvo.

¹⁷⁴ Nelze přesně určit. Může se jednat o Nathaniela Mayera sv. p. Rothschilda (* 1836, † 1905) – bankéře z vídeňské větve, nejstaršího syna Anselma Salomona sv. p. Rothschilda (* 1803, † 1874) a Šarloty sv. p. Rothschildové (* 1807, † 1859). Může jít také o Nathana Mayera Rothschilda, prvního barona Rothschilda (* 1840, † 1915) – britského bankéře z londýnské větve a od r. 1884 prvního peera, nejstaršího syna Lionela sv. p. Rothschilda (* 1808, † 1879) a Šarloty sv. p. Rothschildové (* 1819, † 1884). Bližší např. WILSON, Derek A. *Rothschildové. Příběh bohatství a moci*. Praha 1993.

¹⁷⁵ Agenor Maria hr. Gołuchowski (* 1849, † 1921); syn Agenora Romualda hr. Gołuchowského (* 1812, † 1875) a Marie Karolíny hr. Baworowské (* 1823, † 1906); rakousko-uherský politik, v letech 1895–1906 ministr zahraničí. V roce 1885 se oženil s Annou Muratovou (* 1863, † 1940), příbuznou francouzského maršála Joachima Murata.

Wir wollen morgen bei Croÿ, Khevenhüller und Lobkowitz Karten werfen.

Wir waren gestern in der Ausstellung,¹⁷⁶ grandios, aber noch lange nicht fertig. Es wird gehämmert und gemalt, gefeilt und lakirt, aber immerhin genug zu sehen.¹⁷⁷ Am Trocadero¹⁷⁸ wird noch mehr gearbeitet als am Champs de Mars,¹⁷⁹ wo schon sehr viel da ist. Besonders interessirten uns die Equipagen¹⁸⁰ Ausstellung und die ausgestellten Bräuhaus und Spiritus apparate französischen Fabrikats und gigantischer dimensionen, dann die wunderschöne Vasenausstellung von Sèvres.¹⁸¹ Was ist mit Kunigunde, hat sie mir noch nicht gratuliert. Das wäre stark, und das hätte ich nicht von ihr verdient. Wie geht es beiden Patienten? Ich bitte Caroline uns den Pressburger¹⁸² /3/ Rennbericht nicht zu vergessen.

Philipp scheint der Faden ausgegangen zu sein, deshalb fahre ich fort.

Lieber Papa! Deine Zeilen haben uns beide sehr gerührt und obwohl, wir dir für diese beneidenswerthe Reise unendlich dankbar sind, so freuen wir uns doch rasend auf das Wiedersehen. Ich muß offen gestehen, daß ich mich in derselben Stimmung wie du beim Abschiede befunden, jedenfalls wollen wir trachten, unsern großen Vorrath an Beinspapier[?] an dich zu dezinoisen[?], indem wir recht oft schreiben. Nun küssen wir dir, lieber Papa, die Hände, umarmen Caroline herzlichst und verbleiben deine dankbaren gehorsamen Söhne

Louis und Philipp

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

¹⁷⁶ V pořadí sedmá světová výstava a současně třetí probíhající v Paříži. Konala se od 1. 5. do 31. 10. 1878 na Champ-de-Mars a Trocadéru. K vystavovaným novinkám patřil např. megafon, elektrické světlo nebo lednice. Blíže HALADA, J., HLAVÁČKA, M. *Světové výstavy*, s. 73–81. Též pro následující.

¹⁷⁷ Ačkoliv byla pařížská světová výstava slavnostně otevřena již 1. 5. 1878, řada výstavních budov včetně paláce Trocadéro ještě nebyla dokončena. Kompletní instalace exponátů trvala až do konce června 1878.

Zítřka chceme rozhodit karty u Croje, Khevenhüllera a Lobkowicze.

Včera jsme byli na výstavě,¹⁷⁶ velkolepé, ale ještě zdaleka nedokončeno. Tlouklo se a malovalo, pilovalo a lakovalo, ale aspoň bylo dost co vidět.¹⁷⁷ Na Trocadéru¹⁷⁸ se pracuje ještě více než na Martově poli,¹⁷⁹ kde toho je již velmi mnoho. Zajímaly nás především ekvipáže¹⁸⁰ na výstavě a vystavený pivovar a lihovinové přístroje francouzských výrobců a obrovských rozměrů, pak expozice překrásných váz od Sêoresa[?].¹⁸¹ Co je s Kunhutou, ještě mi neblahopřála. To by bylo nepěkné, a to bych si od ní nezasloužil. Jak se daří oběma pacientům? Prosím Karolínu, aby na nás nezapomněla se zprávou z přešpurského¹⁸² závodiště.

Zdá se, že Filip ztratil nit, proto pokračuji.

Milý tatínku! Tvé řádky nás oba velmi dojaly, a ačkoliv jsme ti nesmírně vděční za tuto záviděníhodnou cestu, tak se přeci jen nesmírně těšíme na shledání. Musím otevřeně přiznat, že jsem byl ve stejném rozpoložení jako ty při loučení, v každém případě chceme usilovat, [...], zatímco my píšeme opravdu často. Nyní ti, milý tatínku, líbáme ruce, co nejsrdečněji objímáme Karolínu a zůstáváme tvými vděčnými syny

Alois a Filip

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

¹⁷⁸ Trocadero – část Paříže s bývalým výstavním palácem Palais du Trocadéro, který stál mezi lety 1878–1937 na místě dnešního Palais de Chaillot. Tato dvoupodlažní budova byla osvětlována 4000 Edisonovými lampami, disponovala hydraulickými výtahy a její dolní podlaží bylo dokonce klimatizováno.

¹⁷⁹ Champs-de-Mars (Martova pole) – park, který se dnes nachází mezi Eiffelovou věží (1887–1889) a École Militaire (1781). V letech 1867, 1878, 1889 a 1900 zde probíhaly světové výstavy.

¹⁸⁰ Ekvipáž – kočár se spřežením.

¹⁸¹ Nenalezeno.

¹⁸² Pressburg (Prešpurk) – dřívější název pro Bratislavu.

Alois a Filip otci Zdeňkovi a sestře Karolíně**1878, 10. května, Paříž**/1/ Abschrift¹⁸³sende diesen B[rie]f an Zdenka¹⁸⁴

Paris, 10. Mai 1878

Hotel du Rhin – Place Vendome¹⁸⁵

Lieber Papa und liebe Caroline!

Desgleichen, wie du, bestätige ich den Empfang deines Briefes vom 6. [Mai]. Er hat uns recht erfreut, vielen Dank dafür. Das Zimmer kostet täglich 10 Francs, was eigentlich in Anbetracht dessen, daß die Welt Ausstellung den Leuten hier den Kopf verdreht, nicht viel ist. Wir ernähren uns innerhalb der Mauern des Palais Royal,¹⁸⁶ unser Diner macht mit Einschluß der demi-bouteille 3 Francs die Person, wir halten mit unverbrüchlicher Treue[?] an Richefeu, Restaurant „aux mille colonnes“ fest, wegen seiner excellenten Speisen, vol-au-vent-financière¹⁸⁷ cotelette de veau en papillote¹⁸⁸ u. s. w., u. s. w. Jetzt kommt ein /2/ Bericht von unsern Thaten. Vorgestern den 8. [Mai] wollten wir nach Versailles,¹⁸⁹ ein Regen dem noch andere folgen zu wollen schienen, änderte unser Vorhaben zu Gunsten des Musée du Luxembourg,¹⁹⁰ wo ich etwas zeichnete, was ich auch im Louvre¹⁹¹ that, es sind in beiden Museen die herrlichsten Bilder. Nach dem Luxembourg¹⁹²

¹⁸³ Jedná se o připspek obyčejnou tužkou.

¹⁸⁴ Jedná se o připspek obyčejnou tužkou.

¹⁸⁵ Jedná se o připspek obyčejnou tužkou. Hôtel du Rhin, Place Vendôme – bývalá rezidence Napoleona III. (1848–1852 franc. prezident, 1852–1870 císař) z doby před jeho zvolením prezidentem na jižní straně Place Vendôme – prostorné náměstí navržené J. Hardouin-Mansartem za vlády Ludvíka XIV., jehož socha byla z náměstí odstraněna roku 1792 a posléze v roce 1806 nahrazena Slavkovským sloupem. Roku 1898 zde byl otevřen slavný hotel Ritz. Bliže např. EDWARDS, Henry Sutherland. *Old and new Paris. Its History, its People, and its Places*, vol. 1. London 1893, s. 155–160.

¹⁸⁶ Palais Royal (Královský palác) – původně Palais Cardinal (Kardinálský palác), který si nechal roku 1636 v blízkosti Louvru vybudovat kardinál Richelieu (* 1585, † 1642) a v závěti jej odkázal koruně. Po skonu Ludvíka XIII. († 1643) přesídlila do paláce královna-vdova Anna Rakouská s pozdějším králem Ludvíkem XIV. a od této doby se nazývá Palais Royal. Král Slunce ho později daroval rodu vévodů orleánských. V 18. století byl přestavěn do dnešní podoby; vznikly zde obchody, restaurace, kavárny, herny a nevěstince. Dne 13. 7. 1789 zde údajně politik a novinář Camille Desmoulins vzbouřil dav a následujícího dne byl veden útok na Bastilu. Po revoluci začali do zdejších kaváren proudit nejen Pařížané, ale i turisté.

¹⁸⁷ Vol-au-vent financière – pečivo z listového těsta ve tvaru hrnce plněné houbami, kousky kuřete a dalšími přísadami s omáčkou financière

¹⁸⁸ Papilot – papírová či alobalová kapsa ve tvaru srdce, do níž se vkládají pokrmy.

Alois a Filip otci Zdeňkovi a sestře Karolíně
1878, 10. května, Paříž

Opis¹⁸³

tento dopis zaslat Zdence¹⁸⁴

Paříž, 10. května 1878

Hotel Rhin – náměstí Vendôme¹⁸⁵

Milý tatínku a milá Karolínó!

Stejně tak jako ty potvrzuji i já přijetí tvého dopisu z 6. [května]. Opravdu nás potěšil, mnohokrát za něj děkujeme. Pokoj stojí denně 10 franků, což vlastně s ohledem na to, že zde světová výstava lidem plete hlavu, není mnoho. Stravujeme se za zdmi Královského paláce,¹⁸⁶ naše večere stojí včetně poloviny lahve 3 franky za osobu. Držíme se s nezlomnou oddaností na Richefeu v restauraci „Aux Mille Colonnes“ kvůli jejich excelentnímu jídlu, vol-au-vent-financière¹⁸⁷ telecí kotleta v papilotě¹⁸⁸ atd. atd. Teď přichází zpráva o našich činech. Především 8. [května] jsme chtěli do Versailles,¹⁸⁹ děšť však změnil náš úmysl ve prospěch Musée du Luxembourg,¹⁹⁰ kde jsem něco nakreslil, což jsem udělal také v Louvru.¹⁹¹ V obou muzeích jsou nejnádhernější obrazy. Po Lucemburku¹⁹² jsem jel parníkem

¹⁸⁹ Versailles – honosný královský palác s parkem postavený za vlády Ludvíka XIV. (1643 /1661/–1715 francouzský král) představující vrchol zámeckého stavitelského umění v Evropě. Jeho výstavbou byli roku 1662 pověřeni přední umělci své doby – stavitel Louis Le Vau, zahradní architekt André Le Nôtre a malíř a dekoratér Charles Le Brun. Ohromné stavební náklady zatížily státní pokladnu na desítky let. Okázalé zámecké sídlo mělo sloužit jako výraz monarchistické nezpochybnitelnosti a stalo se součástí mocenské politiky Ludvíka XIV. V jeho interiéru se nachází bohatě zdobené královské komnaty a slavný zrcadlový sál. Kolem zámku se rozprostírají rozlehlé zahrady s Velkým a Malým Trianonem; v letech 1783–1785 si zde Marie Antoinetta (1774–1792 francouzská královna) nechala postavit vlastní vesničku, tzv. Hameau (samotu).

¹⁹⁰ Musée du Luxembourg (Lucemburské muzeum) – muzeum umění v Paříži vzniklé již roku 1750 jako první veřejná obrazárna ve Francii. V roce 1818 se stalo prvním evropským muzeem současného umění.

¹⁹¹ Musée du Louvre – jedno z největších muzeí na světě sídlící v palácovém komplexu Palais du Louvre, bývalém sídle francouzských králů. Základy Louvru byly položeny v r. 1190, kdy zde nechal Filip II. August (1180–1223 francouzský král) postavit pevnost chránící pravý břeh Seiny před Angličany. V 16. století byla přebudována na královský zámek a stala se sídlem králů. Za zakladatele sbírek bývá považován František I. (1515–1547 francouzský král), sběratel a mecenáš umění. Roku 1608 otevřel Jindřich IV. (1589–1610 francouzský král) palác umělcům a v roce 1793 zde bylo otevřeno Musée Central des Arts, jež mapovalo důležité okamžiky v historii Louvru. Díky dárčovství a nákupům výtvarných děl se umělecká sbírka postupně rozrůstala. Po pádu císařství v roce 1870 byly sbírky zestátněny. Dnešní skleněná pyramida I. M. Peia je záležitost až z r. 1989.

¹⁹² Tj. návštěvě Lucemburského muzea.

fuhr ich mit Dampfboot die Seine¹⁹³ hinunter zur Welt-Ausstellung, wo ich mir am Trocadéro die Baulichkeiten der verschiedensten Nationen anschaute. Es wird noch immer Hals über Kopf an allen Ecken und Enden gehämmert, gesägt und Erdarbeiten sind auch noch immer viele zu machen, aber dennoch ist das Ganze von höchstem Interesse. Die Wiener Ausstellung¹⁹⁴ war aber doch schöner arrangirt. Philipp war nur wegen Müdigkeit zu Hause, wir sind beide ungerufen ganz wohl und gesund. Abends machten /3/ wir eine große Promenade, durch die Rue de Rivoli bis zur Bastille,¹⁹⁵ dann über die grossen Boulevards bis zur Madeleine, wozu wir geschlagene 2 Stunden brauchten. Gestern den 9. [Mai] waren wir in einer Anwandlung von Melancholie in Père Lachaise,¹⁹⁶ kollosal. Dann fuhren wir in den Jardin d'acclimation,¹⁹⁷ der uns ausnehmend gefiel, Kinder reiten auf Elephanten, Kameelen und Ponies spazieren, ein Strauß ist in einen kleinen Wagen für Kinder eingespannt. Abends waren wir in dem Cirque des Champs Elysées,¹⁹⁸ recht gut unterhalten.

Diese Tage wollen wir zu Rothschild¹⁹⁸ gehen und 500 Francs erheben.

Nun küssen wir dir, lieber Papa, die Hände, umarmen Caroline, grüssen Fräulein Schwarz. Louis läßt Caroline sagen, das grüne Buch von Samarow,²⁰⁰ daß in Salon unter Mama's /4/ Bild²⁰¹ liegt, Wenzel²⁰² zu geben, der es in die große Bagage packen soll.

Man hält uns hier allgemein für Engländer, worüber wir uns ärgern und hüten englisch zu reden, wir reden sogar böhmisch zusammen.

Heute erhielten wir deinen lieben Brief vom 7. [Mai], es freut uns, daß dir Kafka²⁰³ so convenirt[?].

Nochmals Adieu, wir sind deine dankbaren Söhne

Louis und Philipp

Paris, Frankreich, Place Vendôme, Hotel du rhin

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹⁹³ Seine – řeka v severní Francii o délce 776 km.

¹⁹⁴ V pořadí pátá světová výstava probíhala ve vídeňském Prátru od 1. 5. do 31. 10. 1873. Poprvé se místem konání nestal Londýn ani Paříž. Z představovaných novinek lze uvést např. dynamo. V roce konání výstavy oslavil rakouský císař František Josef I. 25 let na trůně. K výstavě podrobněji HALADA, J., HLAVÁČKA, M. *Světové výstavy*, s. 52–62.

¹⁹⁵ Bastille (Bastila) – pařížská pevnost vystavěná mezi lety 1370–1383 k obraně proti Angličanům ve stoleté válce (1337–1453); od 15. století se využívala jako věznice. Dne 14. 7. 1789 byla Bastila dobyta a tím vypukla Velká francouzská revoluce.

¹⁹⁶ Viz pozn. č. 77.

po Seině¹⁹³ dolů ke světové výstavě, kde jsem si na Trocadéru prohlédl stavby nej-různějších národů. Na každém rohu se hlava nehlava tluče, řeže, a na zemních pra-cích je ještě také dost co dělat, ale přesto je všechno nanejvýš zajímavé. Vídeňská výstava¹⁹⁴ ale byla přeci jen hezčí. Filip tentokrát zůstal kvůli únavě doma. Oba jsme, musím to zaklepat, zcela v pohodě a zdraví. Navečer jsme podnikli velkou procházku skrz ulici Rivoli až k Bastile,¹⁹⁵ potom přes velké bulváry až ke koste-lu Madeleine, nač jsme potřebovali 2 hodiny. Včera 9. [května] jsme byli v návalu melancholie v *Père Lachaise*,¹⁹⁶ ohromné. Potom jsme jeli skrz *Jardin d'acclima-tion*,¹⁹⁷ kde se nám neobyčejně líbilo. Děti jezdí na slonech, velbloudech a ponících, jeden pštros byl zapřažen v malém voze pro děti. Večer jsme se octli v cirkuse Champs Élysées.¹⁹⁸ Opravdu dobrá zábava.

Tyto dny chceme jít k Rotschildům¹⁹⁹ a vyzvednout 500 franků.

Nyní ti líbáme ruce, milý tatínku, objímáme Karolínu, zdravíme slečnu Schwarzovou. Alois dává vzkázat Karolíně, že zelenou knihu od Samarowa,²⁰⁰ kte-rá leží v salonu pod matčiným obrazem,²⁰¹ má dát Václavovi,²⁰² který ji má zabalit do velkého zavazadla.

Považují nás tu všeobecně za Angličany, nad čímž se zlobíme a dáváme si na anglickou mluvu pozor, hovoříme spolu dokonce i česky [tj. böhmisch].

Dnes jsme obdrželi tvůj milý dopis ze 7. [května]. Těší nás, že ti Kafka²⁰³ tak [...].

Ještě jednou sbohem, jsme tvoji vděční synové

Alois a Filip

Paříž, Francie, náměstí Vendôme, hotel Rhin.

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹⁹⁷ Jardin d'acclimation (Aklimatizační zahrada) – botanická a bývalá zoologická zahrada v Paříži otevřená roku 1860 jako vědecká zahrada určená k aklimatizaci exotických rostlin a zvířat. V roce 1870 byla kvůli Prusko-francouzské válce uzavřena. Do roku 1877 sem byla zvířata opětovně umís-těna, převládala však užitková nad cizokrajnými. Kromě fauny a flóry zde začalo fungovat i jakési lidské zoo, výstaviště obyvatelstva z dalekých končin, jakými byli africké kmeny nebo indiáni, jež ponižujícím způsobem demonstrovalo jejich životní styl. V roce 1878 byla v Jardin d'acclimation zprovozněna 800 m dlouhá úzkorozchodná dráha.

¹⁹⁸ Champs-Élysées (Elyzejská pole) – jeden z nejslavnějších bulvárů světa; spojuje náměstí Place de la Concorde a Place Charles de Gaulle (dříve Place de l'Étoile) s Arc de Triomphe (Vítězným obloukem). Za dob druhého císařství (1852–1870) se zde scházela celá Paříž; lidé se procházeli v zeleni a navštěvovali kavárny a restaurace. Na konci 19. století se Avenue des Champs-Élysées stala místem setkávání vyšších společenských vrstev. Místo se též využívalo pro konání světových výstav.

¹⁹⁹ Srov. pozn. č. 174.

²⁰⁰ Oskar Mendig (* 1828, † 1903), německý diplomat a spisovatel. Pod pseudonymem Gregor Samarow napsal řadu románů. Zmíněnou „zelenou knihu“ může být historický románový cyklus „*Um Szepter und Kronen*“ odehrávající se v době Prusko-francouzské války (1870–1871).

²⁰¹ Tj. Terezie hr. ze Sternbergu, roz. hr. ze Stadion-Thannhausenu (* 1819, † 1873).

²⁰² Nelze blíže určit.

²⁰³ Nelze blíže určit.

21/

Filip otci Zdeňkovi

[1878], 18. května, Paříž

/1/ Abschrift²⁰⁴

18. Mai

Lieber Papa!

Heute haben wir deinen Brief bekommen, der uns mittheilte, daß du am 28. [Mai] abreisen willst. Wir haben in Folge dessen unsere Abreise so arrangirt:

Am 24. Abend Abreise von Paris

[Am] 25. [Abend] Ankunft in München²⁰⁵

[Am] 26. früh Abreise von München

[Am 26.] Nachmittags Ankunft in Kauth²⁰⁶

[Am] 27. [Nachmittags] Abfahrt von Kauth und Ankunft in Malesic²⁰⁷

[Am] 29. Abend Ankunft in Jemništ.²⁰⁸

Ich werde auch gleich an Onkel Fritz schreiben, er solle mir umgehend sagen, ob er an dem Tage noch dort ist, wo nicht, so fahren wir gleich von München bis Pilsen – Malesic. Ich denke so ist es am besten.

Wir wollen dieser Tage 1000 Francs erheben, und damit die Hôtelrechnung, allfällige Achats und die Reisekosten bestreiten, sollte etwas erübrigen so bringen wir es nach Haus, denn Gold geht /2/ ja überall. Die Hitze ist hier sehr groß, das Cap der guten Hoffnung, brauchte sich dieser Temperatur nicht zu schämen. Wir waren gestern baden, was sehr angenehm war. Wir waren auch schon in Saint-Denis in der Kathedrale,²⁰⁹ die äußerst interessant ist, wegen ihrer uralten Statuen und wegen der Königsgrüfte, wo auch Marie Antoinette²¹⁰ und viele andern Prinzen und Prinzessin[n] königlich bourbonischen Geblütes ruhen.²¹¹ Wir hatten bei der

²⁰⁴ Jedná se o přípisek červenou pastelovou tužkou.

²⁰⁵ München (Mnichov) – hlavní město Bavorska; ve druhé polovině 19. století se stal jedním z hlavních uměleckých center Evropy.

²⁰⁶ Kout na Šumavě (Kauth) v Západních Čechách, resp. koutsko-trhanovské panství, zakoupili roku 1697 hrabata Jiří Jindřich (* 1640, † 1716) a Jan Filip I. (* 1652, † 1742) ze Stadionu. Mezi lety 1817–1824 zde nechal Filip hr. Stadion (* 1780, † 1839) postavit zámek, v němž rodina při pobytu na koutském panství přebývala. Jeho dcera Terezie (* 1819, † 1873) se roku 1845 provdala za Zdeňka hr. ze Sternbergu (* 1813, † 1900). Po smrti Filipa hr. Stadionu se stal majitelem rodinného svěřenectví starší z jeho doposud dvou žijících synů, Karel Bedřich (* 1817, † 1897). Podrobněji o Koutu na Šumavě PROCHÁZKA, Z. *Kout na Šumavě*.

²⁰⁷ Viz pozn. č. 89.

Filip otci Zdeňkovi**[1878], 18. května, Paříž**Opis²⁰⁴

18. května

Milý tatínku!

Dnes jsme obdrželi tvůj dopis, který nám sdělil, že chceš 28. [května] odcestovat. My máme náš odjezd upravený v tomto pořadí:

24. večer odjezd z Paříže

25. večer příjezd do Mnichova²⁰⁵

26. ráno odjezd z Mnichova

26. odpoledne příjezd do Koutu²⁰⁶27. odpoledne odjezd z Koutu a příjezd do Malesic²⁰⁷29. večer příjezd na Jemniště.²⁰⁸

Napíši také hned strýci Fridrichovi, snad mi obratem řekne, zda tam ještě v tyto dny bude, pokud ne, tak pojedeme hned z Mnichova do Plzně – Malesic. Myslím, že je to tak nejlepší.

Tyto dny chceme vybrat 1000 franků, jimiž uhradíme účet v hotelu, případně nákupy a cestovní výdaje. Pokud něco ušetříme, tak to přivezeme domů, neboť zlato jde na odbyt přeci všude. Horko je tu opravdu velké, Mys dobré naděje, netřeba se za tuto teplotu stydět. Včera jsme se byli koupat, což bylo velmi příjemné. Také jsme už byli v katedrále v Saint-Denis,²⁰⁹ která je nesmírně zajímavá svými sochami a královskými hrobkami, v nichž odpočívá také Marie Antoinetta²¹⁰ a mnoho dalších princů a princezen královské bourbonské krve.²¹¹ Na zpáteční cestě

²⁰⁸ Panství se zámek Jemniště ve Středních Čechách koupil v roce 1868 Zdeněk hr. Sternberg (* 1813, † 1900) od Werianda Alfréda Windischgrätze. Ve své závěti ho odkázal svému mladšímu synovi Filipovi (* 1852, † 1924) a po jeho smrti přešlo Jemniště na Filipovy dcery Marii Gabrielu (* 1890, † 1934) a Terezii (* 1902, † 1985).

²⁰⁹ Basilique-Cathédrale de Saint-Denis (bazilika Saint-Denis) – gotická katedrála stojící 8 km severně od Paříže; od roku 1122 oficiální pohřebiště francouzských králů. Roku 475 zde nechala sv. Jenověfa postavit malý kostelík na počest sv. Dionýsa a již v této době byl významným opatstvím. Byli zde pohřbíváni takřka všichni králové, královny a jejich potomci, od Dagoberta I. (629–639 franský král) po Ludvíka XVIII. (1814–1824 francouzský král).

²¹⁰ Marie Antoinetta (1774–1792 francouzská královna); nejmladší dcera Marie Terezie (1740–1780 uherská královna, 1743–1780 česká královna) a Františka I. Štěpána Lotrinského (1745–1765 římský císař). V roce 1770 byla provdána za francouzského následníka trůnu Ludvíka z rodu Bourbonů (1774–1792 francouzský král).

²¹¹ V bazilice Saint-Denis je údajně pohřbeno 43 králů, 32 královen a 63 princů a princezen.

Rückfahrt von der Gare du Nord,²¹² (wir waren mit der Eisenbahn nach Saint-Denis²¹³ gefahren), ein sehr spasiges Abenteuer. Wir nahmen einen Wagen und wollten nach Hause fahren, da es sehr weit, und sehr heiß war. Auf einmal fängt das Pferd an, so fürchterlich auszufeuern, daß es den ganzen Nordertheil des Wagens in Fetzen hieb, worauf wir nachdem es sich nach einiger Zeit beruhigt, der zerschlagenen Wagen verlassen mußten. Ich schwang mich auf die Imperiale eines /3/ Omnibus²¹⁴ und gelangte nach vielen Kreuz und Querfahrten, die gleich wol nur 6 sous²¹⁵ kosteten endlich zu Hause an. Louis, will absolut keinen Omnibus besteigen, er blieb daher zurück, nahm einen 2. Wagen und kam eine halbe Stunde früher an als ich, worauf wir uns noch lange darüber königlich unterhielten.

Ich habe ein sehr gutes Bild von Cavriani²¹⁶ aus dem Kopfe gemacht, er hat mich darum gebeten, es gefiel ihm so gut daß er dem Erzherzog²¹⁷ zeigte. Wir avisiniren mit ihm auf's eifrigste, er ist sehr unterhaltend und gut, thut Niemanden etwas zu leide.

Ins Theater gehen wir sehr wenig, weil die Hitze drinnen zu drückend ist.

Wir wollen heute wieder in die Ausstellung, sie ist so interessant, man sieht so viel Neues und Belehrendes, nur schade, daß noch so viel gearbeitet wird, und daß es in dem Glaspalast so warm ist. Ich muß jetzt schließen, /4/ lieber Papa, auf baldiges Wiedersehen, wir küssen dir beide Hände, umarmen Caroline, grüssen Fräulein Schwarz.

Ich bin dein gehorsamer Sohn

Philipp

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

²¹² Gare du Nord (Severní nádraží) – pařížské nádraží vybudované v letech 1861–1865 architektem J. I. Hittorffem. V roce 1884 bylo rozšířeno.

²¹³ Saint-Denis – severoparižské předměstí.

z Gare du Nord²¹² (jeli jsme do Saint-Denis²¹³ vlakem) to bylo jedno velké veselé dobrodružství. Vzali jsme si vůz a chtěli jsme jet domů, jelikož to bylo velmi daleko a bylo velké teplo. Náhle začal vůz tak strašně kopat, až se celý předek vozu rozsekal na kousky, načež poté, co se za nějakou dobu uklidnil, jsme museli rozbitý vůz opustit. Skočil jsem na patrový omnibus²¹⁴ a po mnoha jízdách křížem krážem, které ovšem stáli jen 6 sousů,²¹⁵ jsem konečně dorazil domů. Alois nechtěl naprosto na žádný omnibus nastoupit, proto zůstal, nasedl na druhý vůz a přijel o půl hodiny dříve než já, nad čímž jsme se ještě dlouho královsky bavili.

Namaloval jsem z paměti velmi dobrý obraz Cavrianiho,²¹⁶ on mě o to požádal, líbil se mu tak moc, že ho pak ukázal arcivévodovi.²¹⁷ Probírali jsme to s ním co nejhorlivěji, je velmi zábavný a laskavý, nikoho nezklame.

Do divadla chodíme velmi málo, jelikož je uvnitř příliš horko.

Dnes chceme opět na výstavu, je tak zajímavá, je tam k vidění tak mnoho zajímavého a poučného, jen škoda, že je tam ještě tolik práce a že je ve skleněném paláci tak teplo. Nyní musím končit, milý tatínku, na brzké hledání, líbáme ti obě ruce, objímáme Karolínu, zdravíme slečnu Schwarzovou.

Zůstávám tvým poslušným synem

Filip

Opis, rukopis, 1 dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

²¹⁴ Omnibus – nekolejové vozidlo tažené koňmi a určené pro veřejnou hromadnou dopravu po stanovené trase; předchůdce autobusu.

²¹⁵ Sou – francouzský výraz pro minci v hodnotě 12 denierů. Její název je odvozen od solidu (zlatá mince užívaná Římany).

22/

Filip sestře Zdence

1878, 23. května, Paříž

/1/ Paris den 23ten Mai 1878

Liebe gute Zdenka!

Der Zweck meines Schreibens ist nicht nur dir ein direktes Lebenszeichen von uns zugeben (denn indirekte bekommst du ja durch unsere Briefe, die dir in copia hoffentlich zu geschickt werden) sondern auch um dir unsere Ankunft bei Euch anzuzeigen.

Wir wollten ursprünglich uns in Kaut aufhalten, und dann zu Euch kommen, und haben Onkel Fritz zu schreiben gebeten ob er am Sonntag den 26ten [Mai] dort ist, haben jedoch bis jetzt keine Antwort bekommen. Wir glauben daher, daß er nicht mehr dort ist.

Wir kommen daher am Sonntag um 5 U[hr] 25 M[inuten] Nachmittag nach Pilsen, wohin (f) du unseren Leib – Pytlik auf die(n) Bahn zu bestellen die Gewogenheit haben wirst.

(Morgen) Heute machen wir unsere Abschiedsaufwartung beim Erzherzog Friedrich,²¹⁸ der /2/ (morgen) heute abreist. Dann gehen wir zum Rennen nach Auteuil.²¹⁹

Freitag früh gehen wir Alie²²⁰ besuchen die hereinkommt, wir freuen uns schon sehr darauf.

Ich hoffe, daß das wir dir mitbringen dir Freude machen wird, ich sage es aber nicht, wegen der Ueberraschung. Ich muß jetzt schließen verzeihe die Kürze des Briefes, ich gehe jetzt un bok (Strassburger Bier) trinken. Grüße mir Carl²²¹ und die Kinder²²² herzlichst auch von Louis.

Auf baldiges Wiedersehen.

Dein treuer so Gott will Bruder

Philipp

Soeben kommt ein Brief von Onkel Fritz wo er ausschreibt, daß er uns Sonntag erwartet, wir kommen daher erst am Montag zu Euch.

Originál, rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

²¹⁶ Ludvík hr. Cavriani (* 1812, † 1879).

²¹⁷ Zřejmě Fridrich Rakousko-Těšínský (* 1876, † 1936).

²¹⁸ Snad Fridrich Rakousko-Těšínský (* 1876, † 1936).

²¹⁹ Auteuil – pařížská čtvrť.

²²⁰ Nelze blíže určit.

Paříž, 23. května 1878

Milá dobrá Zdenko!

Účelem mého psaní je podat ti nejen přesný popis našeho života (neboť ho nepřímou dostáváš skrze naše dopisy, které ti doufejme, přichází v kopii), nýbrž také abychom ti oznámili náš příjezd k Vám.

Původně jsme se chtěli zastavit v Koutu a pak přijet k Vám a žádali jsme strýce Fridricha, aby nám napsal, zda tam bude v sobotu 26. [května], avšak doposud jsme nedostali žádnou odpověď. Domníváme se proto, že tam není.

Z tohoto důvodu přijedeme v neděli v 5 hodin 25 minut odpoledne do Plzně, kam nás [...].

<Zítř< Dnes se jdeme rozloučit k arcivévodovi Fridrichovi,²¹⁸ který <zítř< dnes odjíždí. Potom půjdeme na závody do Auteuilu.²¹⁹

V pátek ráno jdeme navštívit Alie²²⁰ která přijela, již se na to velmi těšíme.

Doufám, že ti uděláme radost tím, co přivezeme, neřeknu ale co, abych nezkazil překvapení. Nyní musím končit, promiň za krátký dopis, jdu zrovna pít kozla (štrasburské pivo). Pozdravuj co nejsrdečněji Karla²²¹ a děti²²² také od Aloise.

Na brzké shledání.

Tvůj věrný dá-li Bůh bratr

Filip

Zrovna přišel dopis od strýce Fridricha, kde píše, že nás bude v neděli očekávat, proto k Vám přijedeme teprve v pondělí.

Originál, rukopis, 1 list, psáno perem na s. 1–2.

²²¹ Karel hr. Schönborn (* 1840, † 1908); syn Ervína hr. Schönborna (* 1812, † 1881) a Kristýny hr. Brühlové (* 1817, † 1902). Měl celkem deset potomků. Z prvního manželství s Johanou princ. z Lobkowicz (* 1840, † 1872) vzešlo pět synů a dvě dcery, z druhého manželství se Zdenkou hr. ze Sternbergu (* 1846, † 1915) měl dva syny a dceru (viz níže). Po otcově smrti zdědil Karel majorát Dolní Lukavice na Plzeňsku.

²²² Karlovi potomci z prvního manželství s Johanou princ. z Lobkowicz (* 1840, † 1872): Ervín (* 1862, † 1882), Jan (* 1864, † 1912), Fridrich (* 1865, † 1919), Anna (* 1866, † ?), Josef (* 1866, † 1913), František (* 1870, † 1942) a Kristýna (* 1872, † 1918); potomci z druhého manželství se Zdenkou hr. ze Sternbergu (* 1846, † 1915): Terezie (* 1878, † 1949), Zdeněk (* 1879, † 1960) a Vojtěch (* 1881, † 1946).

JMENNÝ REJSTŘÍK K EDIČNÍ ČÁSTI

Do rejstříku zahrnuji osoby, které se vyskytují ve zpřístupněné korespondenci, s uvedením příslušného čísla dopisu. Nerejstříkují poznámky pod čarou. Pakliže některá osoba není v korespondenci uvedena pod svým jménem, ale pouze ve vztahu k pisateli, svou funkcí apod. (např. „matka“, „vyslanec“), uvádím i tato jména v rejstříku, přičemž číslo dopisu, v němž se osoba v této podobě nachází, dávám do hranaté závorky. Pro příliš častý výskyt nejsou začleněna jména pisatelů Aloise a Filipa ze Sternbergu, jejich otce Zdeňka ze Sternbergu a jejich sestry Karolíny ze Sternbergu. Dále nerejstříkují jména svatých, pokud jsou jejich jména součástí názvu církevní památky, ani dalších osob, jejichž jména jsou obsažena v názvu navštíveného místa. Panovníky a arcivévody řadím dle běžných zvyklostí pod křestní jména, papeže uvádím pod papežská jména, a to (v obou případech) v české podobě. Rodová jména šlechticů píši v jejich německé variantě, křestní jména v češtině. V závorce uvádím vždy životní data a místa narození a úmrtí, pokud je bylo možné určit. Při větší míře nejistoty vkládám otazník [?].

Alie; bez bližšího určení: č. 22

Anna; bez bližšího určení: č. 13

Auersperg, František [?] (* 1856 Vídeň, † 1938 Slatiňany): č. 5

Auersperg, Vincenc; nelze určit: č. 5

Auerspergová, Vilemína, roz. Kinská [?] (* 1857 Vídeň, † 1909 Slatiňany): č. 6

Bigot de Saint-Quentin, Karel August (* 1805 Neuburg a. d. Donau, † 1884 Kvasice): č. 6, 7, 9, [10], [12], [14]

Bigot de Saint-Quentin, Karolína („Lotti“), roz. ze Sternbergu (* 1804 Pohořelice, † 1881 Vídeň): č. 5, 6, 7, 9, [10], [12], 14, 18

Bradek, děkan: č. 17

Brandis, člen hraběcí rodiny: č. 17

Cavriani, Ludvík (* 1812, † 1879): č. 19, 21

Cramer, nizozemský doktor: č. 9

Croÿ, Rudolf (* 1823 Dülmen, † 1902 Cannes): č. 19

Czernin z Chudenitz, Evžen (* 1851 Vídeň, † 1925 Petrohrad): č. 13

Czerninová z Chudenitz, Františka, roz. Schönburg-

- Hartensteinová (* 1857
Karlsruhe, † 1926 zámek
Petrohrad v Čechách): č. 13
- Fridrich I. Bádenský** (* 1826
Karlsruhe, † 1907 Mainau), č. 18
- Fridrich Rakousko-Těšínský** (*
1856 Židlochovice, † 1936
Mosonmagyaróvár): č. 19, [21],
[22]
- Goluchowski**, Agenor Maria (*
1849 Lvov, † 1921 Lvov): č. 19
- Hardegg**, Rudolf (* 1851, † 1939):
č. 15, 16, 17
- Harsa**, František: č. 1, 2, 7, [17]
- Henikstein**, Vilém (* 1800 Vídeň, †
1876 Vídeň): č. 4
- Hohenlohe-Bartenstein und
Jagstberg**, Rosa Karolína, roz.
ze Sternbergu, podruhé provd.
Croÿ (* 1836 Gyöngyös, † 1918
Vídeň): č. 6
- Hübner**, Alexandr (* 1811 Vídeň, †
1892 Vídeň): č. 17
- Jan Nepomuk Salvátor
Toskánský**/ Jan Orth (* 1852
Florencie, † asi 1890 Mys Horn):
č. 3, 7
- Januarius**, it. Gennaro (* 272
Benevento, † 305 Pozzuoli): č. 6
- Kafka**; bez bližšího určení: č. 20
- Kalkreuth**, Karel Otto (* 1835
Bielsko, † 1900 Muchoczyn): č.
2, 3, 6
- Khevenhüller**, Karel (* 1839
Ladendorf, † 1905 Riegersburg):
č. 19
- Khevenhüllerová**, Eduardina
(Edina), roz. Clam-Gallasová (*
1851 Praha, † 1925 Opatija): č.
19
- Kinský**, Evžen (* 1818 Vídeň, †
1885 Vídeň): č. 14
- Kinský**, František (* 1850, † 1876):
č. [14]
- Liechtenstein**, František I. (* 1853
hrad Liechtenstein u Mödlingu, †
1938 Valtice): č. 15
- Liechtenstein**, Jan II. (* 1840
Lednice, † 1929 Valtice): č. 15
- Lobkowicz**, František (* 1839
Praha, † 1898 Křimice): č. [7]
- Lobkowiczová**, Julie, roz. z
Redwitz-Wildenrothu (* 1840, †
1895): č. 19
- Lobkowiczová**, Kunhuta, roz.
Sternbergová (* 1847 Praha, †
1916 Křimice) : č. [4], [7], 12, 19
- Marie Antoinetta** (* 1755 Vídeň, †
1793 Paříž): č. 21
- Mendig, Oskar**/ Samarow, Gregor
(* 1828 Königsberg, † 1903
Charlottenburg): č. 20
- Niedermayer**: č. 7
- Nostitzové**, hraběcí rod: č. 18
- Overbeck**, Johannes Adolph (*
1826 Antverpy, † 1895 Lipsko):
č. 9
- Paar**, Ludvík (* 1817, † 1893
Meran): č. [14], 16, 17
- Pereira**; bez bližšího určení: č. 17
- Pius IX.**/ Mastai Ferretti, Giovanni
Maria (* 1792 Senigallia, † 1878
Řím): č. [16], [17]
- Pytlík**, kočí [?]: č. 22
- Rioka** [?]; bez bližšího určení: č. 15
- Rothschild**, Nathaniel Mayer [?] (*
1836 Frankfurt nad Mohanem, †
1905 Vídeň): č. 19, 20

- Rothschild**, Nathan Mayer [?] (* 1840 Londýn, † 1915 Londýn): č. 19, 20
- Rzyszczewski**, Josef Adam (* 1813 Žukowice, † 1884): č. 6, 7, 9, [10], [12], [14]
- Samarow**, Gregor viz **Mendig**, Oskar
- Schier**, František: č. 18
- Schönborn**,
- Schönborn**, Karel (* 1840 Praha, † 1908 Neuhaus bei Neukirchen): č. [7], 22
- Schönborn**, Vojtěch (* 1854 Dlačkovice, † 1924 Bor u Tachova): č. 18
- Schönborn**, Vojtěch (* 1881 Malesice, † 1946 Klatovy): č. [22]
- Schönborn**, Zdeněk (* 1879 Praha, † 1960 Krumbach): č. [22]
- Schönbornová**, Terezie (* 1878 Praha, † 1949 Praha): č. [22]
- Schönbornová**, Zdenka, roz. Sternbergová (* 1846 Vídeň, † 1915 Malesice): č. [4] 5, [7], [19], 20, 22
- Schulkess**; bez bližšího určení: č. 18
- Schwarzová**; „slečna“: č. 2, 4, 6, 7, 18, 20, 21
- Stadion-Thannhausen**, Eduard (* 1833, † 1884 Sezemice): č. 6, 7, 9, [10], [12], [14]
- Stadion-Thannhausen**, Karel Fridrich (* 1817 Vídeň, † 1898 Veselí u Klatov): č. 6, 9, [10], [12], 13, [14], 21, 22
- Stadion-Thannhausenová**, Ludovika, roz. Lobkowiczová (* 1838 Vídeň, † 1907 Břežany): č. 5, 6, 9, [10], [12], [14]
- Sternberg**, Josef Leopold (* 1770 Praha, † 1858 Vídeň): č. [11]
- Sternbergová**, Terezie, roz. Stadion-Thannhausenová (* 1819 Vídeň, † 1873 Vídeň): č. [5], [20]
- ze **Stockau**, Marie Virginie, rozv. ze Saint-Julien, roz. Baltazziová (* 1848 Konstantinopol, † 1927 Vídeň): č. [19]
- ze **Stockau**, Otto (* 1835 Napajedla, † 1890 Napajedla): č. 19
- Stummer von Tarnob**, příslušník baronské rodiny: č. 4
- Thurn-Taxis**, Emerich (* 1820 Praha, † 1900 Gleichenberg): č. 7
- Václav**; bez bližšího určení; sloužící [?]: č. 20
- Verdi**, Giuseppe (* 1813 Le Roncole u Busseta, † 1901 Milán): č. 7
- Viktor Emanuel II.** (* 1820 Turín, † 1878 Řím): č. [10], [17], [18]
- Viktorie/ Viktorin/ Viktorine**; „slečna“: č. 4, 18
- Wimpffen**, Felix (* 1827 Brunnsee ve Štýrsku, † 1882 Paříž): č. 16
- z **Wrbna a Freudenthalu**, Dominik (* 1811, † 1876 Praha): č. 4
- Wurmbrand**, Jindřich Gundaccar [?] (* 1762 Štýrský Hradec, † 1847 Vídeň): č. 17
- Wurmbrand**, Vilém [?] (* 1806 Liblín, † 1884 Ljubljana): č. 17
- zahradník z Malesic**; bez bližšího určení: č. 13

MÍSTNÍ A VĚCNÝ REJSTŘÍK K EDIČNÍ ČÁSTI

Rejstřík obsahuje jména míst, která se nachází v edici korespondence, s uvedením příslušného čísla dopisu. Nerejstříkuji poznámky pod čarou. Místa v Itálii jsou sjednocena pod názvem „Itálie“ a francouzská, resp. pařížská zastavení uvádím pod názvem „Francie“. Tato místa píše nejprve v jazyce státu, ve kterém se nacházejí, a to v jejich dnešní běžně užívané podobě. V závorce udávám český překlad (pokud existuje). Všechny ostatní názvy uvádím v češtině, přičemž u mimočeských oblastí vkládám do závorky místní úřední název. Ke všem místním a věcným názvům píše *kurzívně* také první variantu uvedenou v editovaném prameni (pokud se odlišuje od dnešního oficiálního názvu). Vedle měst zařazují i církevní stavby, paláce, hotely apod. Pokud není název místa z textu přímo rozeznatelný, ale je zřejmé, o jakou lokalitu nebo objekt se jedná, dávám číslo příslušného dopisu do hranaté závorky. Nejisté určení místa označuji otazníkem [?].

Francie:

Paris (Paříž) – hlavní město

Francie: č. 19, 20, 21, 22

Auteuil – pařížská čtvrť: č. 22

Basilique-Cathédrale de Saint-Denis (bazilika Saint-Denis); *in Saint-Denis in der Kathedrale* – katedrála severně od Paříže: č. 21

Bastille (Bastila) – pařížská pevnost: č. 20

Église de la Madeleine (kostel sv. Máří

Magdalény); *Madeleine* – kostel v Paříži: č. 19, 20

Gare du Nord (Severní nádraží) – železniční stanice v Paříži: č. 21

Hôtel du Rhin – bývalá rezidence Napoleona III. na Place Vendôme v Paříži: č. 20

Champs-de-Mars (Martova pole) – park v Paříži: č. 19

Champs-Élysées (Elyzejská pole); *Champs Elysées* – hlavní třída v Paříži: č. 20

Jardin d'acclimation (Aklimatizační zahrada) – botanická a bývalá zoologická zahrada v Paříži: č. 20

Královský palác viz Palais Royal

Louvre viz Musée du Louvre

Lucemburské muzeum viz Musée du Luxembourg

Martova pole viz Champs-de-Mars

Musée du Louvre; *Louvre* – muzeum v Paříži: č. 20

Musée du Luxembourg (Lucemburské muzeum) – muzeum v Paříži: č. 20

Opéra Garnier/ Palais Garnier; *die große Oper* – operní dům v Paříži: č. 19

Palais Garnier viz Opéra Garnier

Palais Royal (Královský palác) – palác v Paříži ležící severně od Louvru: č. 20

Père-Lachaise; *Père Lachaise* – pařížský hřbitov: č. 9, 20

Place Vendôme (Náměstí Vendôme); *Place Vendome* – náměstí v Paříži: č. 20

Rue di Rivoli (ulice Rivoli) – ulice v Paříži: č. 20

Saint-Denis – předměstí na severu Paříže: č. 21

Trocadero – část Paříže s bývalým výstavním palácem: č. 19, 20

Versailles – zámecký komplex jihozápadně od Paříže: č. 20

Itálie:

Abruzzo; *die Abruzzan* – region ve střední Itálii: č. 1

Ancona – italský přístav severně od Říma: č. 2

Antro della Sibilla (jeskyně Sibylly Kumské); *die Grotte der Sybilla Cumana* – jeskyně v Itálii severozápadně od Neapole: č. 5

Baia; *Baiae* – město v Itálii západně od Neapole: č. 4, 5

Capri – ostrov v Itálii v Neapolském zálivu: č. 4, 10

Grotta Azzurra (Modrá jeskyně); *die blaue Grotte*: č. 4, 10

Ercolano/ Herculaneum/ Resina – město v Itálii jihovýchodně od Neapole v regionu Kampánie: č. 4

Firenze (Firencie); *Florenz* – město ve střední Itálii v regionu Toskánsko: č. 16

Firencie viz Firenze

Foggia – město v jihovýchodní Itálii v regionu Apulie: č. 1

Herculaneum viz Ercolano

Jeskyně Sibylly Kumské viz Antro della Sibilla

Lago di Agnano (jezero Agnano); *Lago d'Agnano* – bývalé jezero v Itálii západně od Neapole: č. 4

Marina Grande [?]; *Marina* – italský přístav na severní straně ostrova Capri: č. 10

Marina Piccola [?]; *Marina* – italský přístav na jižní straně ostrova Capri: č. 10

Napoli (Neapol); *Neapel* – město v jižní Itálii v regionu Kampánie: č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15

Campo Santo Nuovo; *Campo santo nuovo* (*neuer Friedhof*) – hřbitov v Neapoli: č. 9

Castel dell'Ovo [?] (Vaječný hrad/ Hrad zlatého vejce); *Castello del'ovo* – hrad v Neapoli: č. 1

Castel Sant'Elmo (hrad sv. Eliáše); *Castello San Elmo* – pevnost v Neapoli: č. 2

Crypta Neapolitana (neapolská krypta/ jeskyně Posillipská); *Grotte vom Posilipo* – tunel, který spojoval Neapol a Pozzuoli: č. 2

Duomo di San Gennaro (dóm sv. Gennara/ Januaria); *San Gennaro* – katedrála v Neapoli: č. 6

Hôtel du Louvre (hotel Louvre) – zřejmě hotel v Neapoli; blíže neurčeno: č. 1, [7]

Chiaia – nábrežní čtvrť Neapole: č. 1, 2, 3, 6, 10, 13

Jeskyně Posillipská viz Crypta Neapolitana

Museo Archeologico Nazionale di Napoli (Národní archeologické muzeum v Neapoli); *Museo Nazionale* – muzeum v Neapoli: č. 2, 7, [9], 11

Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte/ Palazzo Reale di Capodimonte (Národní muzeum a galerie Capodimonte/ Královský palác Capodimonte); *das Königl. Schloß am Capo Dimonte* – původně zámek,

později muzeum v Neapoli: č. 4

Neapolská krypta viz Crypta Neapolitana

Palazzo Reale di Capodimonte viz Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte

Posillipo; *Posilipo* – čtvrť Neapole: č. 2

Teatro di San Carlo (Divadlo sv. Karla); *Teatro San Carlo* – operní dům v Neapoli: č. 3

Teatro Politeama (Divadlo Politeama); *Teatro Politeamo Napoletano* – divadlo v Neapoli: č. 2

Tomba di Virgilio (Vergiliova hrobka); *Sepolcro di Vergile* – údajný hrob Vergilia v Neapoli: č. 2

Via Chiaia (ulice Chiaia); *Strada di Chiaia* – ulice v Neapoli: č. 3

Via Toledo (ulice Toledo); *die Toledo-Strasse* – ulice v Neapoli: č. 3

Macellum di Pozzuoli viz Tempio di Serapide

Neapol viz Napoli

Pompei (Pompeje); *Pompeji*: č. 4, 8, 9, 11, 12

Pompeje viz Pompei

Portici – město v jižní Itálii v regionu Kampánie: č. 4

Pozzuoli; *Puzzuoli* – město v jižní Itálii v regionu Kampánie: č. 4

Tempio di Serapide/ Macellum di Pozzuoli (Serapidův chrám); *der Tempel der Sarapis* – zbytky antické tržnice v Pozzuoli: č. 4

Resina viz Ercolano

Roma (Řím); *Rom* – hlavní město Itálie: č. 3, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17

Basilica dei Santi Ambrogio e Carlo al Corso/ Chiesa di San Carlo al Corso a Roma; *San Carlo al Corso* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di San Giovanni in Laterano (bazilika svatého Jana v Lateráně/ Lateránská bazilika); *San Giovanni in Laterano* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di San Paolo fuori le mura (bazilika sv. Pavla za hradbami); *San Paolo fuori le Mura* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di San Pietro in Vaticano (bazilika sv. Petra ve Vatikánu); *Peterskirche* – bazilika v Římě: č. 14, 15, 18

Basilica di San Pietro in Vincoli (bazilika svatého Petra v okovech); *San Pietro in Vincoli* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di Sant'Andrea delle Fratte; Sant' Andrea della Fratte – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di Santa Cecilia in Trastevere (bazilika sv. Cecílie v Zátibeři); *Santa Cecilia in Trastevere* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di Santa Maria in Trastevere (bazilika Panny Marie v Zátibeři); *Santa Maria in Trastevere* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di Santa Maria in Via Lata [?]; *Santa Ignazia in Via lata* – bazilika v Římě: č. 18

Basilica di Santa Maria Maggiore (bazilika Panny Marie Sněžné); *Santa Maria Maggiore* – bazilika v Římě: č. 15, 18

Basilica di Santa Maria sopra Minerva; Santa Maria sopra Minerva – bazilika v Římě: č. 6 [?], 18

Bazilika svatého Petra viz Basilica di San Pietro in Vaticano

Campo Santo dei Teutonici e dei Fiamminghi/ Friedhof der Deutschen und der Flamen (německé Boží pole či hřbitov německé a vlámské komunity); *der Friedhof der Deutschen* – hřbitov v Římě: č. 18

Cappella Sistina (Sixtinská kaple); *die Sixtinische Capelle* – kaple Apoštolského paláce ve Vatikánu: č. 18

Catacombe di Roma (Římské katakomby); *die Catacomben* – podzemní prostory v Římě: č. 18

Colosseo (Koloseum); *das Colosseum* – amfiteátr v centru Říma: č. 15, 18

Foro di Traiano (Trajánovo fórum); *das Trajans Forum* – fórum v Římě: č. 18

Foro Romano (Forum Romanum); *das Forum Romanum* – fórum v Římě: č. 18

Forum Romanum viz Foro Romano

Friedhof der Deutschen und der Flamen viz Campo Santo dei Teutonici e dei Fiamminghi

Galleria a Museo Borghese (Galerie a muzeum Borghese); *Galleria Borghese* – galerie a muzeum v Římě v areálu villa Borghese: č. 18

Galleria Doria Pamphilj/ Palazzo Doria Pamphilj (Galerie/ Palác Doria Pamphilj); *Gallerie Doria* – galerie v Římě: č. 18

Grand Hotel De La Minerve; *Minerva* – hotel v Římě na Piazza della Minerva: č. 6, 16

Hôtel d'Allemagne; *Allemania-Hôtel* – hotel v Římě na Piazza di Spagna: č. 6

Hôtel de Londres; *das Hôtel de Londres* – hotel v Římě na Piazza di Spagna: č. 16

Chiesa di San Carlo al Corso a Roma viz Basilica dei Santi Ambrogio e Carlo al Corso

Chiesa di San Marcello al Corso; *San Marcello* – kostel v Římě: č. 18

Chiesa di Sant'Ignazio di Loyola in Campo Marzio [?] (kostel svatého Ignáce z Loyoly v Campo Marzio);

Santa Ignazia in Via lata – kostel v Římě: č. 18

Chiesa di Santa Maria dell'Anima (kostel Panny Marie duší v očistci); *Santa Maria dell'Anima* – kostel v Římě: č. 17, 18

Chiesa di Santa Maria Rotonda viz Pantheon

Kapitolská muzea viz Musei Capitolini

Katakomby viz Catacombe di Roma

Koloseum viz Colosseo

Monte Pincio viz Pincio

Musei Capitolini (Kapitolská muzea); *die Sammlungen des Capitols* – komplex muzeí v Římě: č. 17, 18

Musei Vaticani (Vatikánská muzea); *die Vaticanischen Sammlungen* – umělecké sbírky v Římě: č. 17, 18

Palazzo del Laterano (Lateránský palác); *die Museen in Lateran*: č. 18

Palazzo Doria Pamphilj viz Galleria Doria Pamphilj

Palazzo Farnese viz Villa Farnese

Pantheon/ Chiesa di Santa Maria Rotonda; *das Panthéon* – chrám v Římě: č. 15, 18

Piazza della Minerva; *Piazza Santa Maria sopra Minerva* – náměstí v Římě: č. 6

Piazza di Spagna (Španělské náměstí) – náměstí v Římě: č. 16

Pincio/ Monte Pincio – vrch
na severu Říma: č. 18

Piramide Cestia viz Piramide
di Caio Cestio

Piramide di Caio Cestio/
Piramide Cestia (Cestiova
pyramida); *die Pyramide
des Cestius* – stavba dle
egyptského vzoru v Římě:
č. 18

Rafaelovy komnaty viz Stanze
di Raffaello

Sixtinská kaple viz Cappella
Sistina

Stanze di Raffaello
(Rafaelovy komnaty); *die
Loggien und Stanzen des
Raphael* – čtyři místnosti v
Apoštolském paláci ve
Vatikánu: č. 18

Teatro Rossini – divadlo v
Římě: č. 14

Terme di Caracalla
(Caracalovy lázně);
Thermen des Caracalla –
komplex lázní v Římě: č.
18

Trajánovo fórum viz Foro di
Traiano

Città del **Vaticano** (Vatikán);
Vatican – městský stát
uvnitř Říma: č. 18

Vatikán viz Vaticano

Vatikánská muzea viz Musei
Vaticani

Villa Caprarola viz Villa
Farnese

Villa Borghese; *die Villa
Borghese* – park v Římě: č.
18

Villa Farnese/ Villa
Caprarola/ Palazzo Farnese
– palác v Římě: č. 18

Villa Wolkonsky; *die Villa
Wolkowsky* – vila v Římě:
č. 18

Řím viz Roma

Sorrento – město v jižní Itálii
v regionu Kampánie: č. 10

**Terme Stufe di Nerone di
Bacoli** (Neronovy lázně v
Bacoli); *die Schwitzbädern
des Nero* – lázně v Itálii
severozápadně od Pozzuoli: č.
5

Terst viz Trieste

Trieste (Terst); *Triest* – město na
severu Itálie v regionu
Furlansko-Julské Benátsko: č.
1, 2, 3, 18

Vesuv viz Vesuvio

Vesuvio (Vesuv); *der Vesuv* –
sopka v Itálii na východ od
města Neapol: č. 1, 2, 4, 5, 6,
8, 12

Osservatorio Vesuviano
(vesuvská observatoř); *das
königl. Observatorium* –
vulkanologická observatoř
na západním svahu sopky
Vesuv: č. 4

Jemniště; *Jemništ* – zámek v okr.
Benešov: č. 21

Kout na Šumavě; *Kauth* – ves se
zámkem v okr. Domažlice: č. 21,
22

Lemberg viz Lvov

Liblín; *Liblin* – městys v okr.
Rokycany: č. 17

Lvov (Lviv); *Lemberg* – město v
dnešní západní Ukrajině: č. 3

Malesice; *Malesic* – obec se
zámkem v okr. Plzeň-město: č.
13, 21

Mnichov (München) – hlavní město
Bavorska: č. 21

München viz Mnichov

Otruby; *Wotrub* – ves v okr.
Kladno: č. 11

Plzeň; *Pilsen* – město na západě
Čech: č. 21, 22

Praha; *Prag* – hlavní město České
republiky: č. 13

prešpurský; *pressburger*: č. 19

Radnice; *Radnic* – město v okr.
Rokycany: č. 17

rakouský (österreichisch);
oesterreichisch: č. 1, 17

Vídeň, **vídeňský** (Wien, wiener) –
hlavní město Rakouska: č. 6, 13,
17, 20

Ungargasse – ulice ve Vídni: č.
18

Wien viz Vídeň

Votrub viz Otruby

Wotrub viz Otruby

Zaragoza; *Saragossa* – hlavní
město autonomního společenství
Aragonie a provincie Zaragoza
ve Španělsku: č. 10

SOUPIS PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY

Státní oblastní archiv v Praze

Rodinný archiv Šternberků (Český Šternberk)

Zdeněk ze Šternberka (1813–1900)

Osobní písemnosti: Korespondence osobní, 1834–1890 (k. 22, inv. č. 335)

Terezie ze Šternberka, rozená ze Stadion-Thannhausenu (1819–1873)

Osobní korespondence aj., 1835–1870 (k. 29, inv. č. 362)

Zdeňka Schönbornová, rozená ze Šternberka (1846–1915)

Osobní korespondence, 1872–1904 (k. 29, inv. č. 365)

Alois ze Šternberka (1850–1907)

Osobní korespondence aj., 1870–1900 (k. 30, inv. č. 367)

Deník z cesty do Itálie, 1871, sv. 1, 2 (k. 30, inv. č. 368)

Deník z cest r. 1872, sv. 1, 4 (k. 30, inv. č. 369)

Deník z cesty do Solné komory, 1873 (k. 30, inv. č. 370)

Deník z cest do Německa, Belgie a Francie, 1874, sv. 2 (k. 31, inv. č. 371)

Deník z cesty do Říma a Neapole, 1876, sv. 1–4 (k. 31, inv. č. 372)

Filip ze Šternberka (1852–1924)

Dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka, 1900–1910 (k. 32, inv. č. 374)

Dodatky

Osobní korespondence různých členů rodiny a různé jiné písemnosti a tisky, 1843–1916 (k. 34, inv. č. 375)

PERIODICKÝ TISK

Světozor, 1872, 31. 5., příloha k č. 22

LITERATURA

Almanach českých šlechtických rodů, vyd. POUZAR, Vladimír, MAŠEK, Petr, MENSCHORFF-POUILLY, Hugo, POKORNÝ, Pavel R. Praha: Martin, 1995–2010.

AMONIA, Alba, BRUSCHINI, Enrico. *Stendhal's Rome. Then and Now*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1997.

ASTARITA, Tommaso. *Mezi vodou slanou a svěcenou. Dějiny jižní Itálie*. Praha: BB/art, 2006.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Cesty Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859–1913)*. In Evropa - kultura - region. Pardubice: Univerzita Pardubice (ed. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C, Fakulta humanitních studií, suppl. 3), 2000 [vyd. 2001], s. 77–82.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Historický ústav, 2005.

BÍLEK, Jan, KOKEŠOVÁ, Helena, QUAGLIATOVÁ, Vlasta (edd.). *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2011.

BINDER, Filip. *Zámek Hluboká v 19. století a Jan Adolf ze Schwarzenberga*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2014.

BOUŠKA, Jan. *Cesta kněžny Eleonory ze Schwarzenbergu do Británie roku 1838 a její syn Walter Prosper*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2017.

CERMAN, Ivo. *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*. In SCHEUTZ, Martin, SCHMALE, Wolfgang, ŠTEFANOVÁ, Dana (edd.),

Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19. Bochum 2004, s. 49–78.

CERMAN, Ivo. *Pout' do Pompejí. Marie Joseřina z Windischgrätzu v Itálii 1774–1776*. In BŮŽEK, Václav, DIBELKA, Jaroslav (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita (ed. Opera historica 12), 2007, s. 113–133.

CLAM MARTINIC, Georg. *Österreichisches Burgenlexikon. Burgen und Ruinen, Ansitze, Schlösser und Palais*. Linz: Landesverlag, 1992.

ČAPSKÁ, Veronika, MARKOVÁ, Veronika. *Gabriela Sobková z Kornic, provdaná ze Spens-Boden. Deníkové rodinné záznamy (1785–1808)*. Praha: Scriptorium, 2009.

EDWARDS, Henry Sutherland. *Old and new Paris. Its History, its People, and its Places*, vol. 1. London: Cassell and Co. 1893.

ENGLOVÁ, Jana. *Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně (ed. Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et historica. Studia historica; II), 1995, s. 359–364.

FOLTÝN, Tomáš. *Druhá kavalířská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovic (1675–1676)*. In KUBEŠ, Jiří (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, s. 99–127.

FRYŠ, Josef. *Pompeje. Život ve stínu Vesuvu*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2000.

GALANDAUER, Jan. *František kníže Thum. Místodržící českého království*. Praha: Paseka, 2007.

Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Fürstlichen Häuser, Gotha 1763–1944.

Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräfliches Häuser, Gotha 1825–1942.

- HALADA, Jaroslav, HLAVAČKA, Milan. *Světové výstavy. Od Londýna 1851 po Hannover 2000*. Praha: Libri, 2000.
- HÁLEK, Jan. *Cesta Jindřicha Chotka po Sicílii v roce 1830*. In KUBEŠ, Jiří (ed.), *Celostátní studentská vědecká konference – Historie 2003*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004, s. 175–192.
- HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*. Praha: Brána, 2010.
- HIBBERT, Christopher. *Řím. Životopis města*. Praha: NLN, 1998.
- HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku. Všední den na středoevropských cestách*. Praha: Argo, 1996.
- HLAVAČKA, Milan. *Všední den na středoevropských cestách 1750–1850*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně (ed. Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et historica. Studia historica; II), 1995, s. 337–346*.
- HOJDA, Zdeněk, CHODĚJOVSKÁ, Eva, HAJNÁ, Milena, TESAŘÍKOVÁ, Alexandra (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I. Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*. Praha: NLN, Národní galerie v Praze, 2014.
- HOJDA, Zdeněk, CHODĚJOVSKÁ, Eva, HAJNÁ, Milena, TESAŘÍKOVÁ, Alexandra (edd.). *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*. Praha: NLN, Národní galerie v Praze, 2014.
- HOJDA, Zdeněk. *"Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tibery." Cestování v době biedermeieru*. In LORENZOVÁ, Helena, PETRASOVÁ, Taťána (edd.), *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku sympozia k problematice 19. století*. Praha: KLP, 2004, s. 128–141.
- HOJDA, Zdeněk. *„Kavalířské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*. In *Itálie, Čechy a střední Evropa: referáty z konference pořádané ve dnech 6.–8. 12. 1983. Katedra dějin umění a estetiky FFUK v Praze*. Praha: Videopress MON, 1986.

- HOJDA, Zdeněk. *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.–18. století*. In PŘIBYLOVÁ, Dana, PŘIBYL, Vladimír, Slánské rozhovory 2005: Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura. Slaný: Město Slaný, 2006, s. 35–40.
- JÁROVÁ, Eva. *Poslední lancknecht a faccioso. (Reflexe Španělska během první karlistické války v cestovním deníku Bedřicha ze Schwarzenbergu.)*. In ZÁŘICKÝ, Aleš (ed.), *Historie* 2006, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 92–99.
- JIRÁKOVÁ, Anežka. *Cestovatelství Josefa Colloredo-Mannsfelda (1866–1957)*. Rigorózní práce. Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2014.
- JURÍK, Pavel. *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum, 2013.
- KEPARTOVÁ, Jana. *Češi v Pompejích 1748–1948. Kulturněhistorická studie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.
- KOSINOVÁ, Kristýna. *Cestování před sto lety, aneb, Všude dobře, doma nejlépe. Rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině devatenáctého století*. Praha: Dokořán, 2011.
- KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2013.
- KULÍKOVÁ, Martina. *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky*. Diplomová práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2001.
- LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009.
- LENDEROVÁ, Milena, PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2006.
- LENDEROVÁ, Milena. *Knižní cestovní průvodci jako pramen ke každodennosti cestování. Příklad Itálie dlouhého 19. století*. Český časopis historický, 2016, roč. 114, č. 2, s. 330–371.

- LENDEROVÁ, Milena. *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*. *Minulostí Západočeského kraje*, 1998, roč. 33, s. 161–197.
- LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál. Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha: Paseka, 2004.
- MACKOVÁ, Marie. *Itálie očima evropského aristokrata v rakouské armádě*. In HOJDA, Zdeněk, OTTLOVÁ, Marta, PRAHL, Roman (edd.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 31. ročníku sympozia k problematice 19. století*. Praha: Academia, 2012, s. 65–78.
- MAREK, František. *Demografický vývoj politického okresu Rokycany v letech 1869–1930*. *Minulostí Rokycanska*, 1971, č. 8, s. 46–47.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta, 2003.
- MATOUŠKOVÁ, Ludmila. *Vojtěch Václav Sternberg (1868–1930). Politik a básník*. Bakalářská práce. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Pardubice 2012.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha: NLN, 2004.
- MŽYKOVÁ, Marie (ed.). *Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce*, č. IV / MMVIII, Praha 2008.
- MŽYKOVÁ, Marie. *I král byl dítětem. Svět dětí na šlechtických sídlech*. Liberec: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci, 2012.
- NEMRAVOVÁ, Lenka. „*Sie sind Aristokratin?*“ *Urozené ženy ve 20. století na příkladě rodu Sternbergů*. Diplomová práce. Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2014
- Ottův slovník naučný*, díl 26, 1907.
- OVERBECK, Johannes von. *Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken für Kunst- und Alterthumsfreunde*. Leipzig: W. Engelmann, 1856.
- PALACKÝ, František, STERNBERG, Zdeněk. *Dějiny rodu Sternbergů*. Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001.

- PÁNEK, Jaroslav. *Renesanční Itálie jako předmět zájmu českých cestovatelů. (Příspěvek k problému renesance v českých zemích.)*. In POLÍVKA, Miloslav, ŠMAHEL, František (edd.), *In memoriam Josefa Macka (1922–1991)*. Praha: Historický ústav, 1996, s. 245–258.
- PÁNEK, Jaroslav. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*. České Budějovice: Veduta, 2003.
- POKLUDA, Zdeněk. *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: NLN, 2012.
- PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: NLN, 1997.
- PROCHÁZKA, Zdeněk. *Kout na Šumavě. Kapitoly z dějin obce pod Rýzmberkem*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015.
- RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011.
- REJHA, Adam. *Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837*. Diplomová práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2016.
- SEKYRKA, Tomáš, SEKYRKOVÁ, Milada. *Bratři Šternberkové na cestách*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně (ed. Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et historica. Studia historica; II)*, 1995, s. 415–420.
- SLABÁKOVÁ, Radmila. *Heinrich Coudenhove-Kalergi a Mitsuko Aoyama. Cesty, prostor a čas na přelomu 19. a 20. století*. Theatrum historiae, 2013, č. 12, s. 171–187.
- SUCHOMEL, Filip, SUCHOMELOVÁ, Marcela. *Námořní deník Erwina Dubského. Sbírká albuminových fotografií ze 70. let 19. století z Japonska*. Brno: Moravská galerie v Brně, 2006.
- ŠÁMAL, Martin (ed.). *Cestovní deník Zdenky Braunerové. 1883. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum, 2015*.
- ŠTAIF, Jiří. *Český kulturní a politický zájem o Paříž ve 40.–60. letech 19. století*. In BOBKOVÁ, Lenka, HRUBÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě*

- společnosti. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně (ed. Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et historica. Studia historica; II), 1995, s. 385–397.
- ŠTOVÍČEK, Ivan a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.
- ŠVARŤÁČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007.
- TOMSOVÁ, Petra. *Sternbergové. Aristokratická společnost v „dlouhém 19. století“*. Diplomová práce. Ústav světových dějin Filozofická fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2015.
- TOMSOVÁ, Petra. *Terezie ze Sternbergu. Život šlechtičny v 19. století*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofická fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2012.
- TOMSOVÁ, Petra. *Theresia von Sternberg. The Life of Noblewoman in the 19th Century*. West Bohemian Historical Review, 2013, No. 1, s. 52–93.
- TÝFOVÁ, Marcela (ed.). *Karel Kramérius. Putování po českých hradech (1814–1818)*. Praha: Scriptorium, 2010.
- VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice: Veduta, 2004.
- VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka, 2010.
- VYBÍRAL, Jindřich, SEKYRKOVÁ, Milada. *Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu roku 1825*. Umění, 1998, roč. 46, č. 1/2, s. 129–145.
- WILSON, Derek A. *Rothschildové. Příběh bohatství a moci*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993.
- WINIEWICZ, Joanna, ZIEMLEWSKA, Anna (edd.), Karol Lanckoroński. *Dzienniki podróży do Włoch (1874 i 1875) = Italien: Reisetagebücher (1874 und 1875)*. Wiedeň: Polska Akademia Nauk. Stacja Naukowa, 2015.

ZEMANOVÁ, Jiřina. *Jiří Douglas Sternberg (1888–1965)*. Diplomová práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2008.

ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. „*Všechny mé myšlenky se po Anglii upírají přímo na Itálii.*“ *Cesta Františka Thun-Hohensteina do vysněné Itálie*. In HOJDA, Zdeněk, OTTLOVÁ, Marta, PRAHL, Roman (edd.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století, Praha: Academia, 2012, s. 79–87.

ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. *Hrabě František Thun-Hohenstein a jeho reflexe rodinné cesty po západní Evropě v letech 1833 až 1835*. *Theatrum historiae*, 2013, č. 12, s. 47–68.

ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. *Manželkou a matkou na cestě Evropu*. *Tajemství české minulosti*, 2012, č. 14, s. 32–36.

ZEMANOVÁ-OUBRECHTOVÁ, Marcela. *Mezi Prahou, Drážďany a Evropou. Cesty Františka Thuna k umění*. In HOLÁ, Mlada (ed.), *Historie* 2007. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2008, s. 219–246.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006.

ŽUPANIČ, Jan. *Židovská šlechta podunajské monarchie. Mezi Davidovou hvězdou a křížem*. Praha: NLN, 2012.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Il vulcano in cifre [online]. [cit. 2016-10-30].

Dostupné z: <http://www.vesuvioinrete.it/vulcanoincifre.htm>

Roma – Piazza di Spagna, 15 [online]. [cit. 2017-03-15].

Dostupné z:

http://www.archivioistoricomedioabanca.it/palazzi/piazza_di_spagna.html

SEZNAM ZKRATEK

hr.	hrabě, hraběnka
inv. č.	inventární číslo
k.	karton
kn.	kníže, kněžna
ovd.	ovdovělá
princ.	princezna
provd.	provdaná
r.	rok
RA	Rodinný archiv
roz.	rozená
SOA	Státní oblastní archiv
sv. p.	svobodný pán, svobodná paní

PŘÍLOHY

ZAHRANIČNÍ CESTY ALOISE A FILIPA ZE STERNBERGU¹

1871, 20. května – 20. června

SEVERNÍ A STŘEDNÍ ITÁLIE

Wien, Trieste, Venezia, Bologna, Ravenna, Bologna, Firenze, Siena, Pisa, Lucca, Pistoia, Bologna, Parma, Genova, Torino, Milano, Como, Lago di Como, Bellagio, Lecco, Verona, Innsbruck, München, Březina.

1872, 15. června – 27. července

NĚMECKO, NIZOZEMÍ, BELGIE, FRANCIE, ŠVÝCARSKO, ITÁLIE

Jemniště, Plzeň, Domažlice, Kout na Šumavě, Nürnberg, Würzburg, Frankfurt am Main, Bingen am Rhein, Coblenz, Köln, Utrecht, Amsterdam, Haag, Rotterdam, Antwerpen, Brüssel (Brussel/ Bruxelles), Paris, Pontarlier, Neufchâtel, Laussane, Le Bouveret, Martigny (Martinach), Col de Balme, Chamouny, Genf (Genève), Mont Cenis (Moncenisio), Torino, Lago Maggiore, Stresa, Domodossola, Simplonpass (Sempione), Brig-Glis, Furca [?], Andermatt, Flüelen, Vitznau, Rigi, Luzern (Lucerne), Zürich (Zurich), München, Březina.

1873, 7. července – 17. července

RAKOUSKO – SALZKAMMERGUT (SOLNÁ KOMORA)

Březina, Passau, Wels, Lambach, Gmunden, Bad Ischl, Gosaumühle, Gosauschmied, Gosaumühle, Bad Aussee, Bad Ischl, Strobl, St. Wolfgang, Schafberg, Schörfling am Attersee, Mondsee, Unterach am Attersee, Hammer, Vöcklabruck, Salzburg, München, Březina.

¹ Zpracováno především podle dochovaných cestovních deníků Aloise Sternberga, uložených v SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, kart. 30, inv. č. 368, deník z cesty do Itálie – 2 sv., 1871; tamtéž, inv. č. 369, deník z cest r. 1872 – sv. I, III, IV, 1872; tamtéž, inv. č. 370, deník z cesty do Solné Komory, 1873; tamtéž, kart. 31, inv. č. 371, deník z cest do Německa, Belgie a Francie – 2 sv., 1874; tamtéž, inv. č. 372, deník z cesty do Říma a Neapole – 4 sv., 1876.

1874, 18. dubna – 30. května

NĚMECKO, BELGIE, FRANCIE

Wien, Křimice, Schwandorf, Nürnberg, Würzburg, Frankfurt am Main, Wiesbaden, Frankfurt am Main, Biebrich, Köln, Münster, Köln, Brüssel (Brussel/ Bruxelles), Waterloo, Brüssel (Brussel/ Bruxelles), Paris, Strasbourg Kehl, Karlsruhe, Heidelberg, Würzburg, Nürnberg, Schwandorf, Plzeň, Křimice, Praha, Benešov, Jemniště.

1876, 22. ledna – 21. března

STŘEDNÍ A JIŽNÍ ITÁLIE (NEAPOL, ŘÍM)

Wien, Trieste, Ancona, Napoli, / Vesuvio, Baiae, Pozzuoli, Pompei, Capri / Napoli, Roma, Firenze, Bologna, Trieste, Wien.

1878

FRANCIE (PAŘÍŽ)

[...], Paris, München, Kout na Šumavě, Malesice, Jemniště.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Ukázka z korespondence – dopis (opis) z Neapole, Alois a Filip otci Zdeňkovi, 28. 1. 1876
Zdroj: SOA Praha, RA Šternberků, k. 22, i. č. 335, Zdeněk ze Šternberka – osobní písemnosti
2. Ukázka z korespondence – dopis (originál) z Paříže, Filip sestře Zdence, 23. 5. 1878
Zdroj: SOA Praha, RA Šternberků, k. 29, i. č. 365, Zdeňka Schönbornová, roz. ze Šternberka – osobní korespondence
3. Nábřežní čtvrť Chiaja, Neapol; Giorgio Sommer cca 1888
Zdroj: Wikipedia
4. Tanec tarantella, Neapol; Giorgio Sommer zřejmě ve druhé polovině 19. století
Zdroj: Wikipedia
5. Erupce Vesuvu v roce 1872; Giorgio Sommer 26. 4. 1872
Zdroj: Wikipedia
6. Ztuhlé lávové proudy na Vesuvu; Giorgio Sommer zřejmě ve druhé polovině 19. století
Zdroj: Wikipedia
7. Skupina turistů na Vesuvu; Giorgio Sommer 1883
Zdroj: Wikipedia
8. Turisté s nosiči u kráteru Vesuvu; Giorgio Sommer cca 1880
Zdroj: Wikipedia
9. Výstup na vrchol Vesuvu; dobová ilustrace (dřevoryt) z „The Illustrated London News“, 18. 5. 1872
Zdroj: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. (dále: MÚA AV ČR), Umělecké sbírky, Nová Kozáková sbírka – Vulkány, i. č. 448 V
10. Kráter Vesuvu dne 21. srpna [1878]; dobová ilustrace (kolorovaný dřevoryt) ze „Světozoru“

Zdroj: MÚA AV ČR, Umělecké sbírky, Nová Kozákova sbírka – Vulkány, i. č. 458 V

11. Modrá jeskyně na Capri; Giorgio Sommer zřejmě ve druhé polovině 19. století

Zdroj: Wikipedia

12. Pompeje – vykopávky na konci 19. století

Zdroj: Wikipedia

13. Hotel Minerva v Římě na dobové pohlednici s vyobrazením Svatopetrského náměstí

Zdroj: sbírka autorky

14. Reklamní upoutávka na hotel de Londres v Římě na Piazza di Spagna s Colonna dell'Immacolata na pohlednici

Zdroj: sbírka autorky

15. Dnešní budova někdejšího hotelu de Londres na Piazza di Spagna v Římě

Zdroj: fotoarchiv autorky

16. Sousoší „Láokoón a jeho synové“ ve Vatikánských muzeích

Zdroj: fotoarchiv autorky

17. „Belvedérský Apollo“ ve Vatikánských muzeích

Zdroj: fotoarchiv autorky

18. Bazilika Santa Maria Maggiore, Řím

Zdroj: fotoarchiv autorky

19. Bazilika San Paolo fuori le mura, Řím

Zdroj: fotoarchiv autorky

20. Cestiova pyramida, Řím

Zdroj: fotoarchiv autorky

21. Světová výstava v Paříži roku 1878

Zdroj: Wikipedia

22. Model hlavy Sochy svobody na pařížské světové výstavě v roce 1878

Zdroj: Wikipedia

23. Pařížský omnibus kolem roku 1890

Zdroj: Wikipedia

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

[illegible]

1. Ukázka z korespondence – dopis (opis) z Neapole,
Alois a Filip otci Zdeňkovi, 28. 1. 1876

Paris den 23ten Mai 1878.

Liebe gute Zenta!

Das Zerkeln meines Schreibens ich muß
mit dir eine direkte Labung zu empfangen
von mir zu geben (dann indirekte) –
kannst du zu dir zu empfangen Briefe, die
du in copia vollständig zu geschickt hast
(dann) sondern auch zu dir zu empfangen An-
kunft bei dir zu empfangen.

Wir wollen uns persönlich in Hand
ausstellen, und dann zu dir kommen,
und geben Euch Brief zu schreiben
geben ob es am Sonntag den 26ten
dort ist, geben jedoch bis jetzt keine
Antwort bekommen. Wir glauben
dieser, ob es nicht mehr dort ist.

Wir kommen dieser am Sonntag um
5 1/2 25 Uhr. Kurzum wir sind Pilsen, Pilsen
ist die unsere Lieb-Pylik auf Max. Busse
zu bestellen die Gastgegnerschaft geben ob.

Santa
Weggen unsere ist unsere Abschied-
aufmerksamkeit beim Exproy, Erindung, der

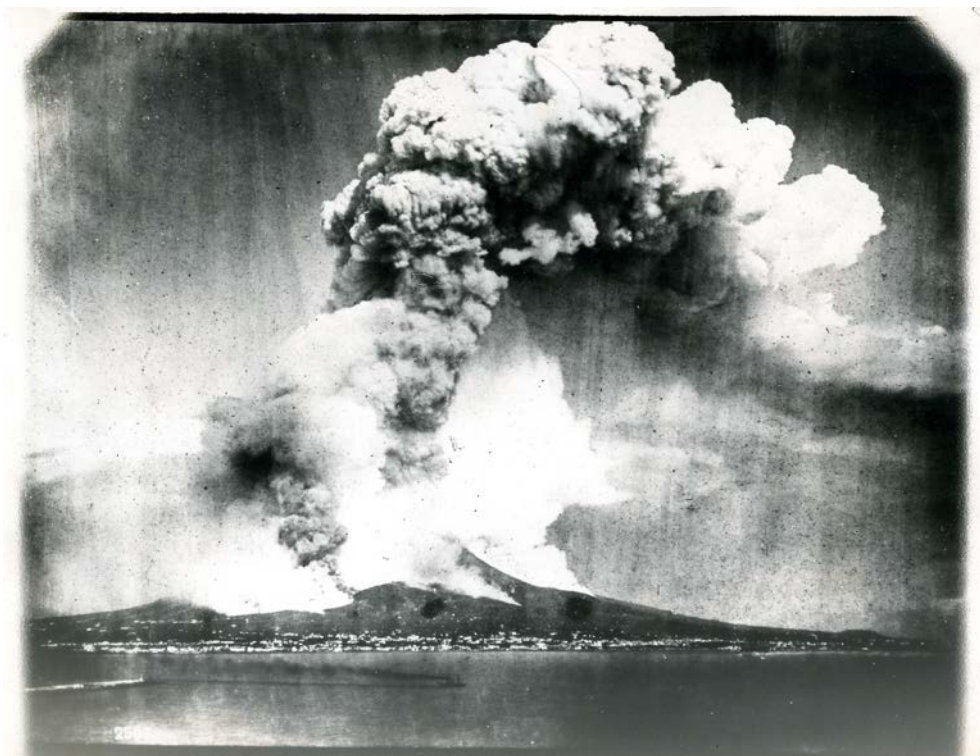
2. Ukázka z korespondence – dopis (originál) z Paříže,
Filip sestře Zdence, 23. 5. 1878

3. Nábřežní čtvrť Chiaja, Neapol; Giorgio Sommer cca 1888

4. Tanec tarantella, Neapol;
Giorgio Sommer zřejmě ve druhé polovině 19. století

5. Erupce Vesuvu v roce 1872; Giorgio Sommer 26. 4. 1872

6. Ztuhlé lávové proudy na Vesuvu;
Giorgio Sommer zřejmě ve druhé polovině 19. století

7. Skupina turistů na Vesuvu; Giorgio Sommer 1883

8. Turisté s nosiči u kráteru Vesuvu; Giorgio Sommer cca 1880

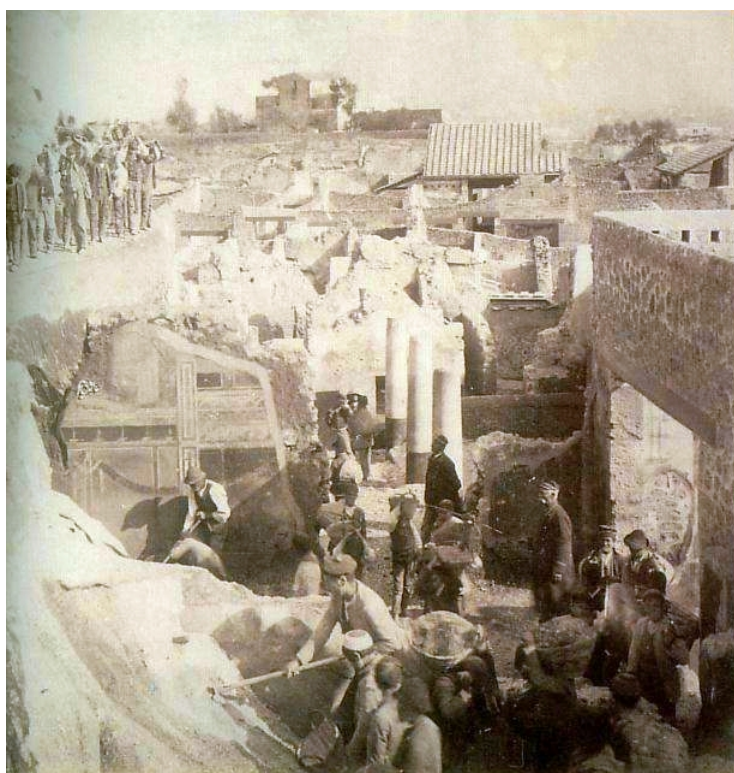
9. Výstup na vrchol Vesuvu; dobová ilustrace (dřevoryt)
z „The Illustrated London News“, 18. 5. 1872

10. Kráter Vesuvu dne 21. srpna [1878];
dobová ilustrace (kolorovaný dřevoryt) ze „Světoboru“

11. Modrá jeskyně na Capri; Giorgio Sommer zřejmě ve druhé polovině 19. století

12. Pompeje – vykopávky na konci 19. století

13. Hotel Minerva v Římě na dobové pohlednici vyobrazením Svatopetrského náměstí

14. Reklamní upoutávka na hotel de Londres v Římě na Piazza di Spagna s Colonna dell'Immacolata na pohlednici

15. Dnešní budova někdejšího hotelu de Londres na Piazza di Spagna v Římě

16. Sousoší „Laokoón a jeho synové“ ve Vatikánských muzeích

17. „Belvedéřský Apollo“ ve Vatikánských muzeích

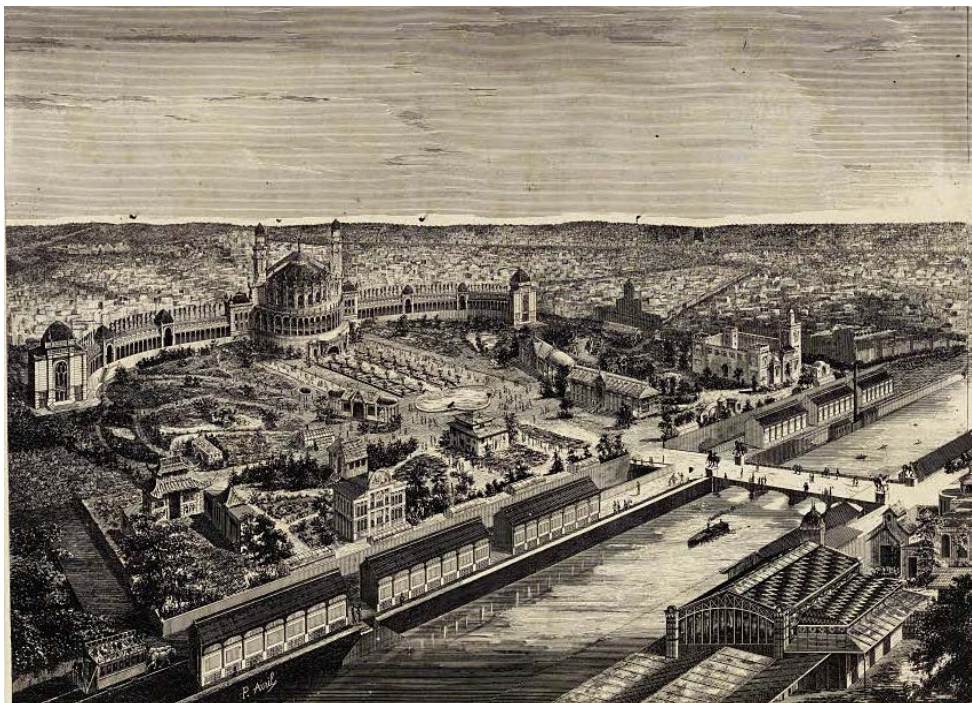
18. Bazilika Santa Maria Maggiore, Řím

19. Bazilika San Paolo fuori le mura, Řím

20. Cestiova pyramida, Řím

21. Světová výstava v Paříži roku 1878

22. Model hlavy Sochy svobody na pařížské světové výstavě v roce 1878

23. Pařížský omnibus kolem roku 1890